

VERBUM HISTORIAE

VEDECKÝ INTERNETOVÝ ČASOPIS KATEDRY HISTÓRIE PEDAGOGICKEJ
FAKULTY UNIVERZITY KOMENSKÉHO V BRATISLAVE **2/2017**

Bratislava 2017

Bratislava 2017

Vedecký internetový časopis Katedry histórie Pedagogickej fakulty UK v Bratislave

<http://www.fedu.uniba.sk/sucasti/katedry/katedra-historie/casopis-verbum-historiae/>
<http://verbum-historiae.blogspot.sk/>

verbum.historiae@gmail.com

Editori:

Mgr. Miriam Viršínská, PhD.

Mgr. Pavol Makyna, PhD.

Redakčná rada:

prof. PhDr. Róbert Letz, PhD. – predseda (Univerzita Komenského, Bratislava)

prof. PhDr. Július Bartl, CSc. (Univerzita Komenského, Bratislava)

prof. Zdeněk Beneš, CSc. (Univerzita Karlova, Praha)

PhDr. Anna Bocková, PhD. (Univerzita Komenského, Bratislava)

doc. Mgr. Ing. arch. Andrej Botek, PhD. (Slovenské technická univerzita, Bratislava)

dr. Jure Gašparič, PhD. (Ústav najnovších dejín, Ľubľana)

dr. Jaromir Jeszke (Univerzita Adama Mickiewicza, Poznań)

doc. PhDr. Miroslav Kamenický, CSc. (Univerzita Komenského, Bratislava)

Mgr. Pavol Makyna, PhD. (Univerzita Komenského, Bratislava)

doc. Pavol Matula, PhD. (Univerzita Komenského, Bratislava)

PhDr. Michal Pehr, Ph.D. (Masarykov ústav a archív Akadémie vied ČR, Praha)

Mgr. Ondrej Podolec, PhD. (Univerzita Komenského, Bratislava)

prof. Alain Soubigou (Parížska univerzita, Paríž)

Mgr. Monika Tihányiová, PhD. (Univerzita Komenského, Bratislava)

PhDr. Mária Tonková, Csc. (Univerzita Komenského, Bratislava)

PhDr. et PaedDr. Marek Šmíd, PhD. (Jihočeská univerzita, České Budějovice)

Mgr. Miriam Viršínská, PhD. (Univerzita Komenského, Bratislava)

Recenzenti:

PhDr. Anna Bocková, PhD.

PhDr. Mária Tonková, Csc.

Grafická úprava: Mgr. Pavol Makyna, PhD.

© Vydáva Katedra histórie, Pedagogická fakulta Univerzity Komenského, Račianska 59, Bratislava

Vychádza 2x ročne, 5. ročník

ISSN: 1339-4053 (online)

Fotografia na titulnej strane: Výstava východu ČSR v Košiciach v roku 1938 (zdroj: súkromný archív P. Matulu)

Obsah.....	4
ÚVOD.....	5
VIRŠINSKÁ MIRIAM <i>Editoriál.....</i>	5
ŠTÚDIE.....	6
MATULA PAVOL <i>Otvorenie krajinskej Výstavy východu ČSR v roku 1938.....</i>	7
CHRENA ONDREJ <i>Územnosprávne členenie Slovenska v rokoch 1949 – 1960</i>	17
STRAPEK FRANTIŠEK <i>Analýza vzdelávacích programov základných škôl predmetu dejepis v Dánsku a Nórsku.....</i>	39
NEUMANN MIROSLAV <i>Historické reálie počítačovej hry Battlefield 1.....</i>	51
ČLÁNKY.....	65
ODLER RÓBERT <i>Stratené entity – časť 1.: Habáni.....</i>	66
DOKUMENTY.....	76
MATULA PAVOL (ed.) <i>Henrik Bartek k poslovenčovaniu Univerzity Komenského v rokoch 1938 – 1939....</i>	77
VIRŠINSKÁ MIRIAM (ed.) <i>Reflexia stavu slovenského školstva na konci 19. storočia.....</i>	82
PRÁCE ŠTUDENTOV.....	86
GEREKOVÁ PETRA <i>Zahraničnopolitické súvislosti rozpadu Rakúsko-Uhorska.....</i>	87
RECENZIE.....	98
MAKYNA PAVOL (rec.) <i>MARSHALL, Tim: V zajatí geografie.....</i>	99
SPRÁVY.....	101
VIRŠINSKÁ MIRIAM <i>Vedecká konferencia Vita historiae dedicata.....</i>	102
AUTORI.....	105

EDITORIÁL

Milé čitateľky a čitatelia,

končí sa rok 2017, ktorý bol mimoriadne bohatý na dôležitý domáce, ako aj zahraničnopolitické udalosti. Členovia Katedry histórie Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského pokračovali vo svojej intenzívnej vedeckej i pedagogickej činnosti. Jej výsledky prezentujú v štúdiách i v najnovšom čísle katedrového vedeckého časopisu. Jednotlivé štúdie predstavujú zaujímavú problematiku zo slovenských dejín i didaktiky dejepisu.

Štúdia P. Matulu sa zaoberá doposiaľ málo známou tematikou. Približuje Výstavu východu z roku 1938, ktorá sa konala v Košiciach pri príležitosti osláv 20. výročia existencie samostatného československého štátu. Výstava sa zaradila k množstvu podujatí oslavujúcich toto dvadsaťročné jubileum, pričom mala demonštrovať predovšetkým pokrok, ktorý Slovensko zaznamenalo v rámci existencie spoločného československého štátu. Ďalší text vzišiel z pera O. Chrena a zameriava sa na vývoj územnosprávneho členenia Slovenska v rokoch 1949 – 1960, keď sa Slovensko po prvýkrát v dejinách členilo územnosprávne na kraje. V ďalších dvoch štúdiách prezentujú výsledky svojej vedeckej práce interní doktorandi Katedry histórie. F. Strapek analyzoval vzdelávacie programy základných škôl pre predmet dejepis v európskych krajinách Dánska a Nórska, ktoré dlhodobo vykazujú dobré výsledky svojich žiakov v rôznych medzinárodných testovaniach. Poslednou štúdiou je práca M. Neumanna skúmajúca problematiku počítačových hier s historickou tematikou. Autor v kontexte inovácií a dostupnosti nových možností, ktoré nám v modernej dobe poskytujú digitálny trh a virtuálny svet, poukázal na využiteľnosť nových médií, akými sú aj elektronické hry, v rozširovaní a upevňovaní historických poznatkov v pedagogickej praxi. Zaujímavý pohľad na minulosť a prítomnosť habánskeho spoločenstva poskytuje článok R. Odlera.

Rovnako ako aj v predchádzajúcich číslach nevynecháme v časopise pravidelné rubriky, ako sú dokumenty, študentská práca, recenzie a správy z odborných podujatí. Jedno z nich organizovala v tomto roku i Katedra histórie na pôde Pedagogickej fakulty UK a pripomenula si v ňom významné životné jubileum jej zakladateľa a dlhoročného vedúceho prof. Júliusa Bartla.

Miriam Viršínská

ŠTÚDIE

Otvorenie krajinskej Výstavy východu ČSR v roku 1938*

Pavol Matula

Rok 1938 završoval druhú dekádu existencie prvej Československej republiky a prinášal tak so sebou aj potrebu okázalejšieho a slávnostnejšieho pripomenutia výročia, než tomu bolo v predchádzajúcom období. K celému radu rôznych podujatí viažucich sa na významné jubileum sa zaradila aj na svoju dobu a miesto značne veľkolepo poňatá krajinská Výstava východu ČSR usporiadaná v Košiciach. Akcia mala poukázať na pokrok, ktorý sa za dvadsať rokov existencie mladého štátu dosiahol na Slovensku, no predovšetkým v jeho východnej časti. Výstava bola pripravená nielen pri príležitosti výročia vzniku republiky, ale aj ako „vdaka najzaslúžilejšiemu Slovákov“ predsedovi československej vlády Milanovi Hodžovi „v roku jeho 60. narodenín“.¹ Výstava mala ukázať, akými cestami išiel vývoj oslobodenej krajiny, ako sa Slovensko zmenilo po politickej, hospodárskej i po kultúrnej stránke. Dobová tlač poukazovala na to, že sa republika mala čím pochváliť: „*Temer z ničoho vybudované školstvo, stavby hradských, železníc a mostov, regulácie riek, meliorácie, pozemková reforma, zdemokratizovanie verejnej správy, rozvoj umenia a literatúry, tlače...*“ Premena Slovenska za dvadsať rokov od vzniku ČSR bola označovaná za najpozoruhodnejšie dielo v povojnovej Európe. Zdôrazňovalo sa tiež, že za týmto úspechom bolo potrebné hľadať ideu – štátnu myšlienku, bez ktorej by sa nedosiahol pokrok v takom rozsahu a s takými výsledkami. Tento veľký posun bol, podľa dobových komentárov, možný iba v Československej republike a jej demokratickom zriadení, ktoré umožňovalo „*každému, všetkým vrstvám obyvateľstva a každej zložke, aby sa riadne v zhode so spoločným štátnym záujmom uplatnila*“. Výstava tiež mala ukázať, že v ČSR sa spravodlivo pristupovalo aj k národnostným menšinám.

Popri takpovediac ideovom význame výstavy sa očakával aj jej ekonomický a sociálny prínos. V čase rastúceho hospodárskeho oživenia mala byť „mocnou injekciou celému kraju“ a predpokladaný miliónový obrat mal napomôcť jeho ďalší rozvoj. Ako prvá veľká výstava takéhoto druhu mala byť tá košická vzorom pre ďalšie a stať sa základom slovenského výstavníctva, ktoré by prinášalo prospech celému Slovensku.²

* Štúdia vznikla v rámci grantového projektu *Rok 1918 na Slovensku v historickej pamäti* (VEGA 1/0291/17)

¹ Odkaz predsedu československej vlády dr. Milana Hodžu východnému Slovensku v jubilejnom roku nášho štátu a v deň zahájenia krajinskej výstavy východu ČSR v Košiciach. In *Novosti*, roč. 20, č. 161, 17. júla 1938, s. 3.

² Krajinská výstava v Košiciach. In *Slovenský denník*, roč. 21, č. 163, 17. júla 1938, s. 15.

Od umiestnenia výstavy s celoslovenským, resp. celorepublikovým významom do exponovaných Košíc si organizátori sľubovali záujem aj zo zahraničia, najmä z Maďarska, Poľska a Rumunska. Výstavisko s rozlohou 174 tisíc m² sa nachádzalo v severnej časti mesta³ na mieste, kde je dnes areál súčasnej Technickej univerzity. Celá stavba vrátane rokovaní s ministerstvami, vypracovaním plánov, zadaním a vybudovaním sa realizovala v rekordne krátkom čase, za tri mesiace.⁴ Časť budov, postavených pre výstavu, mala byť po jej skončení prenechaná vznikajúcej Štátnej vysokej škole technickej Dr. Milana Rastislava Štefánika, ktorá však bola nakoniec nútená pre následnú Viedenskú arbitráž zmeniť miesto svojho pôsobiska (Prešov, Martin, Bratislava).⁵

Výstava bola rozdelená na sekcie a tie sa následne delili na odbory. Sekcií bolo dokopy päť: 1. Československý štát, 2. Slovenská krajina, 3. Zem a ľudia, 4. Technika a priemysel, 5. Kultúra. Expozície *Československého štátu* mali návštevníkom ukázať fungovanie štátu, ako pracujú jeho jednotlivé orgány a inštitúcie. Ďalej bol priestor venovaný zakladateľom republiky, jej historickému vývoju, zabezpečeniu, obrane, činnosti ústredných orgánov vo vzťahu k Slovensku. Osobitnou bola expozícia venovaná predsedovi vlády Milanovi Hodžovi.

Sekcia *Slovenská krajina* mala podať ucelený obraz o Slovensku od roku 1918, o vývoji jeho okresnej a obecnej samosprávy. V rámci sekcie boli vybudované aj samostatné pavilóny hlavných miest republiky: Praha, Brno, Bratislava a Užhorod. Ďalej pavilón slovenských miest a mesta Košice.

Sekcia *Zem a ľudia* obsahovala všetko, čo sa týkalo obyvateľstva a krajiny. Jednotlivé odbory mali názvy: Zem a jej výskumy, Bohatstvo zeme, Obyvateľstvo, Vodné hospodárstvo, Poľnohospodárstvo, Rastlinná výroba, Živočíšna výroba, Včelárstvo, Vinárstvo, Rybárstvo, Lesníctvo a drevárstvo, Záhradníctvo a ovocinárstvo, Poľnohospodárske družstevníctvo a Poľnohospodárske školstvo.

Sekcia *Technika a priemysel* mala návštevníkom ukázať technický a priemyselný pokrok krajiny. V rámci nej sa nachádzali expozície dopravy a železníc, pošty, rozhlasu, letectva, vodných ciest a elektrifikácie, strojnictva, chémie, baníctva, stavebníctva, výskumu a plánovaniu. Zvláštna časť bola venovaná novozriadenej Štátnej vysokej škole technickej Dr. Milana Rastislava Štefánika v Košiciach.

³ Tamže, s. 15.

⁴ ROŠTLAPIL, Václav – JANEČEK, Jozef (eds.). *Katalog Výstavy východu ČSR v Košiciach 16. VII. – 31. VIII. 1938*. Košice 1938, s. 20.

⁵ SULÁČEK, Jozef. *Zápas o Slovenskú techniku v rokoch 1919 – 1938*. Košice : Štátna vedecká knižnica v Košiciach, 1996, s. 157-160.

Sekcia *Kultúra* obsahovala expozície školstva, zdravotníctva a kúpeľníctva, telovýchovy a športu, sociálnej starostlivosti o dieťa. Venovala sa nezamestnanosti, bytovej starostlivosti, výskumu ľudovej kultúry, múzejníctvu, výtvarnému umeniu, hudbe, divadlu, fotografii a filmu, literatúre, turistike a cudzineckému ruchu.⁶

Súčasťou výstavy boli aj expozície takmer dvesto súkromných firiem a živnostníkov pod súborným názvom *Obchod, živnosti a priemysel*.⁷ Boli pre nich vybudované tri drevené pavilóny, 14 veľkých firiem si postavilo vlastné pavilóny. V úvodnej časti sa nachádzala expozícia, v ktorej sa na praktických príkladoch prezentovalo, ako má vyzerat' vzorne vedený podnik. Ďalšie časti sekcie boli: Podnikateľ, Prevádzka, Tovar a Starostlivosť o dorast.⁸

Výstava bola otvorená v sobotu 16. júla 1938 v popoludňajších hodinách. Do mesta preto docestovalo obrovské množstvo hostí, takže všetky košické hotely boli preplnené. Situácia s nedostatkom kapacít sa riešila ponukou ubytovania v súkromných domoch. Príchod obrovského množstva hostí nesúvisel len so samotnou výstavou, ale aj s naplánovaním početných zjazdov a zasadnutí rôznych strán a organizácií počas jej priebehu. Očakával sa aj veľký nápor návštevníkov zo zahraničia, a tak sa robil rozsiahly nábor na sprievodcov i medzi študentmi, ktorí ovládali cudzie jazyky.⁹

Košický denník *Novosti* poslal ešte pred otvorením výstavy niekoľko otázok predsedovi vlády Milanovi Hodžovi. Periodikum zaujímala najmä jeho spojitosť s východným Slovenskom, zvlášť zdôvodnenie, prečo je volebný obvod ministerského predsedu práve tam. Hodža v odpovedi zdôraznil: „*Východ už pred vojnou bol najviac opustený a najviac ohrozený. Preto som sa ho ujal, preto sa dávno známe, preto sa máme radi.*“ Na otázky redakcie, aký význam a prínos má, podľa neho, východné Slovensko pre republiku, odpovedal poukázaním na nepatričnosť podceňovania jeho dôležitosti. Hodža odvolávajúc sa na T. G. Masaryka i ďalších štátnikov, vyzdvihol európsky význam Československa, ktorý je medzi iným aj v tom, že „*naša republika je akoby mostom medzi európskym západom a východom. Ako by mohla byť týmto mostom bez Slovenska najmä bez východného...? Preto je veľkým slovenským a celoštátnym záujmom, aby náš slovenský východ bol zdravý a silný na tele aj na duchu.*“¹⁰

⁶ Krajinská výstava v Košiciach. In *Slovenský denník*, roč. 21, č. 163, 17. júla 1938, s. 15.

⁷ ROŠTLAPIL – JANEČEK, *Katalog Výstavy*, s. 65-78.

⁸ Krajinská výstava v Košiciach. In *Slovenský denník*, roč. 21, č. 163, 17. júla 1938, s. 15.

⁹ Veľký záujem o košickú výstavu. In *Slovenský denník*, roč. 21, č. 162, 16. júla 1938, s. 4.

¹⁰ Predseda vlády dr. Hodža o dôležitosti východného Slovenska. In *Národní politika*, roč. 56, č. 194, 17. júla 1938, s. 4; Odkaz predsedu čs. vlády dr. Milana Hodžu východnému Slovensku v jubilejnom roku nášho štátu a v deň zahájenia krajinskej výstavy východu ČSR v Košiciach. In *Novosti*, roč. 20, č. 161, 17. júla 1938, s. 3.

Otvorenie sa uskutočnilo za účasti ministra priemyslu, obchodu a živnosti Rudolfa Mlčocha, ktorý zastupoval neprítomného protektora výstavy prezidenta ČSR Edvarda Beneša, ako aj vládu československej republiky. Do mesta slávnostne vyzdobeného mestskými a štátnymi zástavami docestoval minister rýchlikom z Prahy v piatok pred polnocou. Na stanici ho privítala vojenská hudba štátnou hymnou a hlásili sa mu predstavitelia miestnych úradov, armády a polície. Následne uskutočnil vojenskú prehliadku čestnej roty a privítal ho starosta mesta Milan Maxoň. Minister sa poďakoval a zdôraznil, že sa teší na zhliadnutie technického a kultúrneho pokroku Slovenska. Pražského host'a ešte pozdravili zástupcovia Zväzu obchodných grémií, komerčný radca Marcel Scholz a predseda Živnostenskej strany v Košiciach Seman. Pred odjazdom do hotela *Europa* vykonal minister ešte prehliadku zástupcov spolkov a združení oblečených v krojoch.¹¹

Krátko pred začiatkom slávnostného aktu otvorenia výstavy dobehol k pavilónu Československého štátu atlét Ľudovít Florián z Košíc, ktorý do rúk starostu mesta odovzdal pozdravnú adresu z Bratislavy.¹² Slávnostné otvorenie výstavy, počas ktorého organizátorom prialo aj pekné počasie, začalo o 15:30. Prítomní boli zástupca slovenského krajinského prezidenta vládny radca Václav Bláha, prednosta expozitúry krajinského úradu v Košiciach, zástupca krajinského výboru slovenskej krajiny poslanec Ing. Jozef Styk, guvernér Podkarpatskej Rusi Konstatin Hrabar, starosta Užhorodu Štefan Dudáš, michalovský starosta František Alexa, košický biskup Jozef Čársky, senátor Kornel Stodola a množstvo ďalších poslancov, senátorov, cirkevných a vojenských hodnostárov. Ministra Mlčocha uvítal pred centrálnou budovou výstavy – pavilónom Československého štátu starosta Košíc a zároveň predseda výstavného družstva Milan Maxoň, ktorý sapo začatí slávnostného aktu Sukovou skladbou *V nový život* ujal slova. V prejave priblížil prípravu a vybudovanie výstavy, poďakoval prezidentovi Benešovi za prevzatie protektorátu, vláde a jej predsedovi Milanovi Hodžovi za veľkú podporu, krajinskému prezidentovi Jozefovi Országhovi i všetkým ministerstvám, úradom, ako aj podnikom, spolkom a jednotlivcom za pomoc. Po ňom nasledoval prejav predsedu košickej obchodnej a priemyselnej komory a predsedu živnostenského a obchodníckeho odboru krajinského poslanca Pavla Ušiaka, ktorý vyzdvihol najmä význam Košíc ako reprezentanta východu ČSR, čo malo dôstojne ukázať verejnosti doma i v zahraničí snahu i túžbu spolupracovať na zveľadovaní republiky. S prejavmi ďalej vystúpili zástupca Poľnohospodárskej (Zemědělské) rady pre Slovensko Metod Bella, ktorý

¹¹ Ministr obchodu zastupoval presidentana zahájení košické výstavy. In *Národní politika*, roč. 56, č. 194, 17. júla 1938, s. 4; Dnes sa otvoria brány Výstavy východu. In *Slovenské hlasy*, roč. 1, č. 159, 16. júla, s. 2;

¹² Brány košickej výstavy otvorené. Minister Mlčoch blahopraje k veľkému dielu. In *Novosti*, roč. 20, č. 162, 19. júla 1938, s. 3.

zdôraznil, že slovenské poľnohospodárstvo, zastúpené i na výstave, oslavuje víťazstvo nad nedostatkom chleba v minulosti. Vládnym radcom Václav Bláha vyzdvihol najmä fakt, že výstava sa neprekrýva len s významným dvadsaťročným jubileom republiky, ale aj s desiatym výročím aktivovania krajinského zriadenia. Krajinský poslanec Jozef Styk poukázal najmä na to, že nie náhodou bola výstava usporiadaná na východnom Slovensku, ktoré bolo v minulosti pre slovenský národ považované za stratené, no v Československej republike sa vzchopilo. Ako riaditeľ Východoslovenských elektrární v krátkosti načrtol vývoj elektrifikácie Slovenska v ČSR. Napokon sa ujal slova minister Rudolf Mlčoch. Väčšinu svojho prejavu predniesol po slovensky. Ako najvyšší zástupca rezortu hospodárstva bol rád, že sa osobne mohol presvedčiť o hospodárskom a kultúrnom pokroku metropoly východného Slovenska i celého kraja.¹³ Ako minister priemyslu, obchodu a živnosti pochopiteľne nemohol vynechať otázku úspešného rozvoja živností a remesiel, no tiež zdôraznil jeho význam pre republiku: *„Bez prehánania môžem povedať, že práve tento stredný stav je najpevnejším a najuvedomelejším nositeľom štátnej myšlienky. Vo svojej sociálnej nezávislosti a hospodárskej potencii je skutočnou oporou štátu a svojím hospodárením na súkromno-podnikateľskej základni tiež tvorcom národného dôchodku a tým aj blahobytu krajiny.“*¹⁴ Dotkol sa aj česko-slovenského vzťahu. Podľa neho ruka Slováka i Čecha, ktorú si podávajú k spoločnej práci, *„vie stvrdnúť v pevnú päsť“*, aby práve tak ako spoločne pracujú, tiež spoločne bránili svoju vlasť. V značne dlhom prejave minister Mlčoch okrem iného ešte zdôraznil svoju vieru v *„našu dobrú hviezdu“*, no ešte viac vieru v *„nášho múdreho prezidenta republiky“* a *„nášho veľkého Slováka dr. Milana Hodžu“*, že sa im vďaka štátnickým schopnostiam, obetavosti a vytrvavej snahe podarí zdolať *„ťažkú úlohu, ktorú osud na nich vložil a zaistiť pokojný, mierumilovný vývoj a šťastnú budúcnosť“*.¹⁵ V závere menom prezidenta republiky, predsedu vlády i za seba zablahoželať usporiadateľom výstavy k uskutočneniu *„tak krásneho diela“*. Následne prestrihol pásku vo farbách mesta pri hlavnom vchode do pavilónu Československého štátu a vyhlásil výstavu za otvorenú. V uvedenom pavilóne sa minister a čestní hostia zapísali do pamätnej knihy a prezreli si výstavu.¹⁶ Minister Mlčoch tiež poskytol interview hospodárskemu redaktorovi košických *Novostí*. V ňom vyjadril svoje presvedčenie, že zorganizovanie výstavy, ktoré pripisoval najmä *„živnostníckemu stavu východoslovenskému“*, pri príležitosti dvadsiateho výročia

¹³ Tamže.

¹⁴ Ministr obchodu zastupoval presidentana zahájení košické výstavy. In *Národní politika*, roč. 56, č. 194, 17. júla 1938, s. 4.

¹⁵ Otvorenie výstavy v Košiciach. In *Slovenský denník*, roč. 21, č. 163, 17. júla 1938, s. 3.

¹⁶ Brány košickej výstavy otvorené. Minister Mlčoch blahopraje k veľkému dielu. In *Novosti*, roč. 20, č. 162, 19. júla 1938, s. 3.

československej samostatnosti dosvedčuje, že príslušníci tohto stavu sú „vd'ační za svoje oslobodenie a chcú to demonštrovať preukázaním svojho vývoja v slobodnej vlasti“. Podľa slov ministra výstavu si stihol prezrieť celú, pričom mu o každej expozícii urobil vyčerpávajúci výklad starosta Milan Maxoň. Jeho pozornosť najviac upútal hlavný pavilón, a to predovšetkým retrospektíva oslobodenia spod „cudzej hospodárskej hegemonie a z etapy slobodného hospodársko-kultúrneho vývoja za prvého duodecennária našej samostatnosti“. Samotné stánky vystavujúcich obchodníkov a živnostníkov ho prekvapili kvalitou i výberom tovaru a miestnym firmám priznal veľkomestskú úroveň.¹⁷

Zo slávnostného otvorenia výstavy boli odoslané pozdravné telegramy prezidentovi republiky Edvardovi Benešovi, predsedovi vlády Milanovi Hodžovi a krajinskému prezidentovi Jozefovi Országhovi. Večer sa vo víkendovom hoteli na Bankove na počesť ministra Mlčocha konal banket, na ktorom sa zúčastnilo okolo sto pozvaných hostí.¹⁸

V priebehu prvých dvoch dní otvorenia výstavy, resp. v sobotu a v nedeľu, teda za jeden a pol dňa, ju navštívilo spolu 23 tisíc ľudí.¹⁹ O vysokú návštevnosť sa postarali aj štyri zjazdy, ktoré sa konali v nedeľu. Išlo o prvý zjazd obchodníkov zo Slovenska a Podkarpatskej Rusi, ďalej zjazd Zväzu slovenských železničiarov, krajinský zjazd odborov obuvníkov a krajinský manifestačný zjazd krajčírov a kožušníkov.²⁰ Veľký záujem o výstavu bol aj na vidieku v okolí Košíc, kde bolo predaných osem tisíc legitimácií umožňujúcich vstup na výstavisko. Ešte i v pondelok doobeda, teda vo všedný pracovný deň nebola o návštevníkov núdza, čo bolo spájané s už spomínanými zjazdmi. Účel návštevy i typ návštevníkov sa v priebehu dňa menil a dal by sa rozdeliť do dvoch etáp. Do 18:00 hodiny na výstavu zavítali predovšetkým tí, ktorí mali záujem o prezretie expozícií jednotlivých pavilónov, zatiaľ čo večer ožíval najmä zábavný park. V prvú sobotu a v nedeľu večer tam hrala vojenská hudba, neskôr ju vystriedali aj iné košické hudobné telesá. V spomínaných večerných hodinách bolo navyše znížené vstupné.

Najväčšej pozornosti sa však tešili atrakcie, ktoré neboli priamo súčasťou zábavného parku. Bola to predovšetkým svetelná fontána, okolo ktorej sa neprestajne zhromažďovali zástupy ľudí a sledovali deväťdesiatminútovú svetelnú šou.²¹ Fontána stála pred pavilónmi *Československý štát* a *Slovenská krajina*. Dodala ju firma Sigmundove závody Lutín pri

¹⁷ Minister Mlčoch: „O svojich dojmach môžem hovoriť len v superlatívoch“. In *Novosti*, roč. 20, č. 162, 19. júla 1938, s. 2.

¹⁸ Brány košickej výstavy otvorené. Minister Mlčoch blahopraje k veľkému dielu. In *Novosti*, roč. 20, č. 162, 19. júla 1938, s. 3.

¹⁹ Život na výstave. In *Novosti*, roč. 20, č. 162, 19. júla 1938, s. 1.

²⁰ Slovenskí kožušníci a krajčíři snemovali. In *Novosti*, roč. 20, č. 162, 19. júla 1938, s. 2.

²¹ Život na výstave. In *Novosti*, roč. 20, č. 162, 19. júla 1938, s. 1.

Olomouci. Vodné prúdy fontány tvorili tri zásteny, ktoré osvetľovali rôznofarebné svetlá. Bol to svetový unikát vyrobený špeciálne pre výstavu, po nej mala byť premiestnená do Sokolského sadu, v súčasnosti Mestského parku.²²

Druhou veľkou atrakciou bola padáková veža. Záujemcov o ňu bolo toľko, že usporiadatelia neboli schopní všetkých naraz uspokojiť. Ešte väčšie množstvo však predstavovali diváci pod vežou. Bola súčasťou brannej expozície a umiestnená medzi pavilónmi *Československý štát* a *Mesto Košice*. Dosahovala výšku 40 metrov. Skokanský mostík sa nachádzal asi v 35 metroch. V čase bezvetria mohli byť používané až 4 padáky, pričom boli trvale otvorené pomocou duralových obručí. Dopadová rýchlosť bola iba 3 m/s. Jej prevádzkovatelia ubezpečovali, že zoskok z nej je úplne bezpečný, keďže padák bol zaistený lanom, ktoré malo zniesť zaťaženie 4 tony. Aj keby sa lano odtrhlo, skokanov pád by spomalil samotný padák, ktorý bol v priemere o jeden meter väčší ako bežný vojenský. Dopadová rýchlosť by teda bola asi podobná zoskoku z 1,5 metra. O to, aby atrakcia zostala i príjemným a bezproblémovým zážitkom, sa mali postarať aj dva gumové tlmiče, ktoré trhnutie, spôsobené skokom, rozložili do mäkkého zhupnutia. Samotný padák mal zniesť 6 až 8 ton. Zoskoky si našli priaznivcov najmä medzi mládežou bez rozdielu pohlavia, no odvážlivci sa našli aj medzi najstaršou generáciou. Za prvý víkend skočilo z padákovej veže viac ako tisíc návštevníkov.²³

Na sobotňajšie manifestačné otvorenie Výstavy východu ČSR nadviazali na druhý deň v podobnom duchu aj spomínané zjazdy. K významnejším, najmä s ohľadom na vystupujúcich rečníkov, patril Prvý zjazd obchodníkov zo Slovenska a z Podkarpatskej Rusi, ktorého protektorom bol minister Rudolf Mlčoch. Usporiadateľom bol krajinský Zväz obchodných grémií na Slovensku so sídlom v Martine. Organizačne ho pripravilo Košické obchodné grémium. Jeho pracovná časť začala dopoludnia o 9:30, keď sa zišli pracovné komisie, ktoré prerokovali aktuálne stavovské otázky a pripravili rezolúciu. O 11:00 zjazd pokračoval manifestačnou schôdzou v slávnostne vyzdobenej budove Mestského divadla. Predsedal mu poslanec Národného zhromaždenia Ján Liška. Z významnejších účastníkov boli prítomní tiež senátor Kornel Stodola, poslanci Národného zhromaždenia za Československú živnostensko-obchodnícku stranu stredostavovskú Štěpán Habarta, František Ostrý a Emanuel Šedý. Po uvítacom prejave predsedu Lišku sa ujal slova zástupca košického obchodníctva Marcel Scholtz. Ďalšími rečníkmi boli Vladimír Fábry za krajinský zväz zmiešaných

²² ROŠTLAPIL – JANEČEK, *Katalog Výstavy*, s. 59.

²³ Život na výstave. In *Novosti*, roč. 20, č. 162, 19. júla 1938, s. 1; ROŠTLAPIL – JANEČEK, *Katalog Výstavy*, s. 58.

spoločenstiev, komorský radca Grund za Ústrednú radu obchodníctva ČSR, miestopredseda pražskej obchodnej a priemyselnej komory František Oberthor, za Jednotu obchodných grémii predseda Pošmourný a za Štátny ústav pre zveľaďovanie živností v Martine Ján Hlavaj. Po nich nasledoval s rozsiahlym prejavom minister Mlčoch, ktorý poukázal na to, že za dvadsať rokov Slovensko zaznamenalo vďaka spolupráci Čechov a Slovákov výrazný pokrok. Reagoval tiež na nepriaznivé medzinárodnopolitické postavenie republiky, čo brzdí jej sľubný rozvoj tým, že krajine chýba potrebný pokoj. Hranicou, za ktorú vo svojich ústupkoch voči zahraničiu už republika nebola ochotná ísť, mali byť „*samostatnosť, nezávislosť a celistvosť*“ štátu. Reakciou na ministrove slová boli intenzívne „prejavy súhlasu“, a to aj medzi maďarskými, nemeckými a rusínskymi účastníkmi zjazdu. Po ministrovi Mlčochovi sa ujal slova profesor Imrich Karvaš z Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. Zdôvodnil, prečo je v súčasnej situácii z hospodárskeho hľadiska potrebné uprednostniť výdavky na obranu štátu. Následne predseda Liška oznámil, že z dôvodu pracovného zaneprázdnenia sa zjazdu nemohol zúčastniť guvernér Československej národnej banky Karel Engliš. V záverečných slovách sa predseda Liška opäť dotkol nepriaznivej zahraničnopolitickej situácie štátu, keď zdôraznil, že pre slovenské obchodníctvo by to mal byť ďalší podnet na prácu pre republiku. Zo zjazdu boli odoslané pozdravné telegramy prezidentovi Edvardovi Benešovi, predsedovi vlády Milanovi Hodžovi a krajinskému prezidentovi Jozefovi Országovi.²⁴

Zatiaľ čo zjazd obchodníkov mala prostredníctvom jeho funkcionárov a účastníkov v rukách Československá živnostensko-obchodnícka strana stredostavovská, na smerovaní celoštátneho zjazdu Zväzu slovenských železničiarov mali zasa výrazný podiel ľudáci. Konal sa v rámci osláv 20. výročia trvania Československej republiky a pri príležitosti otvorenia Výstavy východu ČSR 16. – 17. júla v Košiciach. Okrem iných sa na ňom zúčastnili poslanci Národného zhromaždenia Jozef Tiso, Štefan Suroviak a krajinský poslanec Jan Kovalík. V sobotu 16. júla 1938 večer bola usporiadaná slávnostná akadémia, kde prehovoril čestný predseda Zväzu slovenských železničiarov Jozef Tiso. Hlavný deň zjazdu bola ale nedeľa 17. júla 1938. Ráno okolo ôsmej hodiny sa pred železničnou stanicou zhromaždili zástupcovia železničiarov zo Slovenska a z Podkarpatskej Rusi. Sprievod, ktorému hrali dve hudobné telesá, sa presunul k pamätníku Milana Rastislava Štefánika (v južnej časti dnešnej Hlavnej ulice neďaleko Štátnej vedeckej knižnice), kde jeho účastníci položili veniec a krátky prejav predniesol Štefan Suroviak. Potom zhromaždení prešli do Dómu svätej Alžbety na slávnostné

²⁴ Prvý sjazd obchodníkov zo Slovenska a Podk. Rusi v Košiciach. In *Novosti*, roč. 20, č. 162, 19. júla 1938, s. 2.

bohoslužby celebrowané spišským biskupom Jánom Vojtaššákom. Po nich bola posvätená spolková zástava miestnej organizácie Zväzu slovenských železničiarov v Košiciach. Po presune sprievodu do najreprezentatívnejšieho hotela v meste Schalkázu začal už samotný zjazd. Otvoril ho ústredný predseda zväzu Štefan Suroviak. Následne sa ujal slova Jozef Tiso, ktorý vyzdvihol Výstavu východu ako „veľkolepé gesto košické“. Podľa neho podujatie vzbudilo pozornosť nielen na Slovensku, ale v celej republike. Snahu organizátorov ukázať verejnosti doma i v zahraničí, aký veľký pokrok urobilo Slovensko za dvadsať rokov Tiso vysoko ocenil. Podľa neho výstava, ktorej názov evokuje jej regionálnu obmedzenosť, zaujala celé Slovensko vďaka tomu, že „*všade figuruje jeden a ten istý známy nám činiteľ, slovenský nacionalizmus – inak láska k svojej*“. V ďalšej časti prejavu hovoril o ohrození štátu, ktorého si boli hlinkovci vedomí. V požiadavkách Ľudákov nevidel nič, čo by mohlo republiku ohrozovať, keďže riešenia nastolených problémov videli v rámci republiky. Počínanie hlinkovcov Tiso odôvodňoval nielen láskou k slovenskému národu, ale i k československému štátu. Následne si účastníci, po spoločnom obede, prehliadli Výstavu východu ČSR.²⁵

Slovenská dobová tlač sa o prvom víkende výstavy, počas ktorého prebehlo otvorenie, vyjadrovala pochvalne a zároveň odrážala útoky inonárodných periodík²⁶ či niektorých nespokojencov, ktorí vyčítali najmä to, že nie všetky expozície boli včas dostavané. Týkalo sa to najmä pavilónu tabačiarstva, čo ale nebola vina organizátorov výstavy. Kritizovali aj to, že reštaurácia v areáli výstaviska sa mala otvoriť až v stredu 20. júla 1938. Celkovo ale usporiadatelia stihli pripraviť výstavu na 95%, takže hovoriť o nejakých vážnejších nedostatkoch nebolo možné.

Výstava sa každopádne nemusela obávať nezáujmu zo strany verejnosti, a to nielen na východnom Slovensku, ale ani v jeho ostatných častiach, či v Čechách a na Morave. Dosvedčovali to každodenné objednávky vstupných legitimácií. Ako už bolo spomenuté, k prvým dňom výstavy sa ich predalo viac ako osem tisíc.

Bolo to dané aj tým, že organizátori neponechali nič na náhodu a pripravili rozsiahlu propagáciu podujatia. Okolo 200 veľkých novín a časopisov o nej uverejnilo približne 1800 správ. Takmer všetky slovenské denníky vydali k výstave zvlášť viacstránkové prílohy. ČTK vydávala „*pravidelní správy*“, košický rozhlas mal o téme najmenej 15 prednášok a rozhovorov a od 26. júna 1938 informoval o výstave každý deň. Rozoslaných bolo okolo 10

²⁵ Čeloštátny sjazd Svazu slovenských železničiarov v Košiciach. In *Novosti*, roč. 20, č. 162, 19. júla 1938, s. 4.

²⁶ „Prágai Magyar Hirlap“ a Výstava východu ČSR. In *Novosti*, roč. 20, č. 162, 19. júla 1938, s. 2; Čie sú Košice? In *Novosti*, roč. 20, č. 163, 20. júla 1938, s. 1.

tisíc plagátov a 100 tisíc vývesiek. Časopis *Naše železnice* vydal o výstave 52 stránkovú publikáciu v 35 tisícovom náklade.²⁷

Výstava východu ČSR, ktorá mala byť pôvodne len dôstojnou oslavou 20. výročia vzniku Československej republiky s poukázaním na progres, ktorý dosiahlo v tomto štátnom útvare Slovensko a zvlášť jeho východná časť, sa v kritickom roku 1938 stala i prostriedkom posilňovania vlasteneckého ducha medzi obyvateľstvom a odhodlanosti brániť nezávislosť svojej krajiny pred nepriateľskými útokmi z viacerých strán. Dôkazom veľkého záujmu širokej verejnosti o ňu doma i v zahraničí bola veľká návštevnosť, no tiež, že sa jej trvanie muselo predĺžiť. Význam veľkolepo koncipovanej výstavy by určite vzrástol, ak by sa na jej otvorení osobne zúčastnili jej protektor prezident Edvard Beneš alebo predseda vlády Milan Hodža, ktorému bola tiež venovaná. Neprítomnosť najvyšších predstaviteľov štátu v napätej medzinárodno politickej situácii však bola celkom pochopiteľná. Veľké úsilie vynaložené pri zorganizovaní Výstavy východu ČSR v Košiciach spolu so snahou o posilnenie nosnej idey podujatia, teda myšlienky československej štátnosti, nakoniec vyšli nazmar. Dva mesiace po skončení výstavy boli Košice na základe Viedenskej arbitráže zabraté Maďarskom a pol roka po nej došlo k rozpadu republiky.

Resumé

The opening of regional East exhibition of the Czechoslovak Republic in 1938. In the summer of 1938, on the occasion of 20 th anniversary of Czechoslovak Republic establishment, a quite big and rich, for the middle European standards, Eastexhibition of CSR was organised in Košice. Its aim was to elucidate and propagate a progress reached by Slovakia, especially its eastern part in two decades of the state existence. The protector of this exhibition was the Czechoslovak president Edvard Beneš and besides the mentioned jubilee, the exhibition was dedicated to 60 th birthday of Prime Minister Milan Hodža. In the critical situation of the republic, the exhibition was to strengthen a patriotics spirit among the citizens and the commitment to defend the independence of the country as well.

²⁷ Mnoho zaujímavého o výstave v Košiciach. In *Novosti*, roč. 20, č. 163, 20. júla 1938, s. 2.

Územnosprávne členenie Slovenska v rokoch 1949 – 1960

JUDr. Mgr. Ondrej Chrena

Cieľom štúdie je podrobne rozpracovať územnosprávne členenie na území Slovenska v rokoch 1949 – 1960. Štúdia obsahuje spracovanie prípravy, prijatia a sledovanie zmien územnosprávneho členenia, na základe ktorého bolo Slovensko v rokoch 1949 – 1960 rozdelené na novovytvorené nadokresné územnosprávne celky – kraje. Štúdia zároveň obsahuje aj porovnanie nového územnosprávneho členenia s predchádzajúcim stavom územnosprávneho usporiadania.

Základ štúdie vychádza zo spracovania príslušných dobových právnych predpisov podporený historiografickou a právnou literatúrou. Legislatívny proces je spracovaný z dôvodových správ k právnym predpisom a stenografických protokolov zo schôdzí Národného zhromaždenia Československej republiky (ďalej ČSR), avšak bez hlbšieho archívneho výskumu dokumentov vzniknutých z činnosti ústredných orgánov štátnej správy a krajských orgánov.

Slovensko sa po skončení druhej svetovej vojny členilo územnosprávne na okresy v hraniciach spred Viedenskej arbitráže s potvrdením niektorých zmien prijatých počas existencie Slovenskej republiky, avšak bez zriadenia krajinského národného výboru, ktorého funkciu prevzala Slovenská národná rada (ďalej SNR). V českých krajinách prišlo po skončení druhej svetovej vojny k plnej reštaurácii krajinského zriadenia spred Mníchovskej dohody aj s vytvorením krajinských národných výborov.¹ Systém územnosprávneho usporiadania ČSR teda nebol jednotný, a preto prebiehali prípravy na jeho unifikáciu.

Súčasťou diskusie o novej ústave ČSR, ktorej prípravy začali už v polovici roka 1946² a podľa vládneho Budovateľského programu mala byť vypracovaná v priebehu dvoch rokov,³ bola aj otázka, aká má byť v nasledujúcom období podoba územnosprávneho členenia ČSR, najmä či zostane zachované územnosprávne členenie z obdobia predvojnového krajinského zriadenia alebo budú vytvorené nadokresné územnosprávne celky menšieho rozsahu.⁴

¹ CHRENA, Ondrej. Územnosprávne členenie Slovenska v rokoch 1945 – 1948. In *Slovenská archivistika*, 2008, roč. 43, č. 2, s. 83-86.

² KOVÁČ, Dušan et al. *Kronika Slovenska 2. Slovensko v dvadsiatom storočí*. Praha : Fortuna Print, 1999, s. 332.

³ *Dejiny Slovenska VI (1945 – 1960)*. Bratislava : Veda, 1988, s. 104. Programové prohlášení vlády 8. 7. 1946.

⁴ SCHELLE, Karel. *Vývoj veřejné správy v letech 1848 – 1948*. Praha : Eurolexv Bohemia, 2002, s. 383.

Vládny Budovateľský program stanovil ciele vlády v oblasti verejnej správy, ktorými boli decentralizácia, modernizácia, zjednodušenie a z hospodárnenie.⁵ Základnou otázkou, ktorú bolo potrebné vyriešiť, bolo zjednotenie názorov predstaviteľov jednotlivých politických strán, či bude verejná správa po druhej svetovej vojne dvoj- alebo trojstupňová. Otázkou počtu stupňov národných výborov skomplikovala najmä existencia slovenských národných orgánov, ktoré nemali pendanta v českých krajinách.⁶ Každá politická strana pôsobiaca po druhej svetovej vojne v ČSR vypracovala vlastný návrh ústavy ČSR. Návrhy ústavy jednotlivých politických strán sa zaoberali aj oblasťou územnosprávneho členenia štátu.

Od 21. januára 1948 sa Národný front snažil prekonať v návrhu ústavy ČSR sporné body, medzi ktoré patrili aj postavenie krajského zriadenia a charakter národných výborov.⁷ Ešte začiatkom februára 1948 presadzovali české nekomunistické strany v rámci príprav novej ústavy ČSR krajské zriadenie, na základe ktorého malo byť územie ČSR územnosprávne rozčlenené na tri časti.⁸ Koncom februára 1948 mal byť návrh ústavy ČSR prerokovaný Národným frontom a následne ústavným výborom Ústavodarného Národného zhromaždenia. K jeho prerokovaniu však neprišlo, pretože medzitým sa uskutočnil štátny prevrat.

Pri konečnej verzii ústavy ČSR a na ústavu nadväzujúceho územnosprávneho členenia nebol zohľadnený žiadny z nekomunistických návrhov,⁹ pretože po štátnom prevrate bol zavedený totalitný režim pod vedením KSČ.

Príprava a prijatie nového územnosprávneho členenia

Územnosprávne členenie v rámci ČSR bolo na celom území štátu zjednotené len po druhýkrát počas jej tridsaťročnej existencie. Po skončení druhej svetovej vojny bolo územnosprávne členenie v ČSR zjednotené dokonca po prvýkrát, pretože povojnové územnosprávne členenie Slovenska bolo odlišné od reštaurovaného krajského zriadenia v českej časti štátu.

⁵ ŠKODA, Václav. *Národní výbory : Základní orgány jednotné státní moci v ČSSR*. Praha : Svoboda, 1975, s. 40. Programové prohlášení vlády 8.7.1946.

⁶ MOZOLÍK, Peter. Vývoj územnosprávneho členenia Československa po jeho oslobodení. In *Právní obzor*, 1989, roč. 72, č. 8, s. 668-669.

⁷ KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1945 – 1948, 1. část*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1991, s. 145.

⁸ KAPLAN, Karel. *Pravda o Československu 1945 – 1948*. Praha : Panorama, 1990, s. 190.

⁹ SCHELLE, *Vývoj veřejné správy*, s. 385.

Nové územnosprávne členenie s kraji ako nadokresnými územnými celkami, podobne ako obnovenie územnosprávneho členenia z obdobia predvojnového krajinského zriadenia na území Slovenska po druhej svetovej vojne,¹⁰ bolo zavádzané postupne.

Prvý krok predstavuje Ústava 9. mája 1948, ktorá v čl. X, § 123 a § 167 ods. 2 vytvorila ústavný predpoklad pre zavedenie krajského zriadenia ako nového správneho systému ČSR.

Druhý krok bol položený zákonom č. 280/1948 Sb., ktorý vytvoril kraje ako nové nadokresné územnosprávne celky. Tento zákon predstavuje základný právny predpis zavádzajúci nové územnosprávne členenie ČSR s kraji ako nadokresnými územnosprávnymi celkami.

Záverečný tretí krok zavádzajúci nové územnosprávne členenie predstavujú tri právne predpisy nadväzujúce na základný zákon č. 280/1948 Sb.:¹¹

1. zákon SNR č. 14/1949 Sb. SNR pre územie Slovenska, ktorý upravil počet a územné obvody okresov na území Slovenska,
2. vládne nariadenie č. 3/1949 Sb. pre české krajiny, ktoré upravilo počet a územné obvody okresov v českej časti štátu,
3. zákon č. 142/1949 Sb. pre celé územie ČSR, ktorý obsahoval úpravu územnosprávneho členenia v sídlach krajov.

Postupné zavádzanie nového územnosprávneho členenia uvedenými právnymi predpismi trvalo presne 1 rok a 2 dni.

Ústava 9. mája 1948 zakotvila v § 167 ods. 1 dve všeobecné zásady, na základe ktorých mali byť vytvorené kraje ako nové nadokresné územnosprávne celky:

1. vytvorenie krajov so zreteľom na potreby národného hospodárstva,
2. vytvorenie krajov v súlade s kultúrnymi a sociálnymi záujmami ľudu.

Po prijatí Ústavy 9. mája 1948 bol na 26. – 27. júna 1948 do Kroměříža I. zvolaný celoštátny zjazd národných výborov. Tento zjazd sa zaoberal reorganizáciou miestnych orgánov štátnej moci a správy¹² a Ústava 9. mája 1948 bola na ňom rozpracovaná na pomery národných výborov.¹³ Na zjazde boli vymedzené aj hlavné zásady nového územnosprávneho

¹⁰ CHRENA, *Územnosprávne členenie*, s. 83-84.

¹¹ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o krajském zřízení.

¹² ŽATKULIAK, Jozef. Problémy reorganizácie štátnej správy na Slovensku po voľbách roku 1948. In: BARNOVSKÝ, Michal – IVANIČKOVÁ, Edita (eds.). *Prvé povojnové voľby v strednej a juhovýchodnej Európe*. Bratislava : Veda, 1998, s. 202.

¹³ ŽATKULIAK, Jozef. *Vývoj národných výborov na Slovensku v prvých rokoch výstavby socializmu (1948 – 1954)*. Bratislava : Veda, 1986, s. 20.

členenia ČSR.¹⁴ Podklady pre I. celoštátny zjazd národných výborov vypracovalo v prvej polovici roku 1948 ministerstvo vnútra a na zjazde ich predložil minister vnútra Václav Nosek.¹⁵ Závery I. celoštátneho zjazdu národných výborov boli vyjadrené v zákone č. 280/1948 Sb., ktorým bolo zavedené nové územnosprávne členenie.¹⁶ Tento zjazd bol jedným z prvých manifestačných zhromaždení totalitného režimu, na ktorom boli odsúhlasené vopred pripravené závery.

Vo vláde a v Národnom zhromaždení sa začala príprava realizácie zásad prijatých na I. celoštátnom zjazde národných výborov už v polovici roka 1948.¹⁷ Počas prípravy územnej reorganizácie štátnej správy prebiehala aj diskusia o počte novovytváraných krajov.

Kritériá na vytvorenie krajov zostavila komisia pôsobiaca pri Ústrednom plánovacom úrade v Prahe, ktorá pracovala na návrhoch územnosprávneho členenia ČSR.¹⁸ V prvom rade bolo potrebné vyriešiť otázku, aké veľké budú novovytvorené nadokresné územnosprávne celky. Uvažovalo sa buď o vytvorení veľkých krajov alebo o vytvorení krajov strednej veľkosti.

Pre rozhodnutie vytvoriť stredne veľké kraje zavázala podľa dôvodovej správy k zákonu č. 280/1948 Sb. skutočnosť, že rozloha ČSR v porovnaní s inými štátmi bola pomerne malá, avšak hustota osídlenia dosť veľká. Pomeru malej rozlohy štátu a veľkej hustoty osídlenia zodpovedali podľa tvorcov nového územnosprávneho členenia stredne veľké kraje. Rozhodujúci faktor, ktorý zavázil v prospech vytvorenia stredne veľkých krajov, vychádzal z toho, že navrhované sídla stredne veľkých krajov mali byť ľahko dostupné z územia celého kraja a zároveň boli centrami dopravy. Jednotlivé kraje mali byť územne vytvárané tak, aby ich územie komunikačne smerovalo k sídlu kraja.¹⁹ Ďalšími ukazovateľmi rozhodujúcimi pre vytvorenie stredne veľkých krajov boli rozloha a počet obyvateľov kraja a geografická a hospodárska ucelenosť vymedzeného územia.²⁰ Stredne veľké kraje bolo pri vytváraní konkrétnych územnosprávnych celkov podľa ich tvorcov možné prispôbiť „členitosti povrchu zemského, polohy horských pásem a tokůrek“ a zriadením väčšieho počtu stredne veľkých krajov mal vzniknúť „maximální počet silných středisek v městech, jež jsou s to ovládat svůj kraj hospodářsky, politicky, administrativně i kulturně.“²¹

¹⁴ SCHELLE, *Vývoj veřejné správy*, s. 385-386.

¹⁵ ŽATKULIAK, *Vývoj národných výborov*, s. 20.

¹⁶ SCHELLE, *Vývoj veřejné správy*, s. 386.

¹⁷ ŽATKULIAK, *Vývoj národných výborov*, s. 23.

¹⁸ Tamže, s. 24.

¹⁹ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o krajském zřízení.

²⁰ Stenografický protokol z 20. Schůze Národního shromáždění republiky Československé.

²¹ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o krajském zřízení.

Slovenský plánovací a štatistický úrad vypracoval tri návrhy na územnosprávne rozčlenenie Slovenska: prvý návrh z marca 1948 predpokladal rozdelenie územia Slovenska na 5 krajov „*podľa geografických kritérií*“, druhý návrh na 6 krajov a tretí návrh na 7 krajov. Na porade zástupcov Povereníctva vnútra a Slovenského plánovacieho a štatistického úradu 23. júna 1948 v Kroměříži počas I. celoštátneho zjazdu národných výborov bola uzatvorená dohoda o územnosprávnom rozčlenení Slovenska na 7 – 8 krajov. Na celoslovenskej pracovnej konferencii predsedov a tajomníkov oblastných výborov KSS 31. októbra 1948 v Žiline sa už uvažovalo o územnosprávnom rozčlenení Slovenska na 6 krajov. Územnosprávne rozčlenenie Slovenska na 6 krajov sa odôvodňovalo tým, že navrhované rozloženie sídiel krajov zodpovedalo „*vyššiemu celoslovenskému hľadisku*“ a rozdelenie krajov a okresov „*zo stránky geografickej, národohospodárskej, komunikačnej*“ bolo v súlade s možnosťami týchto celkov. Podľa predsedu KSS Viliama Širokého sa pri tvorbe nového územnosprávneho členenia Slovenska neprihliadalo na miestne záujmy, ale vychádzalo sa „*z hospodárskej a politickej situácie Slovenska*“ v záujme rovnomerného rozvoja všetkých okresov.²² Počet krajov na území Slovenska však nebol presne ustálený až do schválenia vládneho návrhu zákona o krajskom zriadení.²³

Predsedníctvo Ústredného výboru KSČ prerokovalo návrh krajského zriadenia 19. novembra 1948.²⁴ Československá vláda schválila osnovu zákona o krajskom zriadení 30. novembra 1948. Následne bolo 3. decembra 1948 prijaté uznesenie vlády o krajskom zriadení a návrh zákona o krajskom zriadení.²⁵ Vládny návrh zákona o krajskom zriadení prerokovali ústavno-právny výbor Národného zhromaždenia (14. decembra 1948) a rozpočtový výbor Národného zhromaždenia (15. decembra 1948). Oba výbory odporučili plénu Národného zhromaždenia vládny návrh zákona schváliť.²⁶

Vládny návrh zákona o krajskom zriadení bol v Národnom zhromaždení prerokovaný 21. decembra 1948. Spravodajcom za ústavno-právny výbor bol Jan Bartuška a za rozpočtový výbor František Tymeš. V rozprave vystúpili minister vnútra Václav Nosek a poslanci Josef Pospíšil za KSČ, Oskár Jeleň za KSS, Josef Šafařík za Československú stranu socialistickú, Antonín Prokeš za Československú stranu lidovú, Vojtech Török za Stranu slovenskej obrody a Vincent Bohuš za Stranu slobody.²⁷

²² ŽATKULIAK, *Vývoj národných výborov*, s. 24.

²³ MOZOLÍK, *Vývoj územnosprávneho členenia*, s. 669.

²⁴ KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1948 – 1953, 2. část*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1991, s. 50.

²⁵ ŽATKULIAK, *Vývoj národných výborov*, s. 24.

²⁶ Zpráva výborů ústavně-právního a rozpočtového k vládnímu návrhu zákona o krajském zřízení.

²⁷ Stenografický protokol z 20. schůze Národního shromáždění republiky Československé.

Vládny návrh zákona o krajskom zriadení bol 21. decembra 1948 schválený Národným zhromaždením a 24. decembra 1948 bol publikovaný v Zbierke zákonov republiky Československej ako zákon č. 280/1948 Sb. o krajskom zriadení. Na základe tohto zákona bolo na území ČSR s účinnosťou od 1. januára 1949 vytvorených 19 nadokresných územnosprávnych celkov, ktoré boli pomenované podľa sídiel krajských národných výborov: Banskobystrický kraj, Bratislavský kraj, Brnenský kraj, Českobudějovický kraj, Gottwaldovský kraj, Hradecký kraj, Jihlavský kraj, Karlovarský kraj, Košický kraj, Liberecký kraj, Nitriansky kraj, Olomoucký kraj, Ostravský kraj, Pardubický kraj, Plzeňský kraj, Pražský kraj, Prešovský kraj, Ústecký kraj a Žilinský kraj.²⁸ Postavenie samostatného kraja malo aj územie hlavného mesta ČSR Praha.²⁹

Pred prijatím a zavedením nového územnosprávneho členenia pravdepodobne nebola vypracovaná žiadna „vedecky podložená sústava kritérií na vytvorenie územnej organizácie.“³⁰ Podľa dôvodovej správy k zákonu č. 280/1948 Sb. boli kraje vytvorené ako „jednotky střední velikosti, které svou rozlohou, počtem obyvatelstva i konfigurací umožní intenzivní výkon správy, správu lidem kontrolovatelnou, pružnou a vyhovující zvláštním potřebám i zájmům oblastí, jejím už provádění byly zemské celky svou velikostí i utvářením na překážku.“ Kraje boli považované aj za vyhovujúce plánovacie jednotky,³¹ čo bolo pre rozvíjajúci sa totalitný režim veľmi dôležité.

V podobe krajov boli na území Slovenska obnovené nadokresné územnosprávne celky. Pomenovanie kraj pre nadokresné územnosprávne celky vychádzal podľa dôvodovej správy k zákonu č. 280/1948 Sb. z histórie, pretože kraje ako územnosprávne celky existovali na území českých krajín už od 13. storočia³² v podstate nepretržite až do polovice 19. storočia.³³ To však platilo len pre české krajiny. Na území Slovenska boli nadokresné územnosprávne celky s pomenovaním kraj úplnou novinkou.

Zavedenie nového územnosprávneho členenia znamenalo zjednotenie územnosprávneho členenia v celej ČSR³⁴ a územné priblíženie miestnej správy k obyvateľom v jej najvyššom organizačnom stupni.³⁵ Základom nového územnosprávneho členenia bola

²⁸ § 2 ods. 1 zákona č. 280/1948 Sb. o krajskom zriadení.

²⁹ Zákon č. 76/1949 Sb. o organizácii správy v hlavním městě Praze.

³⁰ MOZOLÍK, Vývoj územnosprávneho členenia, s. 670.

³¹ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o krajském zřízení.

³² Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o krajském zřízení.

³³ JANÁK, Jan – HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. Dějiny správy v českých zemích do roku 1945. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1989, s. 77, 323.

³⁴ MOZOLÍK, Vývoj územnosprávneho členenia, s. 669.

³⁵ HROMADA, Juraj. Pätnásť rokov československej ľudovodemokratickej štátnej správy. In Právny obzor, 1960, roč. 43, č. 5, s. 262, 267; ŽATKULIAK, Vývoj národných výborov, s. 25.

unifikácia a totálna centralizácia verejnej správy, v rámci ktorej prišlo k odstráneniu akýchkoľvek prvkov samosprávy.³⁶ Územnosprávne rozdelenie ČSR na relatívne malý počet krajov a vytvorenie tretieho stupňa správy bolo ideálne pre vybudovanie totalitného režimu,³⁷ pretože kraj ako stupeň štátnej správy bol v období politickej a ekonomickej centralizácie nevyhnutnosťou.³⁸ V zdravom politickom prostredí by nahradenie krajinského zriadenia krajským zriadením s vyšším počtom nadokresných celkov viedlo k decentralizácii, ale v podmienkach ČSR po štátnom prevrate napriek tomu nastal pravý opak: tuhá centralizácia.³⁹

Zákon č. 280/1948 Sb. okrem vytvorenia nadokresných územnosprávnych celkov v podobe krajov upravil aj spôsob vytvorenia, zrušenia alebo zmeny územných obvodov a sídiel krajov. Vytvoriť alebo zrušiť kraj a zmeniť jeho sídlo bolo možné len zákonom. Rovnako aj hranice kraja bolo možné meniť len na základe zákona. Z tejto zásady však boli pripustené dve výnimky. Prvá sa týkala zmeny krajskej príslušnosti časti územia obce, na ktorú stačilo nariadenie Zboru povereníkov. Druhá výnimka bola dočasná. Vláda a Zbor povereníkov boli do 31. decembra 1950 splnomocnení vykonávať nariadeniami zmeny krajských hraníc, ktoré sa nedotýkali existencie okresov s podmienkou, že zmeny krajských hraníc nesmú nastať medzi českými krajinami a Slovenskom.

Zákon č. 280/1948 Sb. zakotvil prednosť krajských hraníc pred okresnými a obecnými hranicami.⁴⁰ V prípade, ak nové hranice medzi kraji rozdeľovali dovtedajšie územné obvody okresov alebo obcí, obvody okresov a obcí mali byť prispôsobené novým krajským hraniciam. Kým boli osobitným zákonom SNR č. 14/1949 Sb. SNR územné obvody okresov a obcí prispôsobené novovytvoreným krajským hraniciam, územná príslušnosť okresov a obcí zostala nedotknutá. Od 1. januára 1949, keď boli vytvorené kraje, až do 1. februára 1949, keď boli okresné a obecné hranice prispôsobené krajským hraniciam, patrili prechodne celé dovtedajšie okresy do územného obvodu toho kraja, na území ktorého sa nachádzalo sídlo okresu. Vytvorením krajov podľa zákona č. 280/1948 Sb. boli vytvorené nadokresné územnosprávne celky v podobe, ktorá existovala len počas prechodného obdobia jedného mesiaca.

³⁶ VODJANICKÝ, Radim. *Vývoj verejnej správy na Slovensku v rokoch 1918 – 1989 : Diplomová práca*. Trnava : Fakulta humanistiky Trnavskej univerzity v Trnave, 2003, s. 58.

³⁷ Tamže, s. 60.

³⁸ SKYBA, Radovan. Územnosprávne členenie po roku 1949 : Kapitoly z dejín verejnej správy na Slovensku (5). In *Verejná správa*, 2000, roč. 55, č. 3, s. 26.

³⁹ KAPLAN, Československo v letech 1948 – 1953, 2. část, s. 50.

⁴⁰ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o krajském zřízení.

Hranice krajov boli vytvorené ako úplne nové hranice, ktoré neboli odvodené od dovtedajších okresných ani obecných hraníc. Národnostná hranica medzi Slovenskom a českými krajinami zostala aj po vytvorení krajov zachovaná.⁴¹ V zákone č. 280/1948 Sb. bola výslovne zakotvená aj dovtedy platná zásada, že okresy a obce môžu patriť len do územného obvodu jedného kraja.

Zákonom SNR č. 14/1949 Sb. SNR boli na území Slovenska s účinnosťou od 1. februára 1949 prispôsobené obvody dovtedajších okresov novovytvoreným krajským hraniciam. Na základe tohto zákona boli upravené hranice jednotlivých okresov, sídlo okresného národného výboru z Modry bolo prenesené do Pezinka a na území Slovenska bolo vytvorených 11 nových okresov: Baťovany, Čalovo, Hnúšťa, Liptovský Hrádok, Rajec, Sečovce, Senec, Sered, Šahy, Šurany a Turčianske Teplice. Vznik nových okresov mal za následok zmeny územných obvodov susedných okresov. Týmto zákonom boli tiež zrušené obce Tatranská Javorina a Ždiar, ktoré dovtedy patrili do okresu Kežmarok. Územia oboch zrušených obcí boli pričlenené k obci Vysoké Tatry.

Hranice správnych okresov sa stali zároveň hranicami súdnych okresov, pričom sídlo okresného národného výboru a okresného súdu nebolo vždy totožné, ale ich územné obvody boli vo všetkých prípadoch rovnaké.⁴² Týmto rozhodnutím bol natrvalo potvrdený stav, ktorý bol na území Slovenska zavedený už v roku 1941.⁴³

Zákon SNR č. 14/1949 Sb. SNR okrem prispôsobenia obvodov okresov krajským hraniciam a vytvorenia nových okresov upravil aj spôsob vytvorenia, zrušenia alebo zmeny územných obvodov a sídiel okresov v rámci krajov na území Slovenska. Oprávnenie vykonávať tieto územné zmeny patrilo do právomoci Zboru povereníkov, ktorý mal pred prijatím rozhodnutia „*vypočít' zúčastnené okresné a krajské národné výbory.*“ V tomto zákone bola opäť zvýraznená zásada, že každá obec môže patriť len do územného obvodu jedného okresu. Tento zákon obsahoval aj ustanovenie, podľa ktorého sa za zmenu územia okresu nepovažovala zmena, pri ktorej nebola zmenená okresná príslušnosť celej obce, ale len jej časti.

Pri vytváraní okresov na území Slovenska sa tvorcovia ich územných obvodov snažili zabrániť tomu, aby mali príslušníci maďarskej menšiny v niektorých okresoch početnú

⁴¹ MOZOLÍK, *Vývoj územnosprávneho členenia*, s. 670.

⁴² *Administrativní lexikon obcí republiky Československé 1955*. Praha : Státní úřad statistický a Ministerstvo vnitra, 1955. s. 9*.

⁴³ CHRENA, Ondrej. Územnosprávne členenie Slovenska v rokoch 1939 – 1945. In *Slovenská archivistika*, 2005, roč. 40, č. 1, s. 67.

prevahu.⁴⁴ V porovnaní s predchádzajúcim územnosprávnym členením vzrástol počet okresov a okresné hranice sa nevyznačovali takou stabilitou ako v predchádzajúcom období.⁴⁵ Územné obvody mnohých okresov boli v porovnaní s predchádzajúcim stavom zmenené len nepatrne a veľa okresov zostalo dokonca zachovaných v pôvodnom stave bez akýchkoľvek zmien územných obvodov. Týkalo sa to najmä okresov v Banskobystrickom, Košickom a Prešovskom kraji, pričom v Prešovskom kraji nenastala dokonca žiadna územná zmena medzi okresmi.

Vo februári 1949 bolo mesto Baťovany premenované na Partizánske⁴⁶ a v dôsledku toho nastala aj zmena v názve okresu Baťovany, ktorý bol premenovaný na okres Partizánske.

V súvislosti s novou organizáciou okresov bola vykonaná aj drobná úprava okresných hraníc medzi okresmi Spišská Nová Ves a Rožňava. Zbor povereníkov prijal rozhodnutie, na základe ktorého bola časť územia obce Spišská Nová Ves pričlenená k obci Dobšiná.⁴⁷ Následkom rozhodnutia Zboru povereníkov bolo zmenšenie územného obvodu okresu Spišská Nová Ves a zväčšenie územia okresu Rožňava.

Mestá so zriadeným magistrátom ako osobitná forma územnosprávneho členenia boli s účinnosťou od 11. júna 1949 plošne zrušené.⁴⁸ Na území Slovenska sa táto zmena týkala len mesta Košice, pretože mestu Bratislava a obci Vysoké Tatry zostalo naďalej zachované osobitné postavenie mesta so zriadeným magistrátom, hoci sa táto forma nazývala inak.⁴⁹ Ústredný národný výbor v Bratislave a Národný výbor obce Vysoké Tatry. Tieto národné výbory vykonávali zároveň pôsobnosť miestneho aj okresného národného výboru. Mali postavenie okresov sui generis a boli podriadené priamo príslušným krajským národným výborom. Mesto Košice bolo zlúčené s okresom Košice okolie do spoločného okresu Košice.

Územie mesta Bratislava sa obligatórne členilo na obvody, ktoré boli upravené vyhláškou Povereníctva vnútra. K pripojeniu alebo odlúčeniu obce od mestského okresu bolo potrebné nariadenie Zboru povereníkov. Fakultatívne sa na obvody mohli členíť aj ostatné krajské mestá. Obvody krajských miest, ktoré mal určiť krajský národný výbor, neboli na území Slovenska s výnimkou mesta Bratislavy zriadené. Na obvody mohla byť fakultatívne členená aj obec Vysoké Tatry.

⁴⁴ KAPLAN, Československo v letech 1945 – 1948, I. část, s. 127.

⁴⁵ ŽUDEL, Juraj. Administratívne zriadenie od najstarších čias do roku 1969. In PLESNÍK, Pavol et al. *Malá slovenská vlastiveda I.* Bratislava : Obzor, 1989, s. 280.

⁴⁶ Vyhláška povereníka vnútra č. 223/1949 Úr. v. o zmene úradného názvu mesta Baťovany.

⁴⁷ Vyhláška Povereníctva vnútra č. 59/1949 Úr. v. o zmene hraníc obcí Spišská Nová Ves a Dobšiná.

⁴⁸ Zákon č. 142/1949 Sb. o výkone lidové správy v sídlech krajů.

⁴⁹ *Administrativní lexikon obcí republiky Československé 1955*, s. 9*.

Na území Bratislavy bolo s účinnosťou od 7. novembra 1949 vytvorených 9 obvodov: Devín, Dúbravka, Dvorník, Karlova Ves, Lamač, Petržalka, Prievoz, Rača a Trnávka.⁵⁰

Po nadobudnutí účinnosti zákona č. 142/1949 Sb., ktorým sa zavrášilo zavedenie prvého krajského zriadenia, sa územie Slovenska územnosprávne členilo na 6 krajov s nasledovnou krajskou príslušnosťou okresov:

1. Banskobystrický kraj so sídlom v Banskej Bystrici tvorili okresy Banská Bystrica, Banská Štiavnica, Brezno, Hnúšťa, Jesenské, Kremnica, Krupina, Lučenec, Modrý Kameň, Nová Baňa, Rimavská Sobota, Šafárikovo, Šahy a Zvolen.
2. Bratislavský kraj so sídlom v Bratislave tvorili okresy Bratislava-okolie, Čalovo, Dunajská Streda, Galanta, Malacky, Myjava, Nové Mesto nad Váhom, Pezinok, Piešťany, Senec, Senica, Sered, Skalica, Šamorín, Trenčín, Trnava a mesto Bratislava.
3. Košický kraj so sídlom v Košiciach tvorili okresy Gelnica, Kežmarok, Košice, Kráľovský Chlmec, Levoča, Moldava nad Bodvou, Poprad, Revúca, Rožňava, Sečovce, Spišská Nová Ves, Trebišov a obec Vysoké Tatry.
4. Nitriansky kraj so sídlom v Nitre tvorili okresy Bánovce nad Bebravou, Hlohovec, Hurbanovo, Komárno, Levice, Nitra, Nové Zámky, Partizánske, Prievidza, Šaľa, Štúrovo, Šurany, Topoľčany, Vráble, Zlaté Moravce a Želiezovce.
5. Prešovský kraj so sídlom v Prešove tvorili okresy Bardejov, Giraltovec, Humenné, Medzilaborce, Michalovce, Prešov, Sabinov, Snina, Sobrance, Spišská Stará Ves, Stará Ľubovňa, Stropkov, Svidník, Veľké Kapušany a Vranov.
6. Žilinský kraj so sídlom v Žiline tvorili okresy Bytča, Čadca, Dolný Kubín, Ilava, Kysucké Nové Mesto, Liptovský Hrádok, Liptovský Svätý Mikuláš, Námestovo, Považská Bystrica, Púchov, Rajec, Ružomberok, Trstená, Turčianske Teplice, Turčiansky Svätý Martin a Žilina.

Územie Slovenska sa teda územnosprávne členilo na 6 krajov, ktoré sa členili spolu na 91 okresov. Veľkosť krajov a okresov bola určená podľa veľkosti ich územia a počtu obyvateľov.⁵¹

V jednom kraji na území Slovenska bolo priemerne zriadených 15 okresov. Z tohto priemeru sa zásadnejšie neodchyľoval žiadny kraj a v počte okresov v jednotlivých krajoch neboli výraznejšie rozdiely.

Najväčším krajom na území Slovenska podľa rozlohy bol Banskobystrický kraj, ktorý zaberal plochu 9 266 km². Prešovský kraj mal rozlohu 8 495 km², Žilinský kraj 8 269 km²,

⁵⁰ Čl. 1 vyhlášky Povereníctva vnútra č. 984/1949 Úr. v. o organizácii obvodných rád v Bratislave.

⁵¹ MOZOLÍK, *Vývoj územnosprávneho členenia*, s. 670.

Nitriansky kraj 7 968 km², Bratislavský kraj 7 519 km² a rozlohou najmenší bol Košický kraj so 7 440 km². Všetky kraje na území Slovenska boli rozlohou väčšie, ako bol priemer krajov v celej ČSR. Nadpriemernosť rozlohy slovenských krajov bola spôsobená tým, že väčšia časť územia Slovenska patrila medzi hospodársky slabé oblasti a navyše na severnom a strednom Slovensku bolo veľa neobývaných oblastí s prevahou lesov.⁵²

Podľa druhého hľadiska, počtu obyvateľov, však bol najväčším krajom na území Slovenska Bratislavský kraj, na území ktorého žilo 838 134 obyvateľov. V Nitrianskom kraji žilo 689 853 obyvateľov, v Žilinskom kraji 509 403 obyvateľov, v Banskobystrickom kraji 486 683 obyvateľov, v Košickom kraji 461 938 obyvateľov a najmenej ľudnatým krajom bol Prešovský kraj, na území ktorého žilo 448 358 obyvateľov.⁵³ S výnimkou Bratislavského a Nitrianskeho kraja boli všetky kraje na území Slovenska z hľadiska počtu obyvateľov pod celoštátnym priemerom.

Z hľadiska hustoty obyvateľstva na 1 km² bol najhustejšie osídlený Bratislavský kraj s priemerným počtom 111 obyvateľov na 1 km². V Nitrianskom kraji žilo v priemere na 1 km² 87 ľudí, v Košickom a Žilinskom kraji zhodne 62 ľudí a kraji s najmenšou hustotou osídlenia boli Banskobystrický a Prešovský kraj, v ktorých žilo 53 ľudí na 1 km².⁵⁴ Rovnako aj v tomto štatistickom ukazovateli boli kraje na území Slovenska pod celoštátnym priemerom.

Tabuľka: Rozloha a osídlenie krajov

kraj	Rozloha	počet obyvateľov	hustota osídlenia
Banskobystrický	9 266 km ²	486 683	53 obyv./km ²
Bratislavský	7 519 km ²	838 134	111 obyv./km ²
Košický	7 440 km ²	461 938	62 obyv./km ²
Nitriansky	7 968 km ²	689 853	87 obyv./km ²
Prešovský	8 495 km ²	448 358	53 obyv./km ²
Žilinský	8 269 km ²	509 403	62 obyv./km ²

Minister vnútra Václav Nosek síce vyhlásil, že novovytvorené kraje nie sú pokračovaním historického územnosprávneho členenia, ani z neho nevychádzajú,⁵⁵ ale

⁵² Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o krajském zřízení.

⁵³ Tamže.

⁵⁴ Tamže.

⁵⁵ Stenografický protokol z 20. schůze Národního shromáždění republiky Československé.

napriek tomuto tvrdeniu je viditeľné, že historicky osvedčené a súvisiace územné celky zostali vo veľkej miere zachované.

Pri porovnaní s malými historickými župami nebol žiadny kraj, samozrejme, totožný s niektorou zo zaniknutých žúp. Vo všeobecnosti možno povedať, že kraje na strednom a východnom Slovensku s výnimkou územného rozsahu Košického kraja, ktorý sa nezmyselne rozprestieral od štátnych hraníc s Poľskom v oblasti Vysokých Tatier až po štátne hranice s Maďarskom a Sovietskym zväzom na juhovýchode územia ČSR, viac rešpektovali historické územnosprávne členenie ako kraje na západnom Slovensku. Tento fakt bol spôsobený dvoma skutočnosťami. Prvou bola tá, že po skončení prvej svetovej vojny boli celé oblasti na severnom Slovensku a takmer celé regióny na juhu stredného a na východnom Slovensku ponechané na území ČSR. Druhá skutočnosť, ktorá spôsobila, že na západnom Slovensku neboli v takej veľkej miere zachované historické územnosprávne celky, spočívala vo vyššom rozvoji priemyslu v tejto oblasti, čo malo za následok vznik nových centier a ich spádových oblastí.

Tvrdenie ministra vnútra Václava Noseka úplne vyvracia porovnanie územnosprávneho členenia Slovenska na veľžupy v rokoch 1923 – 1928 a novovytvoreného územnosprávneho členenia s kraji ako nadokresnými územnými celkami. Bratislavský kraj bol totiž takmer totožný s veľžupou XV. so sídlom v Bratislave. Novovytvorený Bratislavský kraj bol v porovnaní s touto veľžupou zmenšený o okresy Hlohovec, Komárno a Šaľa na východe a zväčšený o okres Trenčín na severe. V prípade okresu Komárno sa zmena týkala len polovice pôvodného okresu Komárno, pretože z časti jeho územia bol v roku 1949 vytvorený nový okres Čalovo, ktorý patril do Bratislavského kraja. Obdobne možno vidieť podobu medzi Nitrianskym krajom a veľžupou XVI. so sídlom v Nitre. Nitriansky kraj bol v porovnaní s touto veľžupou rozšírený o okresy Hlohovec, Komárno a Šaľa na západe a okresy Levice a Želiezovce na východe. Žilinský kraj bol územným usporiadaním podobný s veľžupou XVII. so sídlom v Turčianskom Svätom Martine, v porovnaní s ktorou bol zmenšený o okres Trenčín na juhozápade, územie Liptova (okresy Liptovský Hrádok, Liptovský Svätý Mikuláš a Ružomberok) na východe a o časť okresu Kremnica na juhu. Posledným krajom, ktorý sa svojím územným usporiadaním ponášal na veľžupu, bol Banskobystrický kraj. V porovnaní s veľžupou XVIII. so sídlom vo Zvolene bol zmenšený len o okresy Levice a Želiezovce na západe a rozšírený o okres Šafárikovo na východe. Územné usporiadanie veľžúp a novovytvorených krajov na východe Slovenska bolo absolútne odlišné.

Župné zriadenie z rokov 1940 – 1945 nie je s krajským zriadením možné porovnať, pretože z dôvodu odlišného priebehu štátnych hraníc na juhu Slovenskej republiky boli župy na juhu územia prispôsobované existujúcim štátnym hraniciam. Aj napriek tomu Pohronská župa z tohto obdobia bola veľmi podobná novovytvorenému Banskobystrickému kraju.

Podľa uvedených skutočností možno vysloviť záver, že kraje na západnom Slovensku boli vytvorené podľa vzoru veľžúp a kraje na strednom a východnom Slovensku s výnimkou Košického kraja spojením historických malých žúp, v prípade Banskobystrického kraja v kombinácii so vzorom vo veľžupe XVIII. so sídlom vo Zvolene. Košický kraj bol vytvorený ako úplne nový územnosprávny celok, ktorý svojím rozsahom a tým, že susedil s tromi štátmi (Maďarsko, Poľsko a Sovietsky zväz), bol absolútne nevyhovujúci. Už v dôvodovej správe k zákonu č. 280/1948 Sb. bola vyslovená domnienka, že po určitom čase môže nastať zmena sídla Košického kraja tak, aby jeho sídlo bolo v centre územnosprávneho celku.⁵⁶ Táto skutočnosť, ktorá napokon ani nenastala, by však nič nezmenila na tom, že Košický kraj bol územne zostavený zle.

Zavedením územnosprávneho členenia s kraji ako nadokresnými územnosprávnymi celkami sa v podstate nadviazalo na územnosprávne členenie územia Slovenska na župy z prechádzajúcich období. Svedčí o tom počet krajov, ktorý bol totožný s počtom žúp z rokov 1923 – 1928 a 1940 – 1945, výber sídiel a čiastočne aj územný rozsah jednotlivých krajov. V porovnaní s veľžupami z rokov 1923 – 1928 nastali tri zmeny, ktoré sa týkali sídiel žúp, resp. krajov (Turčiansky Svätý Martin – Žilina, Zvolen – Banská Bystrica a z dôvodu iného územnosprávneho usporiadania nadokresných celkov na východnom Slovensku Liptovský Svätý Mikuláš – Prešov). V porovnaní so stavom z rokov 1940 – 1945 boli zachované štyri župné, resp. krajské sídla (Banská Bystrica, Bratislava, Nitra, Prešov), pričom sídlo a značná časť územia Košického kraja boli v tom období na základe Viedenskej arbitráže súčasťou Maďarska.

Zmeny územnosprávneho členenia v rokoch 1949 – 1960

Na rozdiel od predchádzajúcich územnosprávnych usporiadaní, keď bolo najviac zmien okresnej príslušnosti obcí vykonaných ešte pred ich zavedením, v prípade územnosprávneho členenia v rokoch 1949 – 1960 to bolo inak. Zmeny krajskej a okresnej príslušnosti obcí prebiehali počas celého obdobia. Jednotlivé zmeny boli vykonávané postupne v celkovo rovnomerných fázach. Prvé zmeny boli vykonané už v roku 1949 a posledné v roku 1959.

⁵⁶ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o krajském zřízení.

Takmer polovica právnych predpisov, ktoré boli v päťdesiatych rokoch 20. storočia publikované v regionálnej Zbierke zákonov SNR, sa týkala územnosprávneho členenia. Slovenské národné orgány sa po štátnom prevrate vo februári 1948 stali mocensky a politicky úplne bezvýznamnými⁵⁷ a úprava územnosprávneho členenia zostala jednou z posledných oblastí, ktoré v päťdesiatych rokoch 20. storočia patrili do právomoci SNR.

Medzi zmeny územných obvodov okresov je potrebné zahrnúť aj tie zmeny, ktorými bola vykonaná zmena okresnej príslušnosti týkajúca sa len časti územia obce. Zákon SNR č. 14/1949 Sb. SNR síce tieto zmeny nepovažoval za zmeny územných obvodov okresov, ale v skutočnosti tieto zmeny nastali, pretože každý zásah do územného obvodu okresu má za následok zmenu jeho hraníc.

Vláda mohla od 2. júla 1949 z obcí alebo ich častí vytvárať vojenské obvody.⁵⁸ V prípade, ak vojenský obvod mal vzniknúť z územia ležiaceho v dvoch alebo viacerých okresoch, úprava okresných hraníc patrila do právomoci vlády. Ak mal vojenský obvod vzniknúť na území, ktoré patrilo do dvoch alebo viacerých krajov, ministerstvo vnútra a ministerstvo národnej obrany mali určiť krajský národný výbor, ktorý mal rozhodnúť o priebehu upravených krajských hraníc. Konečné rozhodnutie o nových hraniciach medzi kraji patrilo do právomoci vlády. Zmena hraníc vojenského obvodu patrila tiež do právomoci vlády a vláda mohla z územia vojenského obvodu alebo z jeho časti obec aj opätovne zriadiť, prípadne z územia vojenského obvodu vylúčiť časť územia a pričleniť ho k priľahlej obci.

Už v septembri 1949 boli vykonané prvé zmeny okresnej príslušnosti obcí. Obec Abrahám z okresu Galanta bola pričlenená do okresu Sereď,⁵⁹ obce Dolný Kamenec, Horný Kamenec a Zemianske Kostolany z okresu Partizánske do okresu Prievidza⁶⁰ a obec Mojťín z okresu Ilava do okresu Púchov.⁶¹ Všetky uvedené zmeny nadobudli účinnosť 1. januára 1950.

So spätnou účinnosťou od 1. augusta 1950 boli nanovo upravené územia a počet obvodov v mestskom okrese Bratislava. V Bratislave bolo vytvorených 13 obvodov: Devín,

⁵⁷ KAPLAN, *Československo v letech 1948 – 1953, 2. část*, s. 46.

⁵⁸ § 1 ods. 1 zákona č. 169/1949 Sb. o vojenských obvodech.

⁵⁹ § 1 nariadenia Sboru povereníkov č. 95/1949 Sb. SNR o preradení obce Abrahám do okresu Sereď.

⁶⁰ § 1 nariadenia Sboru povereníkov č. 98/1949 Sb. SNR o preradení obcí Dolný Kamenec, Horný Kamenec a Zemianske Kostolany do okresu Prievidza.

⁶¹ § 1 nariadenia Sboru povereníkov č. 99/1949 Sb. SNR o preradení obce Mojťín do okresu Púchov.

Dúbravka, Dvorník, Karlova Ves, Kvetná, Lamač, Nové Mesto, Petržalka, Prievoz, Rača, Staré Mesto, Trnávka a Vinohrady.⁶²

Pred uplynutím lehoty, ktorú zákon č. 280/1948 Sb. poskytol vláde na vykonanie zmien krajských hraníc nezasahujúcich do existencie okresov, bolo v druhej polovici decembra 1950 prijaté vládne nariadenie, na základe ktorého boli s účinnosťou od 1. januára 1951 obce Brestovec a Sokolce z okresu Komárno z Nitrianskeho kraja pričlenené k okresu Čalovo do Bratislavského kraja a obec Španie Pole z okresu Revúca z Košického kraja k okresu Rimavská Sobota do Banskobystrického kraja.⁶³

Najvýraznejšie zmeny týkajúce sa územného usporiadania okresov počas existencie prvého krajského zriadenia boli vykonané s rovnakou účinnosťou od 1. januára 1951. Na juhovýchode Banskobystrického kraja nastala reorganizácia územných obvodov a sídiel okresov. Okres Jesenské bol zrušený a boli vytvorené nové okresy Fiľakovo a Poltár. Územie zrušeného okresu Jesenské bolo rozdelené medzi novovytvorený okres Fiľakovo a okresy Rimavská Sobota a Šafárikovo. Územný obvod nového okresu Fiľakovo tvorili okrem časti zrušeného okresu Jesenské aj juhovýchodné obce z okresu Lučenec a juhozápadné obce z okresu Rimavská Sobota. Nový okres Poltár vznikol zo severovýchodných obcí okresu Lučenec a severozápadných obcí okresu Rimavská Sobota. V súvislosti so zrušením okresu Jesenské a vznikom dvoch nových okresov nastali zmeny okresnej príslušnosti týkajúce sa aj susedných okresov: Obec Lipovec z okresu Hnúšťa bola pričlenená k okresu Rimavská Sobota, obce Babinec, Kraskovo, Lukovišťa a Ostrany z okresu Rimavská Sobota k okresu Hnúšťa a obec Nové Hony z okresu Rimavská Sobota k okresu Lučenec. Všetky uvedené zmeny tiež nadobudli účinnosť 1. januára 1951.⁶⁴ Zrušením okresu Jesenské a vytvorením nových okresov Fiľakovo a Poltár bol počet okresov na území Slovenska upravený na 92.

S účinnosťou od 1. januára 1951 boli vykonané aj ďalšie zmeny okresnej príslušnosti obcí. Obce Modrová, Modrovka, Nová Lehota a Stará Lehota z okresu Nové Mesto nad Váhom boli pričlenené k okresu Piešťany, obec Milhostov z okresu Sečovce k okresu Trebišov a obce Beša a Trávnica z okresu Vráble k okresu Šurany.⁶⁵

⁶² Čl. 1 vyhlášky Povereníctva vnútra č. 161/1951 Ú. v. I., ktorou sa dopĺňa o pozmeňuje vyhláška č. 984/1949 Ú. v., o organizácii obvodných rád v Bratislave.

⁶³ § 1 a príloha k vládnomu nariadeniu č. 199/1950 Sb. o zmenách hraníc krajov, okresov a obcí.

⁶⁴ §§ 1-7 nariadenia Sboru povereníkov č. 6/1950 Sb. SNR o zriadení okresov Fiľakovo a Poltár, o zrušení okresu Jesenské a o územných zmenách niektorých okresov.

⁶⁵ §§ 8-10 nariadenia Sboru povereníkov č. 6/1950 Sb. SNR o zriadení okresov Fiľakovo a Poltár, o zrušení okresu Jesenské a o územných zmenách niektorých okresov.

Ďalšie dve úpravy okresnej príslušnosti obcí nastali s účinnosťou od 1. júla 1952. Obec Most pri Bratislave z okresu Šamorín bola pričlenená k okresu Bratislava-okolie⁶⁶ a obec Abrahámovce z okresu Levoča k okresu Kežmarok.⁶⁷

Osada Oselnica patriaca do obce Lutiše v okrese Žilina bola s účinnosťou od 1. októbra 1952 pričlenená k okresu Kysucké Nové Mesto.⁶⁸ Po pričlenení k okresu Kysucké Nové Mesto bola osada Oselnica zlúčená s osadou Harvelka, ktorá dovtedy patrila do obce Stará Bystrica, do novej obce Harvelka.⁶⁹

S účinnosťou od 1. januára 1953 boli obce Malé Vozokany a Veľké Vozokany z okresu Vráble pričlenené k okresu Zlaté Moravce.⁷⁰

Zbor povereníkov prijal rozhodnutie, na základe ktorého bola časť územia obce Plešivec z okresu Rožňava v Košickom kraji pričlenená s účinnosťou od 1. mája 1953 k obci Gemerská Hôrka do okresu Šafárikovo v Banskobystrickom kraji.⁷¹ Uvedené rozhodnutie znamenalo zmenu okresnej aj krajskej príslušnosti dotknutého územia.

Obec Kotrčiná Lúčka z okresu Kysucké Nové Mesto bola s účinnosťou od 1. októbra 1953 pričlenená k okresu Žilina.⁷²

V tomto období nastali na území Slovenska tri zmeny v názvoch okresov. V januári 1951 bol zmenený názov mesta Turčiansky Svätý Martin na Martin,⁷³ v dôsledku čoho bol okres Turčiansky Svätý Martin premenovaný na okres Martin. V júli 1952 bol v dôsledku zmeny názvu mesta Liptovský Svätý Mikuláš na Liptovský Mikuláš⁷⁴ zmenený názov okresu Liptovský Svätý Mikuláš na okres Liptovský Mikuláš. V súvislosti s prijatím nových Pravidiel slovenského pravopisu bol v januári 1954 zmenený názov obce Sered na Sered'.⁷⁵ V dôsledku tejto zmeny bol okres Sered premenovaný na okres Sered'.

⁶⁶ § 1 nariadenia Sboru povereníkov č. 1/1952 Sb. SNR o preradení obce Most na Ostrove do okresu Bratislava-okolie.

⁶⁷ § 1 nariadenia Sboru povereníkov č. 2/1952 Sb. SNR o preradení obce Abrahámovce do okresu Kežmarok.

⁶⁸ § 1 nariadenia Sboru povereníkov č. 4/1952 Sb. SNR o preradení osady Oselnica (obec Lutiše) do okresu Kysucké Nové Mesto.

⁶⁹ Vyhláška Povereníctva vnútra č. 352/1952 Ú. v. o slúčení osád Oselnica (obec Lutiše) a Harvelka (obec Stará Bystrica) v okrese Kysucké Nové Mesto v jednu obec.

⁷⁰ § 1 nariadenia Sboru povereníkov č. 3/1952 Sb. SNR o preradení obcí Malé Vozokany a Veľké Vozokany do okresu Zlaté Moravce.

⁷¹ Vyhláška Povereníctva vnútra č. 158/1953 Ú. v. o zmene hraníc obcí Plešivec (okres Rožňava, kraj Košice) a Gemerská Hôrka (okres Šafárikovo, kraj Banská Bystrica).

⁷² § 1 nariadenia Sboru povereníkov č. 2/1953 Sb. SNR o preradení obce Kotrčiná Lúčka do okresu Žilina.

⁷³ Bod 1. vyhlášky povereníka vnútra č. 6/1951 Ú. v. II. o zmene úradných názvov niektorých obcí a osád na Slovensku.

⁷⁴ Vyhláška Povereníctva vnútra č. 225/1952 Ú. v. o zmene úradného názvu obce Lipt. Sv. Mikuláš, Lipt. Sv. Mara, Sv. Anna, Lipt. Sv. Ondrej v okrese Lipt. Sv. Mikuláš.

⁷⁵ Vyhláška Povereníctva vnútra č. 3/1954 Ú. v. o zmene úradného názvu obe Sered (okres Sered) po stránke pravopisnej.

V marci 1954 boli prijaté dva právne predpisy upravujúce postavenie a pôsobnosť národných výborov: ústavný zákon č. 12/1954 Zb. o národných výboroch a zákon č. 13/1954 Zb. o národných výboroch. Tieto dva právne predpisy zásadným spôsobom zmenili výkon štátnej správy v sídlach krajov. S účinnosťou od 17. mája 1954 bol v sídle každého kraja zriadený mestský národný výbor, ktorý vykonával pôsobnosť okresného národného výboru. Na základe tejto zmeny prišlo k rozšíreniu počtu mestských okresov na území Slovenska o 5 krajských miest (Banská Bystrica, Košice, Nitra, Prešov, Žilina), ktoré získali z hľadiska územnosprávneho členenia postavenie samostatných okresov *sui generis*.

Zákon č. 13/1954 Zb. upravil novým spôsobom aj vykonávanie územných zmien týkajúcich sa krajov a okresov. Na zriadenie alebo zrušenie kraja, na podstatnú zmenu územia kraja a na zmenu sídla kraja bol aj naďalej potrebný zákon. Ostatné zmeny, ktoré sa týkali územných obvodov krajov, patrili do právomoci Zboru povereníkov. Nariadením Zboru povereníkov bolo možné vytvárať a rušiť okresy, podstatne meniť ich územné obvody a meniť ich sídla. Vykonávanie všetkých ostatných zmien územných obvodov okresov prešlo do právomoci krajských národných výborov.

Mesto Bratislava bolo s účinnosťou od 17. mája 1954 vyčlenené z Bratislavského kraja⁷⁶ a získalo postavenie samostatného kraja *sui generis*. Ústredný národný výbor v Bratislave získal pôsobnosť krajského národného výboru a obvodné národné výbory v Bratislave pôsobnosť okresných národných výborov. Na podstatnú zmenu územia mesta Bratislava bol potrebný zákon SNR, iné zmeny patrili do právomoci Zboru povereníkov. Vytváranie, rušenie a podstatné zmeny mestských obvodov v Bratislave vykonával Zbor povereníkov nariadeniami. Iné zmeny mestských obvodov v Bratislave patrili do právomoci Ústredného národného výboru v Bratislave, ktorý mal pred vydaním rozhodnutia povinnosť zistiť stanovisko dotknutých obvodných národných výborov. Mestské obvody bolo možné zriadiť aj v ostatných krajských mestách, avšak v žiadnom z ďalších krajských miest obvody zriadené neboli.

Územie mesta Bratislavy bolo s účinnosťou od 17. mája 1954 rozčlenené na štyri mestské obvody.⁷⁷ Mestské obvody pôvodne neboli pomenované podľa miestnych častí, ale boli označené ako Mestský obvod Bratislava I, Mestský obvod Bratislava II, Mestský obvod Bratislava III a Mestský obvod Bratislava IV. Neskôr boli ich názvy upravené a mestské obvody boli premenované na Mestský obvod Bratislava I – Staré Mesto, Mestský obvod

⁷⁶ § 6 ods. 2 zákona č. 13/1954 Zb. o národných výboroch.

⁷⁷ § 1 nariadenia Sboru povereníkov č. 1/1954 Zb. SNR, ktorým sa vytvárajú na území mesta Bratislavy mestské obvody a obvodné národné výbory.

Bratislava II – Nivy, Mestský obvod Bratislava III – Vinohrady a Mestský obvod Bratislava IV – Nové Mesto.⁷⁸

Vyčlenením mesta Bratislava z Bratislavského kraja bol s účinnosťou od 17. mája 1954 zvýšený počet krajov na území Slovenska na 7, hoci mesto Bratislava malo medzi kraji špecifické postavenie. Bratislava bola považovaná za „samostatnú územnú jednotku“.⁷⁹

Územia miest Banská Bystrica, Košice, Nitra a Prešov sa v nezmenenej podobe stali územiami mestských okresov.⁸⁰ Zmena nastala v územnom obvode mesta Žilina, od ktorého boli odčlenené obce Bánová, Považský Chlmec a Strážov. Tieto obce boli pričlenené k okresu Žilina a zo zostávajúcej časti bol vytvorený mestský okres Žilina.⁸¹

Zmena krajských miest na mestské okresy a vytvorenie vidieckych okresov krajských miest boli teda vykonané až v roku 1954 v súvislosti s prijatím nových právnych predpisov upravujúcich postavenie národných výborov a nie už pri zavedení nového územnosprávneho členenia v roku 1949, ako sa to často nesprávne uvádza vo viacerých prácach.⁸²

Rozšírením mestských okresov o 5 krajských miest, ktoré získali postavenie samostatných okresov, a zriadením 4 mestských obvodov v Bratislave ako samostatných okresov *suigeneris* sa počet okresov na území Slovenska s účinnosťou od 17. mája 1954 zvýšil na 101.

Národný výbor obce Vysoké Tatry bol s účinnosťou od 17. mája 1954 z dôvodu rozptýleného osídlenia⁸³ nahradený mestským národným výborom, ktorý bol pomenovaný ako Mestský národný výbor vo Vysokých Tatrách.⁸⁴ Jeho sídlom sa stal Starý Smokovec. Mestský národný výbor vo Vysokých Tatrách bol priamo podriadený Zboru povereníkov, čiže bol, obdobne ako mesto Bratislava, vyčlenený z príslušného Košického kraja. Vysoké Tatry však na rozdiel od mesta Bratislava nezískali postavenie kraja. Pôsobnosť národných výborov všetkých stupňov na území Vysokých Tatier vykonávali mestský národný výbor a obvodné národné výbory.

⁷⁸ HORVÁTH, Vladimír. *Bratislavský topografický lexikon*. Bratislava : Tatran, 1990, s. 36.

⁷⁹ § 6 ods. 2 zákona č. 13/1954 Zb. o národných výboroch.

⁸⁰ § 2 ods. 1 nariadenia Sboru povereníkov č. 2/1954 Zb. SNR o niektorých zmenách v územnej organizácii okresov a miest na Slovensku v dôsledku zrušenia jednotných národných výborov.

⁸¹ § 3 ods. 1 nariadenia Sboru povereníkov č. 2/1954 Zb. SNR o niektorých zmenách v územnej organizácii okresov a miest na Slovensku v dôsledku zrušenia jednotných národných výborov.

⁸² Napr. KOREC, Pavol et al. *Kraje a okresy Slovenska : Nové administratívne členenie*. Bratislava : Q111, 1997; *Atlas krajiny Slovenskej republiky*. Bratislava : Ministerstvo životného prostredia SR; Banská Bystrica : Slovenská agentúra životného prostredia, 2002, s. 45.

⁸³ KUFČÁK, Emil. Okresné národné výbory 1944 – 1960 : Spracúvanie a sprístupňovanie archívnych fondov. In *Slovenská archivistika*, 1978, roč. 13, č. 1, s. 27.

⁸⁴ § 1 zákona SNR č. 3/1954 Zb. SNR o pôsobnosti, organizácii a o územnom obvode Mestského národného výboru vo Vysokých Tatrách.

Na území Vysokých Tatier bolo s účinnosťou od 17. mája 1954 zriadených 6 obvodov: Javorina, Starý Smokovec, Štôla, Štrbské Pleso, Tatranská Lomnica a Ždiar.⁸⁵ Územie Vysokých Tatier bolo nanovo vymedzené.⁸⁶ Okrem územia celých bývalých obcí a osád Starý Smokovec, Štôla, Tatranská Javorina, Žakovce druhá časť a Ždiar tvorili s účinnosťou od 17. mája 1954 územie Vysokých Tatier aj časti obcí Huncovce, Kežmarok, Lendak, Malý Slavkov, Rakúsy, Spišská Belá, Stará Lesná, Stráne pod Tatrami a Veľká Lomnica z okresu Kežmarok, časti obcí Liptovská Kokava, Pribylina, Štrba, Vážec a Východná z okresu Liptovský Hrádok a časti obcí Batizovce, Gerlachov, Mengusovce, Mlynica, Nová Lesná a Veľký Slavkov z okresu Poprad.⁸⁷

Postavenie Mestského národného výboru vo Vysokých Tatrách bolo špecifické, pretože v taxatívne určených prípadoch vykonával pôsobnosť krajského národného výboru, v ostatných pôsobnosť okresného národného výboru. Keď Mestský národný výbor vo Vysokých Tatrách vykonával pôsobnosť krajského národného výboru, pôsobnosť okresného národného výboru pre všetky obvody vykonával Obvodný národný výbor v Starom Smokovci, avšak „*úlohy, ktoré z dôvodu jednotného prevádzania alebo z dôvodu účelnosti nevyhnutne vyžadujú*“,⁸⁸ patrili výlučne do pôsobnosti Mestského národného výboru. Takto poňatá právna úprava bola veľmi neprehľadná.

Po zásadných zmenách spôsobených prijatím nových právnych predpisov upravujúcich postavenie národných výborov boli aj naďalej vykonávané drobné úpravy okresnej a v niektorých prípadoch aj krajskej príslušnosti obcí alebo ich častí.

Krajský národný výbor v Žiline prijal rozhodnutie, na základe ktorého bola z osady Liptovský Michal, ktorá bola rozdelená medzi obce Ivachnová v okrese Ružomberok a Partizánska Ľupča v okrese Liptovský Mikuláš, vytvorená s účinnosťou od 1. januára 1955 obec Liptovský Michal. Novovytvorená obec bola pričlenená k okresu Ružomberok,⁸⁹ v dôsledku čoho nastala zmena hranice medzi okresmi Liptovský Mikuláš a Ružomberok. Ďalšia zmena okresnej hranice medzi týmito okresmi bola vykonaná s účinnosťou od 1. januára 1957 na základe rozhodnutia Krajského národného výboru v Žiline, keď bolo územie

⁸⁵ § 2 ods. 3 zákona SNR č. 3/1954 Zb. SNR o pôsobnosti, organizácii a o územnom obvode Mestského národného výboru vo Vysokých Tatrách.

⁸⁶ Príloha 2 k nariadeniu Sboru povereníkov č. 6/1954 Zb. SNR.

⁸⁷ § 1 nariadenia Sboru povereníkov č. 6/1954 Zb. SNR.

⁸⁸ § 3 ods. 1 nariadenia Sboru povereníkov č. 5/1954 Zb. SNR o pôsobnosti Mestského národného výboru a obvodných národných výborov vo Vysokých Tatrách a o organizácii ich výkonných orgánov.

⁸⁹ Úradný vestník, čiastka 47/1955, s. 370.

obce Liptovský Michal rozšírené o ďalšiu časť územia dovtedy patriaceho k obci Partizánska Ľupča.⁹⁰

Obec Hurbanova Ves z okresu Šamorín, ktorá bola vytvorená 1. júla 1955 vyčlenením z obce Rastice,⁹¹ bola pričlenená s účinnosťou od 1. januára 1956 k okresu Senec.⁹²

S účinnosťou od 1. júla 1956 bola na základe rozhodnutia Krajského národného výboru v Žiline osada Hadoše z obce Hoština v okrese Púchov pričlenená k obci Dolná Mariková v okrese Považská Bystrica.⁹³ Týmto rozhodnutím bola vykonaná zmena hranice medzi okresmi Považská Bystrica a Púchov.

Na základe rozhodnutia Zboru povereníkov bola s účinnosťou od 1. septembra 1956 vykonaná územná zmena medzi okresmi Šahy v Banskobystrickom kraji a Levice v Nitrianskom kraji tak, že časť územia obce Malinovec z okresu Šahy bola pričlenená k obci Santovka v okrese Levice.⁹⁴

S účinnosťou od 1. januára 1957 bola obec Dolná Poruba z okresu Ilava v Žilinskom kraji pričlenená k okresu Trenčín v Bratislavskom kraji a časť územia obce Trenčianska Teplá z okresu Trenčín v Bratislavskom kraji k okresu Ilava v Žilinskom kraji.⁹⁵ Na základe rozhodnutia Krajského národného výboru v Žiline bolo územie pričlenené k okresu Ilava rozdelené medzi obec Dubnica nad Váhom a novovytvorenú obec Nová Dubnica.⁹⁶

Na území mesta Bratislava bol s účinnosťou od 16. marca 1957 vytvorený nový mestský obvod, ktorý bol pomenovaný ako Mestský obvod Bratislava V – Petržalka.⁹⁷ Nový mestský obvod vznikol vyčlenením územia na pravom brehu Dunaja z Mestského obvodu Bratislava I – Staré Mesto. Vznikom piateho mestského obvodu v Bratislave, ktorý mal postavenie okresu sui generis, sa počet okresov na území Slovenska zvýšil na 102.

Na základe rozhodnutia Krajského národného výboru v Nitre bola s účinnosťou od 1. júla 1957 časť územia obce Kozárovce z okresu Zlaté Moravce pričlenená k obci Tlmače v okrese Levice.⁹⁸ V dôsledku tejto zmeny nastala aj zmena hranice medzi okresmi Levice a Zlaté Moravce.

S účinnosťou od 1. júla 1957 bola vykonaná aj ďalšia zmena územnosprávneho členenia. Na základe rozhodnutia Krajského národného výboru v Prešove bola osada Dúbrava

⁹⁰ Úradný vestník, čiastka 75/1957, s. 531.

⁹¹ Úradný vestník, čiastka 10/1956, s. 72.

⁹² § 1 nariadenia Sboru povereníkov č. 1/1956 Zb. SNR o preradení obce Hurbanova Ves do okresu Senec.

⁹³ Úradný vestník, čiastka 58/1956, s. 362.

⁹⁴ Úradný vestník, čiastka 106/1956, s. 708.

⁹⁵ §§ 1-2 nariadenia Sboru povereníkov č. 1/1957 Zb. SNR o územnej zmene medzi kraji Žilina a Bratislava.

⁹⁶ Úradný vestník, čiastka 75/1957, s. 531.

⁹⁷ § 1 nariadenia Sboru povereníkov č. 2/1957 Zb. SNR o vytvorení Mestského obvodu Bratislava V - Petržalka.

⁹⁸ Úradný vestník, čiastka 90/1957, s. 642.

odčlenená od obce Veľký Šariš v okrese Prešov a bola pričlenená k mestskému okresu Prešov.⁹⁹ V dôsledku tejto zmeny nastala zmena hranice medzi okresom Prešov a mestom Prešov.

Obdobne ako vo Vysokých Tatrách bol s účinnosťou od 1. januára 1958 vytvorený hybridný mestský národný výbor v Piešťanoch. V oblastiach, ktoré sa týkali rozvoja kúpeľov, vykonával Mestský národný výbor v Piešťanoch pôsobnosť národných výborov všetkých stupňov a bol podriadený priamo Zboru povereníkov.¹⁰⁰ Vo všetkých ostatných oblastiach mal postavenie miestneho národného výboru, ktorý bol podriadený príslušnému okresnému národnému výboru a krajskému národnému výboru. Rovnako aj táto právna úprava bola veľmi neprehľadná.

Právnu úpravu pôsobnosti národných výborov vo Vysokých Tatrách a v Piešťanoch však nemožno považovať za vytvorenie samostatných krajov *sui generis*, ako sa to nesprávne uvádza v niektorých prácach,¹⁰¹ pretože osobitná pôsobnosť národných výborov sa týkala len presne vymedzených oblastí (zabezpečenie ďalšieho rozvoja Vysokých Tatier, resp. rozvoj kúpeľov). Inak mali tieto národné výbory v zásade rovnaké postavenie ako ostatné národné výbory.

S účinnosťou od 1. júla 1958 bola obec Višňové z okresu Myjava pričlenená k okresu Nové Mesto nad Váhom.¹⁰²

Časť územia obce Podunajské Biskupice, na ktorej sa nachádzal podnik Slovnaft a jeho okolie, bola s účinnosťou od 1. januára 1959 odčlenená od okresu Bratislava-okolie v Bratislavskom kraji a bola pričlenená k Mestskému obvodu Bratislava II – Nivy.¹⁰³ Keďže mesto Bratislava malo postavenie samostatného kraja *sui generis*, nastala nielen zmena okresnej príslušnosti územia, na ktorom bol postavený podnik Slovnaft, ale aj zmena jeho krajskej príslušnosti.

⁹⁹ Úradný vestník, čiastka 43/1959, s. 432.

¹⁰⁰ § 1 nariadenia Sboru povereníkov č. 1/1958 Zb. SNR o pôsobnosti Mestského národného výboru v Piešťanoch a o organizácii jeho rady.

¹⁰¹ *Stručný prehľad vývoja územného a správneho členenia Slovenska*. Bratislava : Ministerstvo vnútra SR, 2007, s. 46-47.

¹⁰² § 1 ods. 1 nariadenia Sboru povereníkov č. 6/1958 Zb. SNR o územnej zmene medzi okresmi Myjava a Nové Mesto nad Váhom v kraji Bratislava.

¹⁰³ § 1 ods. 1 nariadenia Sboru povereníkov č. 1/1959 Zb. SNR o územnej zmene medzi krajom Bratislava a mestom Bratislava.

Zrušenie územnosprávneho členenia na stredne veľké kraje

Územnosprávne členenie v rokoch 1949 – 1960 bolo z dôvodu neustáleho prijímania jeho zmien a úprav najmenej stabilným územnosprávnym usporiadaním na území Slovenska v jeho dejinách. Odstránené bolo dvoma právnymi predpismi: zákonom č. 36/1960 Zb. a zákonom č. 65/1960 Zb.

Zákon č. 36/1960 Zb. zaviedol na území celej ČSR s účinnosťou od 1. júla 1960 nové územnosprávne členenie, ktoré nahradilo dovtedy existujúce územnosprávne členenie so stredne veľkými kraji ako nadokresnými územnosprávnymi celkami. Územie Slovenska bolo namiesto šiestich stredne veľkých krajov rozčlenené na tri veľké kraje: Západoslovenský, Stredoslovenský a Východoslovenský.

Zákon č. 65/1960 Zb., ktorý upravoval postavenie národných výborov, zrušil s účinnosťou od 12. júna 1960 všetky výnimky v postavení národných výborov, ktoré boli zavedené zákonom č. 13/1954 Zb. a naň nadväzujúcimi právnymi predpismi. Týmto zákonom bolo teda zrušené osobitné postavenie Bratislavy, Piešťan a Vysokých Tatier a opätovne boli zrušené aj všetky mestské okresy v sídlach krajov. Výnimkou zostalo len mesto Bratislava, ktoré malo aj naďalej postavenie samostatného okresu.

Resumé

The author deals with regional- administrative division in Slovakia in 1949 - 1960, when Slovakia for the first time in history, was divided in to regions according to regional administrative. The study consists of three parts. The first part deals with the preparation and adoption of a new regional- administrative division. After negotiating the final proposal in National assembly, the territory of Slovakia since 1st January 1949 was regional- administratively divided into 6 medium big counties: Banskobystrický, Bratislavský, Košický, Nitriansky, Prešovský, and Žilinský. The second part deals in detail with the changes adopted in 1949 - 1960, during which the number of districts was growing from the original number of 91 to 102. Since this regional- administrative division was the least stable regional- administrative division in Slovak history, this section is significantly extended. The third part briefly describes the cancellation of regional- administrative division with medium big counties as super-district regional administrative and their replacement by 3 big counties.

Analýza vzdelávacích programov základných škôl predmetu dejepis v Dánsku a Nórsku

František Strapek

Vstupom do nového milénia sa po celej Európe rozšíril trend vytvárania nových koncepcií rozvoja vzdelávania, ktoré by zabezpečili kvalitné a progresívne školstvo. Niekde sa zmeny ukázali ako pozitívne, inde zase nie. V práci sa venujeme edukačným systémom Dánska a Nórska, kde tiež došlo k výraznejším zmenám, ktoré boli postupne aplikované do výučby. Pri analýze ich vzdelávacích systémov sa zameriavame výhradne na reformy a vzdelávacie programy, ktoré sa bezprostredne týkajú výučby dejepisu na základných školách.

Vplyvom rôznych sociálnych, ekonomických i politických zmien sa v súčasnosti dostáva do popredia opäť aj dejepis. Stojí za tým viacero dôvodov, no azda ten najzásadnejší zostáva stále rovnaký – že *história je učiteľkou života*. A práve dejepis je jedným z hlavných zdrojov prenosu informácií o histórii na žiakov. V oboch spomínaných krajinách má dejepisné vzdelávanie významné postavenie, ktoré nadobudlo prostredníctvom dlhodobých snáh Dánska i Nórska – posilniť národné povedomie, rozvíjať historické myslenie a lepšie sa identifikovať s európskymi hodnotami.

Skôr než budeme hovoriť o určitých reformách vzdelávacieho systému a o obsahu samotných vzdelávacích programov pre dejepis v Dánsku i Nórsku, pozrieme sa na to, ako je v týchto krajinách charakterizovaný cieľ predmetu:

„Učenie má za cieľ napomáhať porozumenie historických kontextov a poskytnúť študentom možnosť toto porozumenie prakticky uplatňovať v každodennom živote a v spoločnosti.“¹ (Dánsko)

„Dejepis sa zameriava na skúmanie a diskusiu o tom, ako sa ľudia a spoločnosť počas storočí menili. Prostredníctvom dejepisu sa ľudia usilujú porozumieť svojej minulosti. Hlavnými elementmi dejepisnej výučby tak zostáva rozvoj historického poznania a nazeranie na minulosť, ako aj praktické využitie nadobudnutých schopností v každodennom živote.“² (Nórsko)

¹ *Fælles Mål 2009. Historie. Faghæfte 4, s. 3* [online]. Dostupné na internete: <https://www.uvm.dk/folkeskolen/fag-timetel-og-overgange/faelles-maal/historisk/historiske-faelles-maal-2009>.

² *Utdanningsdirektoratet – Socialstudie subject curriculum, 2010, s. 3* [online]. Dostupné na internete: <https://www.udir.no/kl06/SAF1-02/Hele/Hovedomraader?lplang=http://data.udir.no/kl06/eng>.

Tieto dve na prvý pohľad odlišné definície sú si v konečnom dôsledku veľmi podobné a možno z nich usúdiť, že žiaci by mali získať vedomosti o historických procesoch, ako sú kontinuita a zmena, a zároveň nadobudnúť schopnosť posúdiť ich podstatu a rozsah. Je to hlavná úloha dejepisu, ktorá je, samozrejme, definovaná rôznymi spôsobmi v cieľoch dejepisnej výučby každej krajiny, avšak jej jadro zostáva vždy rovnaké. Nadobudnuté vedomosti im slúžia ako nástroj porozumenia života a doby, v ktorej žijú, ako aj zhodnotenia ich možností v budúcnosti.³

Postavenie dejepisu

V roku 2005 bola v Dánsku založená Rada pre globalizáciu, ktorá mala za úlohu predložiť návrh stratégie krajiny pri riešení výziev vzdelávania v procese globalizácie. Jedným z odporúčaní bolo, že Dánsko by malo dosiahnuť najlepšiu úroveň základného a nižšieho stredného vzdelania na svete. Vzápätí bol v roku 2006 schválený nový školský zákon,⁴ ktorý po prvýkrát jasne definoval, že základné vzdelanie má žiakov pripraviť na vyššie vzdelávanie a zároveň má prehĺbiť ich vedomosti o dánskej histórii a kultúre. Z tohto dôvodu sa dejepis v Dánsku dostal do centra pozornosti a pri tvorbe nového zákona mu bola navýšená dotácia počtu hodín. Minimálny počet hodín dejepisu za celé obdobie výučby na základnej škole (3. – 9. ročník) dosahuje momentálne 360 vyučovacích hodín (VH). Z toho najmenej hodín (30 VH) pripadne 3. a 9. ročníku.⁵ Základné kompetencie, ktoré žiaci majú nadobudnúť počas týchto hodín sú chronológia, spojitosť a práca s historickými prameňmi. Dejepis sa prijatím nového školského zákona stal zároveň predmetom, ktorý sa končí záverečnou skúškou.

Okrem toho bola vytvorená komisia, ktorá mala za úlohu podať správu, prostredníctvom ktorej by popísala budúcu štruktúru a obsah tohto predmetu. Po ustanovení tejto komisie bol predložený návrh na výber 25 – 40 udalostí (tém), ktoré by sa mali v rámci dejepisného vzdelávania povinne vyučovať. Náznaky, či bolo rozumné stanoviť povinné témy vo výučbe dejepisu, boli veľmi rôzne nielen medzi širokou verejnosťou, ale aj medzi samotnými učiteľmi. Povinný obsah vzdelávania totiž pripomínal staré časy mechanického

³ POULSEN, Jens Aage. What about Global History? Dilemmas in the Selection of Content in the School Subject History. In *Education Sciences*, 2013, roč. 3, č. 4, s. 405.

⁴ Zmena legislatívy znamenala o. i. zameranie sa na celkové hodnotenie študentov, záverečné skúšky sa stali povinnými pre všetky základné školy (*folkeskole*), bola vytvorená nová stupnica hodnotenia a bolo tiež zavedené povinné štátne školské testovanie. *World Data on Education – Denmark*. UNESCO, č. VII., 2010/11, s. 3 [online]. Dostupné na internete: http://www.ibe.unesco.org/fileadmin/user_upload/Publications/WDE/2010/pdf-versions/Denmark.pdf.

⁵ *Undervisningsministeriet – Timetalforundervisning i fagene* [online]. Dostupné na internete: <https://www.uvm.dk/folkeskolen/fag-timetal-og-overgange/timetal>.

učenia sa, kde sa žiaci pri príprave na skúšku museli učiť mnoho vecí naspamäť, čo malo v konečnom dôsledku aj tak negatívny vplyv na ich celkové vedomosti. Po tri desaťročia mali učitelia dejepisu, ktorí často ani neboli vzdelaní v tomto odbore, prakticky voľnú ruku pri výbere tém. Učitelia túto slobodu vzdelávania, samozrejme, vysoko oceňovali. Na druhej strane však táto voľnosť výberu tém spôsobovala rôzne ťažkosti, medzi inými napr. to, že gymnáziá neboli schopné zhodnotiť všeobecné vedomosti žiakov, a preto sa muselo vždy na stredných školách začínať od základov. Komisia nakoniec dospela k výslednému počtu 29 tém⁶ (tzv. *Canon*), ktoré sa aplikovali v dejepisnom vzdelávaní.⁷

Situácia v Nórsku bola po roku 2000 v oblasti vzdelávania veľmi podobná tej v Dánsku. Tamojšie ministerstvo školstva a výskumu predstavilo v roku 2006 novú školskú reformu s názvom *Reforma na podporu vedomostí* (tzv. *K06*) s cieľom zlepšiť systém vzdelávania nielen po stránke rozširovania vedomostí, ale aj naučiť žiakov základné zručnosti. *Reforma K06*, ako sa jej začalo vo všeobecnosti hovoriť, sa v súčasnosti aplikuje na všetky stupne povinného vzdelania a zahŕňa základný vzdelávací program, kvalitatívne rámce a učebné osnovy. Je rozdelená na rôzne predmety, z ktorých každý má stanovené vlastné kompetenčné ciele.⁸ V rámci predmetného zoskupenia *spoločenské vedy*, do ktorého Nóri zahŕňajú okrem histórie aj geografiu a sociálne vedy, možno nájsť medzi jednotlivými predmetmi významnú spojitosť. Pre porovnanie prinášame časti jednotlivých definícií vzdelávacej oblasti *spoločenské vedy* ku konkrétnym predmetom:⁹

„Dejepis sa zaoberá tým, ako si ľudia vytvárali obraz o minulosti, ako ju vnímali a do akej miery ovplyvnila prítomnosť.“ (dejepis)

„Základom je sledovanie zmien, diskusia o nich, ako aj reflektovanie nepretržitého vývoja.“ (geografia)

„Ústrednou témou je interakcia medzi kultúrnymi normami a sociálnym riadením v kontraste s individuálnymi činmi a rozhodnutiami.“ (sociálne vedy)

V máji 2009 nórske ministerstvo školstva a výskumu pristúpilo k ďalšiemu kroku v oblasti vzdelávania, keď zriadilo Celoštátnu komisiu pre tvorbu vzdelávacích programov s cieľom navrhnúť pre učiteľov smernicu k novému vzdelávaciemu programu. Po viacerých konzultáciách bola k 1. marcu 2010 schválená tzv. Celoštátna smernica k vzdelávaciemu

⁶ Podrobný zoznam tém v časti s názvom Vzdelávacie programy.

⁷ HAUE, Harry. *The Didactics of History and Educational Policy in Denmark*. Odense : Institut for Filosofi, Pædagogik og Religions studier, 2007, s. 60-63.

⁸ JOHANSON, Lisbeth Bergum. The Norwegian Curriculum in History and Historical Thinking: A case study of three lower secondary schools. In *Acta Didactica Norge*, 2015, roč. 9, č. 1, s. 3-4.

⁹ *Utdanningsdirektoratet – Sosialstudiesubjekt curriculum*, 2010, s. 3 [online]. Dostupné na internete: <https://www.udir.no/kl06/SAF1-02/Hele/Hovedomraader?lplang=http://data.udir.no/kl06/eng>.

programu pre rôzne typy základných a nižších stredných škôl (ročníky 1. – 7. a 5. – 10.), a rovnako tak aj pre Saamský¹⁰ vzdelávací program. Toto nové nariadenie zrušilo predošlú Celoštátnu smernicu k všeobecnému vzdelávaciemu programu, ktorá platila od roku 2005. Študenti riadiaci sa ešte predošlým vzdelávacím programom mali právo zložiť záverečné skúšky podľa starého nariadenia do konca roku 2015.¹¹ Súčasný vzdelávací program, známy ako *Reforma K06*, má za cieľ rozvinúť kompetencie študentov v historickom poznaní. Získať tieto kompetencie výučbou dejepisu znamená, že študenti musia nadobudnúť odborné vedomosti z histórie a zároveň byť schopní o dejinných udalostiach nezávisle uvažovať.

Vzdelávacie programy

Dejepis je v Dánsku povinným predmetom pre všetkých študentov od tretieho po deviaty ročník. Sedemročná výučba dejepisu na základných školách je rozdelená na tri fázy: 3. – 4., 4. – 6. a 7. – 9. ročník, pričom každá z nich obsahuje otvorené a široko formulované ciele. Každý z cieľov sa začína vetou: „*Výučba by mala viesť k tomu, aby študenti získali vedomosti a zručnosti, ktoré im umožnia [...]*“.¹² Ako príklad možno uviesť cieľ stanovený pri absolvovaní 9. ročníka: „*Porovnať súčasný život v Dánsku s inými krajinami a diskutovať o historických dôvodoch rozdielov medzi týmito krajinami.*“¹³ Zaujímavosťou je, že vyššie uvedený cieľ je jediný z desiatich, v ktorom sa spomína Dánsko.

Učitelia musia interpretovať dané ciele a na ich základe vybrať, čo bude obsahom výučby a ako bude vyučovanie organizované. Základnou úlohou učiteľa však aj naďalej zostáva pretransformovať spoločné (všeobecné) ciele na čiastkové (konkrétne) ciele, ktoré budú žiaci schopní na konci vzdelávacieho procesu dosiahnuť (Obr. č. 1).¹⁴

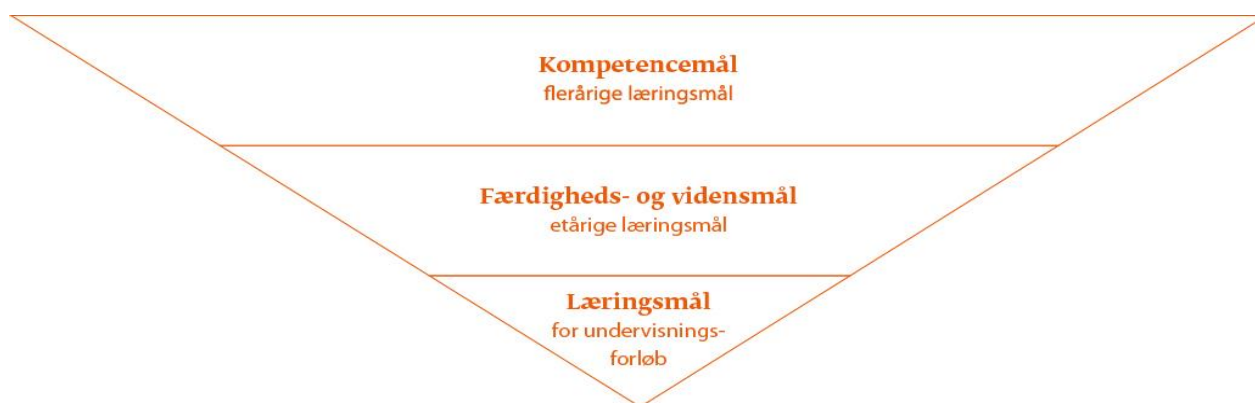
¹⁰ Saamovia patria k najstaršej etnickej skupine žijúcej v Laponsku – v oblasti severnej Škandinávie (severné Nórsko a Švédsko), Fínska a ruského polostrova Kola. Hovoria saamskými jazykmi, ktoré sa radia medzi ugrofínske jazyky. V Laponsku žije celkovo asi pol milióna ľudí a desatinu tamojšieho obyvateľstva tvoria Saamovia (nesprávne nazývaní aj Laponci). *Sami people* [online]. Dostupné na internete: https://en.wikipedia.org/wiki/Sami_people.

¹¹ *World Data on Education – Norway*. UNESCO č. VII., 2010/11, s. 5-6 [online]. Dostupné na internete: <http://www.ibe.unesco.org/sites/default/files/Norway.pdf>.

¹² *Fælles Mål 2009*, s. 4.

¹³ Tamže, s. 7.

¹⁴ Obrázok č. 1: Vyjadrenie vzťahu medzi kompetenčnými cieľmi, ktoré reprezentujú viacročné vzdelávacie ciele (*Kompetencemål, flerårigelæringsmål*), vedomosťami a zručnosťami, získanými počas jedného ročníka (*Færdigheds- og vidensmål, etårigelæringsmål*) a čiastkovými cieľmi, dosiahnutými na konkrétnej hodine dejepisu (*Læringsmål, forundervisningsforløb*). Zdroj: *Undervisningsministeriet – Vejledning for faget historie: Dendidaktiske model* [online]. Dostupné na internete: <https://www.emu.dk/modul/vejledning-faget-historie>.

Obsahová náplň, aktivity, úlohy a samotná výučba, ktoré sú pod kuratelou učiteľa, majú za úlohu podporiť učenie sa žiakov. Učiteľ je povinný žiakov testovať a hodnotiť, aby bolo možné sledovať, či sú dané ciele plnené.

Vzhľadom na učebné osnovy je teda možné, aby si učiteľ vybral témy, udalosti a námety, ktoré sa bezprostredne neradia k dánskej histórii. Avšak existujúci zoznam 29 tém (*Canon*), ktorý je učebnými osnovami rozdelený do troch etáp,¹⁵ musia učitelia integrovať do učebných plánov. Z tohto dôvodu má tento zoznam v Dánsku veľký vplyv na obsah dejepisnej výučby. Okrem toho je 20 z 29 tém úzko prepojených s históriou tejto krajiny a zvyšok patrí dejinám Európy, resp. dochádza k prepojeniu dánskych a európskych dejín. Z hľadiska obsahovej stránky možno zároveň konštatovať, že len 2 z týchto tém (Tutanchamón, Teroristický útok z 11. septembra 2001) sa bezprostredne týkajú mimoeurópskych dejín. Dôsledkom toho je fakt, že väčšinu učebných materiálov tvoria dánske dejiny, niekedy prepojené s tým, čo sa dialo v Európe.

V Dánsku patrí medzi najviac používané učebnice dejepisu tá od Thomasa Meloniho s názvom *Indblikogudsyn. Historiefor 9. klasse, nyestetid 1918 – 2010* (Prehľady a názory. Dejepis pre 9. ročník, súčasné dejiny 1918 – 2010) z roku 2010. Obsah učebnice je rozdelený do 4 širších období: „Medzi vojnami“, „Druhá svetová vojna“, „Studená vojna“ a „Po Múre“, zahŕňa celkovo 28 kapitol. Niektoré kapitoly sa zameriavajú na dánske dejiny a niektoré zase na históriu Európy, ale žiadna kapitola nie je o mimoeurópskych dejinách či o histórii krajín, ktoré sa neradia k tzv. Západu.¹⁶

Jednotlivé body *Canonu* predstavujú významné dejinné zlomy či zmeny a taktiež reflektujú symbolickú hodnotu historických udalostí. Sú základom uplatňovania historickej perspektívy tak na synchronickej (udalosti, ktoré sa odohrali v rovnakom čase), ako aj na

¹⁵ Dané body *Canonu* savyžaduje vyučovať v chronologickom poradí. Zároveň je však možné pomedzi tieto body vsúvať rôzne iné historické témy, ktoré si zvolí samotný učiteľ.

¹⁶ POULSEN, *What about Global History?*, s. 407.

diachronickej (zdôrazňovanie príčin a dôsledkov) úrovni. Témy *Canonu* zahŕňajú národné udalosti, no rovnako aj tie svetové, pričom témy z národných dejín sú vnímané v globálnom kontexte, zatiaľ čo svetové sú sledované z národnej, prípadne lokálnej perspektívy.

Zoznam 29 tém podľa platných predpisov školských osnov, ktoré sú súčasťou dánskeho vzdelávacieho systému od roku 2009pre predmet dejepis na základných školách, je zoradený chronologicky:¹⁷

1. Kultúra Ertebølle

(lovecko-zberačsko-rybárska kultúra v južnej Škandinávii, cca. 5300 p. K. – 3950 p. K.)

2. Tutanchamón

3. Trundholmský slnečný vojnový voz

(artefakt z doby bronzovej, ktorý je v prostredí severnej Európy na tú dobu unikátny)

4. Cisár Augustus

5. Runové kamene v Jellingu

(najstaršie artefakty Dánskeho kráľovstva z 10. storočia)

6. Arcibiskup Absalon

(dánsky štátnik, ktorý žil cca. v rokoch 1128 – 1201)

7. Kalmarská únia

(Únia Dánska, Nórska a Švédska z rokov 1397 – 1525)

8. Krištof Kolumbus

9. Reformácia

10. Kráľ Kristián IV. Dánsky

11. Vestfálsky mier

12. Prevrat v Dánsku v roku 1660

(dôsledok vojny so Švédskom, ktorý znamenal nastolenie absolutizmu)

13. Nárast súpisu roľníkov v Dánsku v roku 1788

14. Útok na Bastilu

15. Zrušenie obchodu s otrokmi

16. Ostreľovanie Kodane

(útok H. Nelsona na mesto v roku 1807 počas napoleonských vojen)

17. Dánska ústava z roku 1849

18. Bitka pri Dybbøl

¹⁷ *Fælles Mål 2009*, s. 10.

(rozhodujúca bitka dánsko-pruskej „druhej šlezvickej“ vojny v roku 1864)

19. Bitka pri Fælleden z roku 1872

(požiadavka zvýšenia miezd a sociálnych reforiem)

20. Volebné práva žien

21. Znovuzjednotenie severného Šlezvicka s Dánskom v roku 1920

22. Dohoda z Kanslergade v roku 1933

(sociálne reformy, ktoré vytvorili z Dánska štát so silným sociálnym zabezpečením)

23. 29. august 1943 – koniec politiky spolupráce s nacistickým Nemeckom

24. Medzinárodná Deklarácia ľudských práv

25. Ropná (energetická) kríza z roku 1973

26. Pád berlínskeho múru

27. Maastrichtská dohoda z roku 1992

28. Teroristický útok z 11. Septembra 2001

29. Globalizácia¹⁸

Na rozdiel od Dánska sa dejepis v Nórsku neučí ako samostatný predmet. Ako sme už spomínali, dejepis je súčasťou rozsiahlejšieho predmetu tzv. *spoločenské vedy*, v ktorej je obsiahnutá aj geografia a sociálne vedy, pričom sa vyučuje od prvého až po deviaty ročník.¹⁹ V učebných osnovách pre predmet *spoločenské vedy* zostavených nórsnym ministerstvom školstva a výskumu sa uvádza, že „*klúčovým prvkom tohto predmetu je rozvoj historických poznatkov a zručností a ich využitie v každodennom živote, ako aj v spoločnosti*“.²⁰ Reforma K06 má vo výučbe *spoločenských vied* okrem toho za cieľ rozvíjať u žiakov kompetencie smerujúce k „pestovaniu“ demokracie a historického poznania. Medzi zásadné ciele tiež patrí oboznamovanie žiakov s kultúrnymi rozmanitosťami sveta tak v minulosti, ako i v súčasnosti. V neposlednom rade si žiaci majú prostredníctvom *spoločenských vied* uvedomiť koreláciu jednotlivých vzťahov, ktoré môžu ovplyvniť miestne a globálne spoločenstvo a zároveň ich vlastnú životnú situáciu.

V Nórsku sa veľmi často využíva dejepisná učebnica od Haralda Skjønbergera s názvom *Historie 8. Samfunnsfagforundomssteget* (Dejepis 8. Spoločenské vedy pre mládež) z roku 2006. Učebnica mapuje obdobie od roku 1750 do roku 1814 a pozostáva zo 17 kapitol, ktoré sú roztriedené na 3 hlavné časti: „Vojny a revolúcie“, „Priemyselné zmeny

¹⁸ Doplnené po roku 2009.

¹⁹ POULSEN, *What about Global History?*, s. 404.

²⁰ JOHANSON, *The Norwegian Curriculum*, s. 4.

v živote človeka“ a „Keď Európa vládla svetu“. Text učebnice je zostavený v súlade s nórsym kurikulumom, i keď na rozdiel od kompetenčných cieľov stanovených vzdelávacím programom zahŕňa v sebe omnoho viac dejín, ktoré sa bezprostredne netýkajú Nórska. Hlavný dôraz pri zostavovaní obsahu učebnice sa kládol na národné dejiny, resp. uplatnilo sa politicko-geografické hľadisko. Z tohto dôvodu tu dominujú témy súvisiace s nórskou a európskou históriou. Autor však do textu zapracoval aj niekoľko tém a udalostí, ktoré nie sú priamo spojené s európskym kontinentom, no sú i tak vnímané z pohľadu Európanov (napr. téma „Imperializmus“).²¹

Nórske učebné osnovy pre dejepis v rámci širšieho predmetu *spoločenské vedy* sú definované troma skupinami kompetenčných cieľov, a to pre každú ročníkovú skupinu zvlášť. Ročníkové skupiny sú rozdelené nasledovne: 1. – 4. (Vg1), 5. – 7. (Vg2) a 8. – 10. ročník (Vg3). Obsah dejepisnej výučby je stanovený chronologicky, od najstarších čias v nižších ročníkoch až po moderné dejiny vo vyšších ročníkoch. V skupine nižších ročníkov (1. – 4.) sa v kompetenčných cieľoch spomínajú pojmy ako rodina a regionálna história, je tu zmienka o Saamoch, nórske domorodcov, avšak hlavným zameraním dejepisu v týchto ročníkoch sú nórske dejiny od doby kamennej až po dobu železnú. V druhej skupine ročníkov (5. – 7.) sa študenti oboznamujú s obdobím od Vikingov až po osvietenstvo, v ktorom je taktiež zahrnutá nórska história, ako aj dejiny národnostných menšín žijúcich v Nórsku, počínajúc už spomínanou národnostnou menšinou Saamov. Sčasti sa spomínajú aj antické dejiny a objavné plavby. Nosnou témou dejepisnej výučby skupiny vyšších ročníkov (8. – 10.) sú samotné dejiny Nórska. Žiaci tiež pracujú s pojmami ako priemyselná revolúcia, sociálny štát či dekolonizácia. Vo všetkých ročníkových skupinách sa však kladie dôraz na kritické myslenie, multiperspektívu a vyžaduje sa práca s modernými digitálnymi pomôckami.

Zoznam kompetenčných cieľov k predmetnej časti dejepis v rámci *spoločenských vied* pre jednotlivé ročníkové skupiny, schválený nórsym ministerstvom školstva:

1. Kompetenčné ciele Vg1:²²

- používať koncepty minulosti, súčasnosti a budúcnosti vo vzťahu k sebe a k svojej rodine
- predstaviť historické témy použitím písomného textu, kresieb, obrázkov, filmov, modelov a digitálnych pomôcok

²¹ POULSEN, *What about GlobalHistory?*, s. 408-409.

²² *Utdanningsdirektoratet – Socialstudie subject curriculum*, 2010, s. 5 [online]. Dostupné na internete: <https://www.udir.no/kl06/SAF1-02/Hele/Kompetansemaal/competence-aims-after-year-4?lplang=http://data.udir.no/kl06/eng>.

- utvárať príbehy o ľuďoch z minulosti a hovoriť o podobnostiach a odlišnostiach medzi minulosťou a prítomnosťou
- preskúmať historické zdroje a použiť ich na vytvorenie kópií artefaktov z minulosti
- oboznámiť ostatných o vlastnej rodine, jednej alebo dvoch generáciách a priblížiť ich život spolu so zmenami životných podmienok
- poznať historické pamiatky vo svojom okolí a preskúmať zbierky historických artefaktov
- porovnať mýty, legendy a ľudovú slovesnosť s historickými faktmi
- popísať život ľudí doby kamennej ako lovcov a zberačov prostredníctvom prvých ľudí, ktorí prišli do našej krajiny po dobe ľadovej
- oboznámiť ostatných so Saamami, s nóorskymi domorodcami, a predstaviť kľúčové aspekty saamskej kultúry a ich životné podmienky do doby Vikingov
- popísať zmeny životných podmienok v Nórsku a v severských krajinách s nástupom poľnohospodárstva a charakterizovať dobu bronzovú i dobu železnú
- vysvetliť, prečo sa oslavuje 17. máj a 6. február, a priblížiť ostatným štátne sviatky iných krajín

2. Kompetenčné ciele Vg2:²³

- používať termín „obdobie“ a poukázať na vzťah medzi minulosťou a prítomnosťou prostredníctvom umiestnenia niekoľkých historických udalostí na časovú priamku
- predstaviť historické udalosti pomocou dvoch príbehov s rôznymi pohľadmi na tú istú tému
- vytvoriť príbehy o ľuďoch z minulosti a použiť tieto príbehy na predstavenie myslenia a konania ľudí na základe komunity, v ktorej žijú
- preskúmať rôzne zdroje, názorne ukázať, ako môžu poskytovať odlišné informácie o minulosti a vysvetliť, ako ich historici využívajú, aby mohli predstaviť svoje zistenia
- oboznámiť ostatných s hlavnými charakteristikami sociálneho rozvoja v Nórsku od doby Vikingov až po koniec obdobia dánskej dominancie a vysvetliť kľúčové udalosti tohto obdobia
- vysvetliť, ktoré národnostné menšiny sa vyskytujú v Nórsku, a popísať hlavné aspekty ich dejín a životných podmienok
- pripraviť prezentáciu dvoch alebo viacerých prvotných riečnych kultúr prostredníctvom digitálnych pomôcok

²³ Tamže, s. 6-7.

- preskúmať grécke a rímske komunity zo staroveku a nájsť príklady toho, ako ich kultúra ovplyvnila nórsku kultúru
- popísať hlavné aspekty nasledovných epoch: stredovek, renesancia a osvietenstvo v Európe, a diskutovať o dôvodoch rozdelenia histórie na tieto obdobia
- používať historické mapy a popísať objavné cesty Európanov, opísať strety kultúr, ako aj to, ako boli tieto strety vnímané rôznymi kultúrami

3. Kompetenčné ciele Vg3:²⁴

- uviesť príklady udalostí, ktoré pomohli sformovať moderné Nórsko, a uvažovať nad tým, aká by bola spoločnosť, keby sa tieto udalosti odohrali inak
- predstaviť historickú udalosť, ktorá je vysvetľovaná prostredníctvom rozličných ideológií
- vytvoriť príbehy o ľuďoch z minulosti, a poukázať na to, ako hodnoty a pravidlá v spoločnosti ovplyvňujú myslenie a konanie
- vyhľadať a vybrať zdroje, kriticky ich zhodnotiť a poukázať na to, ako môžu viaceré zdroje rozličným spôsobom prezentovať históriu
- diskutovať a uvažovať o hodnotách ľudského života a pozrieť sa na rasizmus a diskrimináciu z perspektívy dejín a z pohľadu súčasnosti spolu so žiakmi z iných škôl prostredníctvom digitálnych komunikačných prostriedkov
- predstaviť základné aspekty histórie a kultúry Saamov z konca obdobia dánskej dominancie až po súčasnosť, diskutovať a uvažovať o ich vzťahu s väčšinovou spoločnosťou
- prezentovať dôležité prvky rozvoja dejín Nórska v 19. storočí a v prvej polovici 20. Storočia a vysvetliť, aký pokrok priniesli pre modernú spoločnosť
- vysvetliť potrebu sociálneho štátu a popísať znaky moderného Nórska
- vysvetliť technologické a sociálne zmeny zapríčinené priemyselnou revolúciou
- diskutovať a uvažovať o myšlienkach a pohnútkach, ktoré viedli k americkej vojne za nezávislosť a k francúzskej revolúcii, a o dôsledkoch, ktoré mali tieto udalosti na rozvoj demokracie v Nórsku
- uvažovať o imperializme a predložiť príklady dekolonizácie
- pripraviť otázky týkajúce sa hlavných medzinárodných konfliktov v 20. storočí a v súčasnosti, pomenovať kauzalitu a dôsledky týchto konfliktov

²⁴ Tamže, s. 8.

- diskutovať a uvažovať o významných zmenách v súčasnej spoločnosti a reflektovať otvorenosť súčasnej spoločnosti k zmenám

Záver

Analýzou vzdelávacích programov pre predmet dejepis určených pre základné školy v Dánsku a v Nórsku sme sa snažili priblížiť slovenskej odbornej, ale i laickej verejnosti iný pohľad na výučbu dejepisu. Základný náčrt štruktúry učebných osnov a jednotlivých cieľov dejepisného vzdelávania v daných krajinách predstavuje zaujímavú paletu možností uplatňovania nových spôsobov nazerania na minulosť, ako aj jej reflektovania v prítomnosti. Pri predstavení jednotlivých vzdelávacích programov sme našli rôzne podobnosti, ale aj odlišnosti. Zásadným elementom celej výstavbovej štruktúry oboch kurikul je dôraz na národné dejiny spojené s udalosťami, ktoré sa odohrali v Európe a čiastočne aj vo svete. Zároveň sa uplatňuje pravidlo prepájania minulosti s prítomnosťou a nadobudnuté vedomosti z histórie sa majú prakticky využívať v každodennom živote. Pri oboch vzdelávacích programoch pre dejepis je možné sledovať podporu kritického myslenia, ako aj využitie multiperspektívy vo vyučovaní.

Rozdielnosť možno nájsť v nazeraní na obsahovú stránku dejepisnej výučby, ktorá sa odzrkadľuje vo väčšej otvorenosti pri výbere dejepisných tém u Nórov, kde sú pevne stanovené len kompetenčné ciele, a, naopak, vo väčšej direktívnosti v dánskom vzdelávaní, kde už učiteľ pracuje s fixne daným zoznamom historických udalostí a osobností dejín (tzv. *Canon*). Taktiež možno hovoriť o rozdielnom identifikovaní samotného predmetu v rámci výchovno-vzdelávacieho systému analyzovaných krajín. V Dánsku je dejepis samostatne stojacim predmetom, avšak v Nórsku je to subdisciplína väčšieho celku *spoločenské vedy*, do ktorej sa ešte radia geografia a sociálne vedy.

Pri pohľade na súčasné trendy vo vzdelávaní a transformačné procesy vzdelávacích systémov jednotlivých európskych štátov, ktoré sa postupne uplatňujú od počiatku 21. storočia, možno konštatovať, že Dánsko a Nórsko využili svoj potenciál a školstvo po nástupe nového milénia začali skutočne reformovať. Podnetom na zmeny školského systému v týchto krajinách sa stala jednak snaha skvalitniť štúdium a produkovať tak kvalifikovaných a rozhladených absolventov, ale jednak aj potreba reagovať na fenomén globalizácie. Dejepisná výučba v Dánsku i v Nórsku postupom času nadobudla prvky moderného vyučovania a v súčasnosti môže byť vhodnou inšpiráciou aj pre iné vzdelávacie systémy.

Resumé

The study deals with an analysis of curricula for history at primary and lower secondary schools giving Denmark and Norway as an example. Firstly, it points out the process of changes in school systems that happened in Europe after the start of a new millennium and focuses primarily on history as one of the principal subjects in the researched countries. The second part describes the reform processes in Denmark and in Norway which started at the beginning of the 21th century. It presents the establishment of the Danish Globalisation Council and the Norwegian Knowledge Promotion Reform. Moreover, the chapter speaks about the Canon, a list of 29 topics (events and personalities of the Danish history) and a National Curriculum Committee which was appointed by Ministry of Education and Research in order to propose national guidelines for a new education programme in Norway. A following part of the study represents a deeper analysis of the structure and content of the Danish curriculum for history lessons and introduces each point of the Canon. The same characteristics is applied on the Norwegian curriculum for social studies where history is a subdiscipline of this subject as well as geography and social studies. The historical content is here chosen and organized chronologically, from the oldest times in the youngest classes to contemporary history in the oldest classes. The final part of this study elaborates the similarities and differences between the both presented curricula and explains that the impulse of changes in the educational system of the examined countries was caused on the one hand by the effort to improve quality of study, i.e. to produce qualified and well-oriented graduates, and on the other hand to respond to the phenomenon of globalization.

Historické reálie počítačovej hry *Battlefield 1*

Miroslav Neumann

Zámerom tejto práce je priblíženie počítačovej hry *Battlefield 1* s jej pozadím ako prostriedok rozširovania historických vedomostí. V 21. storočí sa nám otvára nový svet médií využiteľný ako pomôcky na výučbu, relaxáciu či zisťovanie informácií. Týmto svetom sú elektronické hry. Digitálny trh je taký rôznorodý a rozšírený, že takmer každý z nás si dokáže nájsť hru, ktorá by ho zabavila. Tento fakt je ale možné využiť aj v prospech vzdelávania sa. Deti i dospelí sa vždy radi hrali. V digitálnom veku sa čoraz väčšie percento detí uchýľuje k virtuálnemu svetu. Sú aktívne na viacerých sociálnych sieťach ako facebook, twitter, youtube, instagram a mnohé z nich hrávajú aj elektronické hry. Tých je na svete nespočetné množstvo a nie všetky sú kvalitou či obsahom porovnateľné s inými hrami. Medzi nimi nájdeme hry s historickou tematikou, ktorých počet v poslednom období narastá. Objavuje sa v nich celá plejáda motívov od jednoduchých dobrodružstiev až po historické veľdiela, stratégie či rolové hry (RPG – Role-playing game). Ich použiteľnosť pri rozširovaní historických vedomostí je rôzna, keďže veľké množstvo z týchto hier sa históriou len inšpiruje, ale nezobrazuje reálne historické fakty. No zopár z nich v tomto smere vyniká, pretože verne ilustrujú historické skutočnosti. Hru *Battlefield 1* môžeme práve k takýmto hrám zaradiť.

Elektronické hry ako novodobé médium získali mnoho fanúšikov, ale aj odporcov. Je veľmi ľahké zastávať negatívny postoj v prístupe k počítačovým hrám. „*Prečo sedíš nad takou somarinou, len ti z toho blbne mozog!*“ Podobné vety mladšie generácie istotne už počuli. Starší sú zväčša proti hrám, keďže je to niečo, čomu sami nerozumejú alebo sa v nich neorientujú, čo negatívne ovplyvňuje ich prítomnosť a výkonnosť, napríklad aj v škole. Nedá sa vo všeobecnosti tvrdiť, že všetky hry sú buď dobré, alebo zlé. Je to presne ako s filmami či knihami. Mnohé sú zamerané jednostranne, s neustále sa opakujúcim nepriateľom (ako napríklad nacistické Nemecko), pretože hráč si často nemôže vybrať strany (jediná hra FPS¹ – „strielačka“, kde môžete hrať za nacistické Nemecko počas druhej svetovej vojny, je séria *Red Orchestra*, z počtu viac ako 42 hier tohto žánru a umiestnenia deja hry).

¹ FPS – hra s akčnou tematikou, z angl. First person shooter – hra o strieľaní z prvej osoby, teda z pohľadu vojaka. *First-person shooter* [online]. Dostupné na internete: https://en.wikipedia.org/wiki/First-person_shooter (citované 20. 12. 2017).

Elektronické hry prenikli aj do škôl. V priebehu jedného roka, od jari roku 2008 do jari roku 2009, Európska školská sieť realizovala prieskum,² ktorý mapoval využívanie elektronických hier ako učebných pomôcok potenciálne využiteľných v triede. Zúčastnilo sa ho osem európskych krajín. Zahŕňal celú škálu hier ako rolové, dobrodružné, strategické, simulačné, pretekárske atď. Cieľom prieskumu bolo zistiť, čo môžu priniesť elektronické hry do vyučovania a aký druh spolupráce sa dá v tejto súvislosti očakávať medzi vzdelávacími systémami a herným priemyslom. Ukázalo sa, že hry učitelia skutočne používajú bez ohľadu na vek, znalosť hier, prax či predmet. Problémy sú podľa prieskumu v začleňovaní hier do osnov pre nedostatočné technické vybavenie, výhrady rodičov či kolegov. Správa zhodnotila: „Analýzované príklady potvrdzujú pozitívny vplyv používania elektronických hier pedagógmi.“³ Taktiež načrtla odporúčania ako rozvoj hodnotenia postupov, sprístupnenie hier v rámci modernizácie vzdelávacích systémov, či rozvoj spolupráce medzi herným priemyslom a vzdelávaním vo forme projektov.

Problematike počítačových hier sa venujú aj profesionálni historici. Americký profesor histórie A. Martin Wainwright vytvoril vlastný kurz na univerzite Akron v Ohio s názvom *História vo videohrách*. Jeho kurz sa zaoberá „mechanikou hrania, ekonomikou a prostredím, kultúrnymi predsudkami, svetovými systémami a svetovými dejinami, determinizmom, bojom a brutalitou a pohlavím“.⁴ Študenti diskutujú o týchto aspektoch po tom, ako si každý individuálne hru zahral a zameriavajú sa na spomínané problematiky. Ďalším americký historik Dawn Springa vyzdvihol užitočnosť počítačových hier pri výučbe histórie: „Videohra ponúka oveľa väčší potenciál na vytvorenie a prezentáciu histórie ako akákoľvek iná zábava alebo interaktívne médium.“⁵

Problematike počítačových hier v školstve sa venujú i českí historici. Ako píše didaktik a učiteľ dejepisu Tomáš Mikeska: „Intenzívna emocionálna pôsobivosť hier

² Hlavné výsledky štúdie: WASTIAU, Patricia et al. *Ako sa vyžívajú digitálne hry v školách* [online]. Dostupné na internete: <http://www.rirs.iedu.sk/Dokumenty/Ako%20sa%20vyu%C5%BE%C3%ADvaj%C3%BA%20digit%C3%A1lne%20hry%20v%20%C5%A1kol%C3%A1ch%20Hlavn%C3%A9%20v%C3%BDsledky%20%C5%A1t%C3%BAdie.pdf> (citované 20. 12. 2017).

³ Tamže, s. 5.

⁴ WAINWRIGHT, Martin A. Teaching historical Theory through Video Games. In *The History Teacher* [online], 2014, roč. 47, č. 4, s. 581. Dostupné na internete: http://www.societyforhistoryeducation.org/pdfs/A14_Wainwright.pdf

⁵ SPRING, David. Gaming history: computer and video games as historical scholarship. In *Rethinking History*, 2015, roč. 19, č. 2, s. 221.

a požiadavka na vlastnú aktivitu – nielen na pasívne prijímanie informácií – sú nespornou výhodou v porovnaní nielen s tradičnou výučbou, ale s tzv. výukovými programami.“⁶

Počítačová hra má v modernej dobe bezpochyby svoje miesto. Nájdú sa tituly úctyhodné, ale aj „prepadáky“, nezmyselné či propagandistické hry. Pozitívnym príkladom počítačovej hry zasadenej do histórie je aj spomínaná počítačová hra *Battlefield 1*. Tá dôverne opisuje historické fakty, príbehy, udalosti či osoby, preto sa ňou na nasledujúcich riadkoch budem zaoberať a na jej príklade demonštrovať možnosť osvojovania si nových poznatkov z histórie a poukázať na jej využiteľnosť v pedagogickej praxi.

Battlefield 1 vyšiel 21. októbra 2016a je to pomerne nová hra, zasadená do prvej svetovej vojny, ku ktorej sa stále vydávajú jej herné rozšírenia. Keďže vznikla v spolupráci s historikmi, hodnovernosť jej zobrazovania vojny je naozaj neprekvapivá, hoci historické nezrovnalosti sú tu aj tak prítomné na povzbudenie herného systému hry. Nepresnosti ako veľká rozšírenosť automatických a poloautomatických zbraní, efektivita tankov, prístupnosť výzbroje, nehľadiac na rok či národ, za ktorý bojujete a ďalšie. Ohlasy historikov na hru sú rôzne. Niektorí ako napríklad Nathan Smith, ktorý pracuje na univerzite v Toronte, sa o hre vyjadril povzbudzujúco. V rozhovore o hre „*What does a historian think of Battlefield 1*“⁷ načrtnol nepresnosti, no celkovo sa vyjadril o hre pozitívne, pričom vyzdvihol jej vizuálnu stránku a prístupnosť rôznych dejov bojísk. Americký historik Indiana Neidell sa podieľal na vytváraní tzv. codex,⁸ miesta kde sa hráči môžu dozvedieť o zbraniach, vozidlách, bojiskách atď. Taktiež vytvoril historickú analýzu trailerov⁹ na hru rovnako ako na jej rozšírenia, v ktorých porovnáva reálie hry s historickými predlohami. V jeho analýzach predostiera plusy a mínusy historického kontextu hry.

Spomedzi negatívnych historických recenzií na hru spomeňme študenta histórie Ioannesa Petrasa, ktorý opísal chyby a nedostatky v autentickeosti hry.¹⁰ Americký historik a archivár Jonathan Casey pracujúci v National World War I Museum and Memorial sa vyjadril o zbraniach použitých v hre ako o dôverne zobrazených, no nepresne pracujúcich.

⁶ MIKESKA, Tomáš. Staň se sám režisérem dějinných událostí : počítačové hry s historickou tematikou. In BARTLOVÁ, Milena (ed.). *Pop History: O historické věrohodnosti románů, filmů, komiksů a počítačových her*. Praha : NLN, 2003, s. 141.

⁷ ORE, Jonathan. *Battlefield 1 : Can a video game about WW I be both entertaining and a history lesson?* [online]. Dostupné na internete: <http://www.cbc.ca/news/entertainment/battlefield-1-history-1.3821500> (citované 20.12.2017).

⁸ Rozhovor s Indie Neidellom a o jeho príspevku k hre pozri: *Our Contribution To Battlefield 1 : THE GREAT WAR* [online]. Dostupné na internete: <https://www.youtube.com/watch?v=Shmmza-lWY0> (citované 20.12.2017).

⁹ *Battlefield 1 –Historical Gameplay Trailer Analysis : THE GREAT WAR Special* [online]. Dostupné na internete: <https://www.youtube.com/watch?v=qYDA5usUzmg&t=466s> (citované 20.12.2017).

¹⁰ PETRAS, Ioannes. *What does a historian think of Battlefield 1?* [online]. Dostupné na internete: <https://www.quora.com/What-does-a-historian-think-of-Battlefield-1> (citované 20.12.2017).

Negatívne hodnotí výkon zbraní: na rozdiel od reality všetky fungujú na 100%, nenachádza sa žiadne zasekávanie prípadne nefunkčnosť, v hre sa používajú univerzálne oproti špecifickému nasadeniu vo vojne, nezodpovedajúca rýchlosť nabíjania, výkonnosť vzducholodí, tankov atď. Na záver konštatoval: „*Ako celok, hranie Battlefield 1 nemusí byť zážitok ako z prvej svetovej vojny, ale jej zobrazenie zbraní je vernejšie, ako sme očakávali len pár s videohernými nepresnosťami.*“¹¹ Pozitívne ohlasy verejnosti¹² zožala hra celosvetovo. Vďaka predošlým úspešným dielom série *Battlefield* existujúca komunita fanúšikov prijala tento titul s nadšením. Austrálsky novinár CampbellSimpson sa takto o hre vyjadril v jednom zo svojich článkov: „*Neočakával som, že budem o Battlefield 1 písať takto. Očakával som oveľa menej – očakával som hru. Neočakával som históriu.*“¹³

Na nasledujúcich riadkoch priblížime atmosféru hry. *Všetko je zničiteľné! Domy, cesty, stromy, granáty zanechávajú krátery v zemi, vaša zbraň sa zašpiní, keď zaľahnete, aby ste sa kryli pred paľbou, počasie je náhodné! Niekedy je hmla, inokedy začne búrka striedaná s vychádzajúcim slnkom.* Historicky „chabejší“ je výkon zbraní,¹⁴ keďže sa často niektoré zasekávali, nefungovali. Tvorcovia museli istým spôsobom vyrovnáť výkonnosť niektorých zbraní, aby sa nestalo to, že hráči budú používať len tých pár vyvolených zbraní, ako je to zaužívané pri ďalších elektronických hrách s historickou tematikou.

Battlefield 1 vie ponúknuť široké spektrum možností, ako sa ponoriť do deja 1. svetovej vojny. Už samotná kampaň (*Hra pre 1 hráča – príbehy*) je rozdelená do niekoľkých častí alebo príbehov.¹⁵ Keď si pustíte hru po prvýkrát, prenesiete sa na západný front, kde sa snažíte odraziť vlny nemeckých vojakov. No zlyhávate a neustále zomierate ako rôzni vojaci. Po každej smrti sa na obrazovke objaví iné meno skutočného vojaka, ktorý padol na fronte. Hráte za Američanov a bojujete po boku Britov a Francúzov. Bojového nasadenia vo väčšom

¹¹ FENLON, Wes. *We showed Battlefield 1 to a World War I historian* [online]. Dostupné na internete: <http://www.pcgamer.com/we-showed-battlefield-1-to-a-world-war-i-historian/> (citované 20.12.2017).

¹² Pozitívne ohlasy verejnosti:

TAKAHASHI, Dean. *Walking the line between historical accuracy and fun in Battlefield* [online]. Dostupné na internete: <https://venturebeat.com/2016/10/21/walking-the-line-between-historical-accuracy-and-fun-in-battlefield-1/2/> (citované 12.11.2017).

FINGAS, Jon. *'Battlefield 1' breakdown reveals a close attention to history* [online]. Dostupné na internete: <https://www.engadget.com/2016/05/14/battlefield-1-historical-breakdown/> (citované 12.11.2017).

¹³ CAMPBELL, Simpson. *Battlefield 1 Isn't A Game, It's A History Lesson* [online]. Dostupné na internete: <https://www.kotaku.com.au/2016/10/battlefield-1-is-not-a-game/> (citované 20.12.2017).

¹⁴ MOSS, Matthew. *How Realistic Are the Firearms in 'Battlefield 1'?* [online]. Dostupné na internete: <https://warisboring.com/how-realistic-are-the-firearms-in-battlefield-1/> (citované 12.11.2017).

WINKIE, Luke. *Battlefield 1: How realistic are games' WWI - Era Weapons* [online]. Dostupné na internete: <http://www.rollingstone.com/glixel/news/battlefield-1-how-realistic-are-games-wwi-era-weapons-w448290> (citované 12.11.2017).

¹⁵ Každá kapitola sa hrá iným štýlom, rozpráva iný príbeh, približuje rôzne dejiská vojny.

rozsahu sa americký expedičný zbor dočkal až koncom mája 1918.¹⁶Tieto prvé minúty hry poukážu na to, aká zbytočná bola vaša smrť (taktiež komentár ktorý sa objaví na začiatku hry: „neočakáva sa, že prežijete“), čo bolo v kontexte prvej svetovej vojny častým javom, dôvodom vojenských vzbúr, a hráčovi poskytne pohľad do situácie radového vojaka. Dej vás vezme do britského tanku *Mark V*, kde sa ako šofér snažíte prebiť cez nepriateľské línie, zvuky dopadajúcich guliek, úlomkov, artiléria, to všetko vytvára atmosféru boja všade okolo. Posádka je nútená vypustiť poštového holuba s delostreleckými súradnicami, a tak sa preletíte nad bojiskom. Testujete nové prototypy lietadiel vo Francúzsku, kde natrafíte na nepriateľských pilotov, podporíte bombardéry pri ničení pevností, budete sa musieť dostať zo zákopov, keď núdzovo pristanete, ste svedkom prepadových zákopových akcií, ocitnete sa v Londýne počas bombardovania pri nálete Zeppelinov, zažijete taliansky front v koži preslávených Arditi,¹⁷ kde odpálite časť hory. Nezostanete však len v Európe. Vychutnáte si útok na Dardanely a vylodenie na polostrove Gelibolu v koži ANZAC (*Australian and New Zealand Army Corp* – Armádne zložky Austrálie a Nového Zélandu), pripojíte sa k Lawrencovi z Arábie¹⁸ a pomôžete zničiť obávaný osmanský obrnený vlak. Toto všetko je len súčasťou hry pre 1 hráča, čo je len malý doplnok.

Hra sa sústreďí na tzv. Multiplayer (Hra pre viacerých hráčov). Je tu prítomných mnoho rôznorodých máp, zbraní, vozidiel a typov hry ako takej. Keďže každý hráč má iné preferencie, očakávania a štýl obľúbených hier, *Battlefield 1* poskytuje mnoho variantov. S cieľom priblíženia histórie a lepšieho chápania priebehu bojov som vybral nasledujúcu verziu. *Conquest* (dobýjanie) je typ hry, ktorý sa sústreďí na priblíženie reality vojny čo najviac. Obrovské mapy obsahujú niekoľko strategických bodov, ktoré musí tím čo najdlhšie udržať. Prítomné sú lietadlá, člny, obrnené vozidlá, tanky, kone, motorky etc. Samozrejme, závisí od mapy, čo bude dostupné (v púšti Sinaj si s člnom príliš nezajazdíte). Každá mapa je niečím výnimočná a odlišuje sa od ostatných v rôznych aspektoch. Keď bojujete na Monte Grappa (tiež známa ako Bitka pri Piave), ťažký alpský horský terén vám nedovolí použiť veľa tankov, no pre lietadlá je ako stvorený. V hĺbinách Argonského lesa, kde bojujete o nemecké opevnenia, sa tanky, lietadlá či iné vozidlá jednoducho neuplatnia. Zato v bitke pri kanále St. Quentin vo Francúzsku sa nabažíte všetkého motorizovaného a obrneného. Celkovo hra

¹⁶ WESTWELL, Ian. *I. svetová vojna*. Bratislava : FortunaLibri, s. 218.

¹⁷ Špeciálne jednotky talianskej armády.

HANLON, Michael. *The Italian Reparti d'assalto* [online]. Dostupné na internete: <http://www.worldwar1.com/itafront/arditi.htm> (citované 20.11.2017).

¹⁸ Lawrence z Arábie – Thomas Edward Lawrence bol britský dôstojník, ktorý zjednocoval nomádske beduínske kmene v boji proti Osmanskej ríši. Jeho jednotky pôsobili ako partizáni, prepadávali zásobovanie, ničili komunikáciu nepriateľa a pod. Po konci vojny Briti nedodrжали svoj sľub, že Arabom pomôžu založiť vlastný štát.

obsahuje stále pribúdajúce množstvo máp (západný front, taliansky front, boje v Palestíne, východný front, dokopy je ich zatiaľ 19). Každá má svoje špecifické čaro. Raz ste v nočných zákopoch vo Francúzsku, potom odrážate Britov pri útoku na osmanskú pevnosť, neskôr lietate cez Halič, Karpaty, Alpy a naraz tlačíte červenú armádu v revolučnom Rusku.¹⁹Všetko sa snaží pôsobiť realisticky. Krátery po výbuchoch granátov sa len prehľbujú, budovy sa rúcajú, keď ich zbombardujete. Stroje sa dajú zničiť, opraviť, oheň páli a pád z výšok vás zabije. Ak jeden tím signifikantne prehráva, na scénu sa dostaví tzv. behemoth (obor). Tu sa autori hry inšpirovali reálnymi gigantmi z prvej svetovej vojny. Obrovský *Zeppelin*, obrnený vlak, dreadnought²⁰ či super ťažký francúzsky tank *Char 2 C*²¹ dokážu zvrátiť priebeh bojov, ak ich ovládajú zruční hráči. Systém obrov značne narúša historickú hodnovernosť, no z herného pohľadu je to dôležitá implementácia.

Ďalším, menším typom boja je *Frontlines* (frontové línie). Tento typ imituje menšie strety medzi družstvami hráčov. Strategické body na mape sú na seba naviazané, a preto je vždy možné obsadiť len jeden na mape. Ak tím obsadzuje body, postupne sa mu otvára možnosť umiestniť výbušniny na telegrafické stanice, ktoré má nepriateľ. Hra sa so zmenšovaním mapy zrýchľuje a klesá aj počet hráčov (16 na 16), čo do nej prináša viac akcie. Spomedzi ostatných spomeniem *Supply drop* (zhodenie zásob), kde sa hráči bijú o obsadenie lietadlom zhodených zásob po čo najdlhšiu dobu, *Rush* (nával), v ktorom jeden tím útočí na telegrafické stanice a druhý ich bráni a *War Pigeons* (vojnové holuby), kde bojujú 2 tímy o klietku s holubom. Vojak musí holuba uchmatnúť, napísať súradnice delostreleckej baráže a úspešne ich odoslať, pričom nesmie zomrieť. To najlepšie z hry sa však nachádza na konci.

Jedným z módov hry sú aj takzvané *Operácie*. Jedná sa o skutočné veľké ofenzívy bojujúcich strán na rôznych frontoch. Najprv vás oboznámi so situáciou, s miestom, dôvodom, motiváciou (v reči vojaka – fr., nem., tal., rus., tur.), následne bojujete na meniacich sa bojiskách, ktoré zodpovedajú priebehom ofenzív. Ak hra dopadne inak ako v skutočnosti (operácia *Kaiserschlacht* – Ludendorffova ofenzíva, ak by boli Briti vytlačení Nemcami aj z mesta Amiens), rozprávačka navrhne fiktívny nasledovný priebeh vojny alebo opíše, čo by zmenila táto udalosť vo vojne. Ak hra dopadne „reálne“, rozprávačka poskytne informácie o dôsledkoch, aké operácia mala. Tu je prítomný jeden z mnohých pokusov hry

¹⁹ Zatiaľ posledný dodatok k hre: *In the name of Tsar* obsahuje nielen udalosti z 1. svetovej vojny, ale venuje sa aj povojnovému Rusku, kde hráte spolu s červenou armádou alebo s „bielymi“.

²⁰ Nový typ bojovej lode, ťažko obrnené a ozbrojené plavidlo, prvé spustenie na vodu 1906.

Dreadnought British Battleship [online]. Dostupné na internete: <https://www.britannica.com/topic/Dreadnought-British-battleship> (citované 12. 11. 2017).

²¹ Tiež známy ako FCM 2C. Toto monštrum bolo vyvinuté ako prototyp počas vojny, no akciu v nej nevedlo. B. David. *Super heavy tank (1921)* [online]. Dostupné na internete: <http://www.tanks-encyclopedia.com/ww2/france/FCM-2C.php> (citované 12. 11. 2017).

predostrieť skutočné či špekulatívnejšie informácie o priebehu operácií prvej svetovej vojny, použiteľné napríklad aj v škole. Tento hrací mód je najviac časovo náročný, pretože boje prebiehajú počas troch vln a zmeny mapy len dodávajú pocit skutočného vojenského ťaženia. Tu je možnosť maximálne pocítiť bojovú vravu prvej svetovej vojny. Verdun, Marna, Brusilovova ofenzíva sú len niektoré z množstva ponúkaných operácií.

Čo sa týka hrania samotného, tvorcovia hry konzultovali s vojenskými historikmi v každom ohľade, no nie vždy to dopadlo podľa historickej reality. Anachronizmy v zbraniach, uniformách, technik boja či vozidiel sú prispôbené herným podmienkam. Mapy sú spracované podľa predlohy daných typov bojišť, obsahujú bunkre, zákopy, pevnosti. Vojaci, ktorých si hráč môže zvoliť, sú rôznych národností podľa mapy (na západnom fronte Francúzi, Briti, Američania proti Nemcom, na talianskom fronte Taliani proti Rakúsko-Uhorsku, Osmanská Ríša bojuje proti Britom, Rakúsko-Uhorsko na východnom fronte proti Rusom, v Baltskom mori zasa Nemci proti Rusom, v najbližšom hernom rozšírení – *Turningtides* – pribudne nová hrateľná frakcia, a to britské kráľovské námorníctvo, keďže ide o obojživelné operácie v Turecku, Belgicku a v Škandinávii). Vojaci sú vizuálne rozdelení podľa ich roly v boji. Tu sa tvorcovia nechali inšpirovať rôznorodosťou zloženia bojujúcich armád rovnako ako množstvom doplnkov, ktoré sa skúšali s väčšou či menšou úspešnosťou počas prvej svetovej vojny. Spomenúť musíme Britov, ktorých vojsko sa skladá z britských, indických a iných koloniálnych jednotiek. Nemci majú na oplátku zastúpených aj tzv. askari.²² Prekvapením bolo zaradenie žien do *Battlefield 1*. V hernom dodatku *In the Name of Tsar* sa dostanete do roly jednej z príslušníčok ruského ženského oddielu smrti (počas prvej svetovej vojny na východnom fronte bojovalo niekoľko ženských oddielov).²³ Vojaci sú odetí do uniforiem svojich krajín a nosia taktiež rôzne typy heliem, tvárových chráničov (počas vojny sa experimentovalo s ochranou tváre pred šrapnelmi, kameňmi a projektilmi, mnoho typov tvorcovia zakomponovali do hry, aby priblížili snahu o modernizáciu ochrany vojakov),²⁴ plášťov, výbav a pod.

Séria *Battlefield* už dlho delí vojakov na niekoľko kategórií, z ktorých si hráč vyberá. Toto určuje jeho hlavnú rolu v boji. V *Battlefield 1* sú dostupné 4 základné roly, a to: *assault* (útočník), *support* (podporovateľ), *medic* (medik), *recon* (prieskumník). Ako *assault* máte

²² Koloniálne vojsko Nemecka v afrických kolóniách. MOYD, Michelle. *Askari* [online]. Dostupné na internete: <https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/askari> (citované 12. 11. 2017).

²³ GODBEY, Holly. *Women's Battalion of Death: First World War All - Female Forces From Russia* [online]. Dostupné na internete: <https://www.warhistoryonline.com/world-war-i/womens-battalion-death-russias-wwi-female-forces-m.html> (citované 12. 11. 2017).

²⁴ *World War 1 Body Armor: 1914-1918* [online]. Dostupné na internete: <https://flashbak.com/world-war-1-body-armor-1914-1918-32670/> (citované 12. 11. 2017).

k dispozícii samopaly, brokovnice, protitankové nálože, prvé míny, dynamit a pod., teda vašou úlohou je ničiť vozidlá, opevnenia, stacionárne delá, budovy. So *supportom* sa zmocníte ľahkých guľometov, mínometov, granátovej kuše (znie to až fantasticky, no bolo to reálne – Francúzi na západnom fronte používali veľké kuše – arbalesty, ktoré vrhali granáty na veľké vzdialenosti),²⁵ opravujete vozidlá a dopĺňate muníciu. S *medicom* ste schopný liečiť a „oživovať“ padnutých hráčov do istého času. Máte prístupné poloautomatické a automatické pušky rovnako ako puškové granáty (ide o typ granátu, ktorý sa pripevní pomocou jednoduchého zariadenia do hlavne pušky a je následne vypustený na veľkú vzdialenosť).²⁶ Ako *recon* používate pušky s či bez puškohľadov, strieľate svetlice, nastavujete smrtiace pasce a malým periskopom hľadáte z diaľky svoje obete.

Popri štandardných kategóriách sa na mape objavuje niekoľko tzv. elitných tried. Sú to: ochranca, ktorý nosí brnenie (brnenie prechádzalo vývojom aj počas vojny, keď sa vojaci snažili ochrániť pred úlomkami z delostrelectva či odrazenými guľkami, tento nie veľmi známy koncept bol implementovaný do hry)²⁷ a obsluhuje ťažký guľomet, plameňometčík v teplovzdornom odeve chrliaci plamene na malú vzdialenosť, ničiteľ obrnených vozidiel obsluhujúci *Mauser 1918 Tank Gewehr* (prvá protitanková puška kalibru 13 mm), zákopový nájazdník v kovovom brnení s palcátom na boj zblízka. Pri správnom použití sa z nich stávajú obávaní protivníci.

Pravého nadšenca i laika nadchne široký arzenál zbraní a strojov. Ako bolo spomenuté vyššie, podľa danej triedy má hráč možnosť využívať rôzne typy zbraní. Samozrejmosťou sú pušky, ktorých nespočetné množstvo bolo použité počas prvej, ale aj druhej svetovej vojny. Vyskúšate si SMLE,²⁸ Gewehr 98, Mosin-Nagant, M 1903, Martini Henry a mnoho ďalších. Keďže prvá svetová vojna bola rodom moderných pokusov o zbrane, tvorcovia hry sa nenechali zahanbiť. Do rúk sa vám dostanú prvé samopaly MP 18, Hellriegel 1915, BAR M 1918, Villar-Perosa a pod. Z ľahkých guľometov nesmieme zabudnúť na Lewisgun, M1909 BenetMercie, Chauchat, Perino model 1908 a iné. Zastúpenie tu majú taktiež poloautomatické a automatické pušky, ako napríklad Ribeyrolles 1918, Fedorov Avtomat, Selbstlander M1916, Mondragón, Cei-Rigotti atď. Z brokovní spomeňme M 1897 Shotgun, Sjögrenshotgun. Každý vojak má možnosť využívať aj sekundárnu zbraň – pištoľ či revolver. Dostupné sú

²⁵ MCCOLLUM, Ian. *L'Arbalete la Sauterelle Type A D'Imphy* [online]. Dostupné na internete: <https://www.forgottenweapons.com/larbalete-la-sauterelle-type-a-dimphy/> (citované 12. 11. 2017).

²⁶ "A Brief History of the Grenade Launcher" [online]. Dostupné na internete: <http://grenadelauncher.com/> (citované 12. 11. 2017).

²⁷ Viac o typoch brnení na *Body Armor of the First World War* [online]. Dostupné na internete: <https://flashbak.com/world-war-1-body-armor-1914-1918-32670/> (citované 12. 11. 2017).

²⁸ Short Magazine Lee-Enfield – najpoužívanější puška britskej armády prvej polovice dvadsiateho storočia.

napríklad: Obrez pištoľ, Mle 1903, M 1914 Taschenpistole, Modello 1915, M 1911, C 96, Bodeo 1889 revolver, Gasser M 1870 revolver, NO. 3 revolver a mnoho iných. Granáty hrali dôležitú úlohu v zákopoch, a tak ich implementácia bola samozrejmosťou. Trieštivé, zápalné, plynom naplnené, dymové, protitankové, dopadové sú tu v rôznych variantoch. Ako posledný typ zbraní spomeniem tie najbrutálnejšie. Zbrane na boj zblízka. Autori načreli do archívov a vytvorili kópie týchto nástrojov. Máme tu rôzne nože, lopatu, sekeru, palcáty, šabl'u, kukri,²⁹ kyjak, podomácky vytvorené malé bodáky, ba dokonca pre jazdcov aj kopiju a mnoho ďalších. Klasický dlhý bodák je dostupný pre takmer všetky dlhšie zbrane a hráč môže zahájiť bodákový útok na niekoľko metrov, pri ktorom prebodne súpera v krvavej animácii. Tieto informácie sa len ťažko dostanú do škôl, keďže času je málo. Pre nadšencov vojenstva sú to však neoceniteľné skúsenosti a poznatky.

Dôležitou súčasťou bojiska sú vozidlá a kone. Keďže kavaléria v prvej svetovej vojne hrala stále istú rolu (najmä na východnom fronte a v Palestíne), hráč si môže vyskúšať aj úlohu kavalistu. Tí sú schopní rýchleho presunu po bojisku, poskytujú lekárničky a náboje no môžu nielen strieľať zo svojej jazdeckej pušky, ale aj sekať šabl'ou či nabodávať protivníkov na svoju kopiju. Motorové vozidlá sú tu zastúpené v hojnom počte. Opancierované autá, ako napríklad RNAS Armoredcar, TERNI Armoredcar, EV4 Armoredcar či prieskumné M30, tu rozhodne nechýbajú. Dostupná je dokonca aj MC 18J Sidecar. Z tankov si hráč môže zaštrieľať z britského Mark V, nemeckého A7V, francúzskeho Renault FT či Saint Chamond. Všetky tanky, rovnako ako aj lietadlá sú dostupné v troch variantoch s obmenením výzbroje, množstva posádky atď. Na vode plávajú torpédové člny M.A.S. alebo transportné bárky Y-Lighter. Lietadlá sú rozdelené do viacerých kategórií podľa ich zamerania a výzbroje. Stíhači, bombardéry, strategické bombardéry, podporné lietadlá. Spomeňme Albatros D. III, Brisfit, Sopwith Camel, bombardéry Gotha G. IV, Caproni CA.5 alebo ruský strategický bombardér obrovských rozmerov Sikorsky Ilya Muromets.³⁰

Všetky zbrane a vozidlá si hráč môže modifikovať nielen po technickej stránke (možnosť bajonetu, puškohľadu, typ zameriavača, výzbroj vozidla), ale aj po stránke estetickej. Kamufláž hrá dôležitú úlohu aj v tejto vojne. Pušky môžu byť zamaskované kombináciou farieb alebo inou farbou materiálu, vozidlá natreté kombináciou tvarov na sťaženie rozpoznania v teréne, dreadnought dorazí v komplikovanej rozostrojúcej kamufláži. Tieto farebné alternatívy hráč získava počas hrania alebo si ich môže kúpiť. Samozrejme, nie

²⁹ Indický bojový nôž so širokým čepeľovým koncom a zahnutím smerom k súperovi.

³⁰ Svetovo prvý ťažký bombardér so 4 motormi, 16-člennou posádkou a nosnosťou 800 kg výbušnín.

vždy bude vaša kamufláž viditeľná, pretože prostredie ich môže eliminovať – blato, dážď, hmla, sneh.

V multiplayer, kde hráči hrajú proti sebe, sa každý týždeň objaví niekoľko tzv. medailí, ktoré môžu získať. Ide o splnenie istých krokov, za ktoré následne obdržíte medailu. Tie sú inšpirované reálnymi oceneniami prvej svetovej vojny, no upravené tak, aby mohli byť udelené vojakovi akejkolvek bojujúcej strany. Máme tu napríklad rád Ikarusa, rád jastraba, hviezdu Alexandra, légii Vercingetorixa, kríž Jany z Arcu atď.

Ďalšou zaujímavosťou, a pre nás veľmi podstatnou vecou, je tzv. codex. Je to časť hry kde si hráči odomykajú informácie o prvej svetovej vojne pomocou hrania a skúšania nových herných módov, zbraní, vozidiel, typov vojakov a pod. Zatiaľ je ich dokopy 264 (a budú pribúdať). Sú rôzneho charakteru, od detailnejších informácií ku každej zbrani, cez vozidlá, inovácie vojenskej techniky, taktiky, známe bitky či celé operácie, geografické rozmiestnenie, mapy, bojujúce štáty, problémy, ktorým museli bojujúce strany čeliť, či už počasie, terén, zásobovanie, neznámi hrdinovia ako zvieratá, rozdiely medzi rôznymi typmi frontov, zaujímavosti od postáv ako napríklad Mata Hari až po emancipáciu žien počas vojny. Tu uvediem príklad, codex *Tankové posádky* prvej svetovej vojny: „*Tank v boji väčšinou niesol medzi 5 a 12 (A7V až do 20) členov posádky, ktorí mali rôzne úlohy vo vnútri stroja. Bol tu veliteľ a minimálne jeden vodič, pozorovateľ, hlavný strelec a guľometníci. V tanku bolo teplo a posádka vdychovala toxické výpary, palivový dym, oxid uhoľnatý pre nedostatok čerstvého vzduchu. Hluk vyvolaný jednoduchým zmenením prevodu bol taký hlasný, že spôsobil obrovskú bolesť popri teplote, ktorá mohla dosahovať 40°C. Tankové posádky nosili masky z krúžkovej zbroje, ktoré ich chránili pred kúskami ich vlastného tanku, keď protipancierová strela či výbušnina roztrhala oceľové pláty ich pancieru. Prvé tanky boli pomerne zraniteľné a ak mali trhliny, uviaznutá posádka často nemala ako ujsť.*“

Hra po roku ešte stále nie je úplná. Pribúdajú nové mapy, ako aj herné rozšírenia zamerané na rôzne bojiská vojny. Prvé rozšírenie *They shall not pass*³¹ sa sústreďuje na západný front, na boj Francúzov s Nemcami. K mapám pribudli Verdun, Fort de Vaux (hrdinská obrana tejto pevnosti malou francúzskou posádkou sa dočkala uznania aj od Nemcov), Soissons, a Rupture, ktorá sa odohráva v druhej bitke o Marne. Dve nové operácie pozostávajú z verdunskej bitky a druhej bitky pri Marne. Druhé rozšírenie s názvom *In the name of the Tsar* (v mene cára) nás zavedie na východný front. Pribudli tu mapy ako Galicia (Halič),

³¹ Ils ne passeront pas! Neprejdú! Rozkaz veliteľa armád stred Philippa Pétaina pri Verdunskej bitke. *La Grande Guerre, La Première Guerre mondiale, Campagne de 1916* [online]. Dostupné na internete: <http://www.cosmovisions.com/Grande-Guerre-1916.htm> (citované 12. 11. 2017).

Volga river, Tsaritsyn, BrusilovKeep a Albion.³² Nové operácie sú Brusilovova ofenzíva, ktorá mapuje boje na východnom fronte medzi Ruskom a Rakúsko-Uhorskom, a Červený príliv, kde proti sebe stoja v ruskej občianskej vojne červení a bieli. Prichádzajúce tretie rozšírenie má názov *TurningTides* (zmena prílivu)a bude sa zameriavať na obojživelné operácie Britského kráľovského námorníctva. Medzi nové mapy pribudnú vylodenie v Osmanskej ríši, bojové strety v Belgicku a v Severnom mori. O poslednom rozšírení *Apocalypsesa* zatiaľ nevie takmer nič. Aby som poukázal na skutočnú diverzitu, pridávam zoznam máp so stručným popisom:

Achi Baba – boje Britského kráľovského námorníctva proti Osmanom na polostrove Gelibolu;

Albion– obojživelná operácia Nemcov v Estónsku proti Rusom;

Cape Helles – vylodenie Britského kráľovského námorníctva na polostrove Gelibolu;

Tsaritsyn – boje bielej armády proti červeným počas ruskej občianskej vojny v meste Tsaritsyn (Neskôr známy ako Volgograd, potom Stalingrad);

Heligoland Bight – Námorný stret Britov a Nemcov;

Zeebrugge – zatiaľ neznáme;

Nivelle Nights–boje Francúzov a Nemcov na nočnom, západnom fronte plnom zákopov a ruín;

Volga River – stret armád na rieke Volga počas ruskej občianskej vojny;

Verdun Heights – časť Verdunského bojiska s pár pevnosťami, množstvom kráterov, zákopov;

Balroom Blitz – francúzsky zámok s priľahlými záhradami ako bojisko Nemcov a Američanov;

Lupków Pass (Lupkovský priesmyk) – terajšia hranica medzi Slovenskom a Poľskom, boje v zasnežených Karpatoch medzi Rusmi a Rakúsko-Uhorskom;

Brusilov Keep – boje v malom zasneženom mestečku na východnom fronte medzi Rusmi a Rakúsko-Uhorskom;

Galicie – stret na pláňach Haliče, kde je ťažké sa skryť;

Prisede Tahure – nočná mapa západného frontu v ruínach mesta;

Rupture – vlčím makom pokryté kopčeky a zákopy dejiska bitky pri Marne;

St. Quentin Scar – Francúzska dedina Travecy je vystavená útoku Nemcov;

Fortde Vaux – stret Francúzov a Nemcov v komplexe pevnosti na západnom fronte;

³² Prvá veľká obojživelná operácia pri Estónsku, ktorá skončila nemeckým úspechom.

Operation 'Albion' [online]. Dostupné na internete: <https://weaponsandwarfare.com/2016/12/08/operation-albion/> (citované 12. 11. 2017).

Soissons – malé francúzske mesto pod útokom;

SinaiDe sert – púštny stret Britov a Osmanov pri dedine;

Empire'sEdge – bitka Vittorio Veneto medzi Talianmi a Rakúsko-Uhorskom pri pobreží;

Monte Grappa – Taliani proti Rakúsko-Uhorsku v hornatom alpskom teréne s bunkrami;

Amiens – boje vo francúzskom meste, logistickom uzle;

Argonne Forest – hustý les popretkávaný zákopmi, bunkrami, časť Meuse Argonne – ofenzívy Nemcov; kde proti nim stáli aj Američania;

Fao Fortress – osmanská pobrežná pevnosť odolávajúca britskému útoku;

Suez – boje v Egypte v roku 1915, keď zaútočila Osmanská ríša na britské zásobovanie.

Čo nám z tohto všetkého vyplýva? *Battlefield 1* je počítačová hra, ktorá dokázala zaujať široké publikum a priblížiť mu dejiská, techniku, národy prvej svetovej vojny. Ako digitálne médium predstavuje jednu z metód získavania historických poznatkov nielen pre žiakov, ale aj pre verejnosť.

Rôznorodosť materiálov k takmer akejkoľvek problematike je v rámci hier veľmi veľká a ich dostupnosť je jednoduchá, keďže dnes stačí mať k dispozícii iba internet. Ako pomôcka pre učenie sa je *Battlefield 1* veľmi vhodný. Keďže zoširoka opisuje rozličné aspekty vojny, žiakov môžu zaujať rôzne fakty či miesta, udalosti, čo využijú napríklad pri práci na projekte, pri diskusiách, porovnávaní s inými svetovými konfliktami. Môže viesť študentov k empatii, pretože sa vďaka hre môžu ocitnúť v koži ľudí, ktorí vo vojne nielen bojovali, ale spomienky na vojnu ich sprevádzali po zvyšok života. Konkrétne v tejto hre je možnosť využiť viaceré témy v školskom vyučovaní. Uvedme príklady: prvá svetová vojna – kto v nej bojoval a prečo? (spracovanie národov bojujúcich strán spolu s dôvodmi na zapojenie sa do vojny), slávne bojiská (využitie operácií na ilustráciu najdôležitejších prevratov či bojov vojny – Marna, Verdun, Gallipoli, Alpy, Brusilovova ofenzíva, Albion, Kaiserschlacht), partizánsky boj Arabov proti Osmanskej ríši (na základe príbehov z hry pre jedného hráča je možné objasniť typ bojov, aký viedli Arabi v porovnaní s Osmanmi), novodobý obry (novinky zo sveta námorníctva – dreadnought, obojživelné operácie, typy lodí), strach na železnici (obrnené vlaky, akú úlohu mali tieto kovové kolosy v prvej svetovej vojne), „rytieri oblakov“ (vývoj letectva počas vojny, špecifiká rôznych typov strojov a ich určenie, letecké esá), tanky na scéne (vznik tankov, rôzne typy, ich použitie, tank ako národný symbol Británie počas vojny), zbrane (príchod samopalov, nové automatické pušky, plameňomet, zbrane na boj zblízka a ich rôznorodosť), nová hrozba (bojový plyn, jeho vznik, použitie, typy), najväčší strašiak (artiléria a jej dopad na bojiská vojny, typy), rôznorodosť bojiska (porovnanie západného, východného, talianskeho, palestínskeho frontu), prežitok?

(úloha jazdectva vo vojne, chybné a správne použitie jazdy na bojiskách prvej svetovej vojny), ochrana vojaka (ochranné prvky, helmy, brnenia, experimenty), nový typ vojny (zákopy, kombinované operácie letectvo, pechota, delostrelectvo, tanky), vzducholode (opis, význam, efektivita, psychologický dopad), zvieratá vo vojne (akú úlohu zohrávali zvieratá vo vojne, holuby, psy, ťavy, kone a ďalšie), moderný vojak (nemecká doktrína úderných jednotiek, ostreľovač, medik) a mnohé ďalšie. Žiaci si rozvíjajú mnohé kompetencie, nielen historickú gramotnosť, ale aj prepájajú informácie s inými konfliktami (počas hry sú uvedené mnohé fakty o vojne aj o dianí vo svete počas vojny), tvoria hodnotové postoje (v sekcii hra pre jedného hráča čelia protagonisti mnohým morálnym dilemám – zabijem svojho kamaráta, ktorý je ťažko zranený, aby neprezradil moju pozíciu?) a v neposlednom rade si uvedomia geografický, ekonomický a vojenský rozsah veľkej vojny.

V medzipredmetovom kontexte na školách sa dá *Battlefield 1* využiť v rámci geografie – sledovať pohyb frontu, vplyv na infraštruktúru, železnice, spôsob dopravy, letectvo. Na občianskej náuke môže byť hra nápomocná pri objasňovaní vzniku a zániku štátov, vysvetlí dôvody na boj, zmeny vlád, revolúciu v Rusku, vzbury v zákopoch, etickú a morálnu stránku vojakov, propagandu, náboženstvo, vplyv na kultúru. V biológii a chémii môže priblížiť rozvoj poľných nemocníc, nové lieky, nové postupy na rýchlu záchranu, bojový plyn, horľavý munícia. V matematike sa uplatní napr. delostrelecký výpočet súradníc, vo fyzike sa ozrejmi rôzne fyzikálne zákony a javy, na základe ktorých fungujú lietadlá, tanky, nové trendy v technike. V literatúre sa vojna premietne v stratenej generácii, prežité udalosti podnietia vznik diel opisujúcich hrôzy vojny. Informácie k týmto témam a k mnohým iným sa dajú nájsť v hre v sekcii *codex*. Žiaci môžu natočiť krátke videá ako ukážku známej bitky, miesta, techniky či osobnosti. Dnes je už väčšina grafických kariet vybavená automaticky softwérom na nahrávanie hry, preto takmer každý hráč si vie takéto video pre potreby školského vyučovania vytvoriť.

Záver

Battlefield 1 je počítačová hra, ktorá dokáže človeka vtiahnuť do svojho deja, ktorý je profesionálne navrhnutý, spracovaný a čo je pre nás najdôležitejšie, dostatočne historicky presný, aby podal aspoň približne presné svedectvo o rôznych aspektoch prvej svetovej vojny. Táto práca priblížila historické reálie hry *Battlefield 1*, na základe ktorých má potenciál nielen herný, relaxačný, ale aj didaktický ako učebná pomôcka. Vzhľadom na presadzujúcu sa modernizáciu a inovatívnosť i v oblasti vzdelávania dokážu elektronické hry vnieť tieto

prvky aj do dejepisného vyučovania, čím môžu učenie sa o dejinách predstaviť v oveľa prítiahlivejšej forme.

Resumé

This study deals with the topic of a PC game Battlefield 1 and its historical realia in its setting. The PC games are present everywhere nowadays and they provide an interesting look at historical events, people and setting. The world of videogames is now so vast, that the number of created titles cannot be counted. The usage of PC games can be found at schools as well, either through the application by teachers or by academics at universities, researching the possibilities which might be explored via using videogames. The game I am focusing on in this article is Battlefield 1- a first- person shooter set in world war 1. Based on the criticism and evaluations, it provides a fairly real picture of the battlefields of the great war. In this article, I analyse the game itself with all its subparts as a historical source which can ignite the interest of many, not only students but the public as well. I describe its single-player features with the war stories as well as the multiplayer part which is set in many geographical locations, with many interesting and surprising twists as well as the gear of soldiers, the new war machines, weapons, various roles of soldiers, etc. I describe different operations scenarios which are implemented as a very realistic option for players to experience as well as an enumeration of all maps which are included in the game with a short description. In the last part, suggestions of how the game could be possibly used in the classroom not only with the topic of the first world war but with many inter-disciplinary themes too are provided. I strongly believe that PC games have the power to attract people towards history.

ČLÁNKY

Stratené entity – časť 1.: Habáni

Róbert Odler

Ak chceme správne pochopiť úlohu a historický význam tohto spoločenstva, je potrebné, aby sme si najskôr cech habánov bližšie charakterizovali. O pôvode habánov sa dozvedáme, okrem iných aj z pera historika Jiřího Pajera, ktorý o pôvode tohto etnika píše v publikácii *Studie o novokřtěncích*.¹ Podľa Pajera korene Habánov môžeme hľadať v oblasti švajčiarskeho mesta Zürich, kde v roku 1525 vznikli ako jeden z protestantských prúdov počas reformácie. Patrili ku skupine novokrstencov, alebo anabaptistov, ktorej zakladateľom bol Ulrich Zwingli. Na čele tohto hnutia spolu s Zwinglim stáli Konrád Grebel, Felix Manz a George Blaurock. Táto radikálna skupina požadovala sociálne a náboženské zmeny vo vtedajšej spoločnosti. Jednou z hlavných náboženských požiadaviek bol krst dospelých, na základe ich vlastného rozhodnutia po tom, ako podriadili svoj život pod poslušnosť Božieho Slova – Bibliu. Pre protest proti krstu malých detí sa často dostali do sporu nielen s rímskokatolíckou cirkvou, ale aj s inými reformovanými cirkvami.²

Problematike osídľovania, ale i pôvodu habánov sa venovala aj historička Margaréta Horvátová. Z jej textov sme pre porovnanie s vyššie uvedenými skutočnosťami vybrali nielen opis „vln príchodu habánov na naše územie“, ale tiež historicky a chronologicky odlišnejšie vymedzenie začiatku ich spoločenského pôsobenia, ktoré však, na rozdiel od vyššie citovaného textu, obsahuje aj informácie potrebné podrobiť ďalšiemu, hlbšiemu skúmaniu a analýze. Kto to teda habáni boli, odkiaľ prišli a aký mal ich príchod dopad na slovenský remeselný život, sa dozvedáme aj z publikácie Margaréty Horváthovej s názvom *Nemci na Slovensku* s podtitulom *Etnokultúrne tradície z aspektu osídlenia, remesiel a odievania*. Horváthová vo svojej publikácii píše o vplyvoch geografického a geologického umiestnenia územia dnešného Slovenska, ktoré ho podľa jej slov predurčovali aj na neskoršie výrazné kontakty a styky s okolitými krajinami a ich kultúrou, najmä však s tou nemeckou.

O osídľovaní územia dnešného Slovenska nemeckými etnikami autorka píše: „Osídľovanie slovenského územia nemeckým etnikom prebiehalo vo viacerých etapách. Ako prvá sa uskutočnila kolonizácia na emfiteutickom³ práve v 12. až 15. storočí. ... Druhá etapa

¹ PAJER, Jiří. *Studie o novokřtěncích*. Strážnice : ETNOS, 2006, 233 s.

² Tamže, s. 5-41.

³ Emfiteutické právo znamená dedičný prenájom. V právnom zmysle ide o dedičný nájom pozemkov, ktoré boli prenajímané na dlhšiu dobu alebo navždy. Pozri napr.: *Kapitoly z českých dějin do roku 1918* [online]. Olomouc

*osídľovania Slovenska nemeckým etnikom súvisí s protireformačným hnutím v Európe v 16. a 17. storočí. ... Tretia etapa časovo spadá do 18. storočia. Avšak prichádzajúce nemecké etnikum sa u nás usádzalo vo viacerých vlnách. ... Za štvrtú etapu osídľovania Nemcov na Slovensku je považované celé 19. storočie, a to v súvislosti so zakladaním a rozvojom priemyselných podnikov, hutníctva a železiarstva.*⁴

V našom článku nás bude zaujímať práve druhá spomínaná etapa osídľovania, ktorú autorka podmienila súvisom s protireformačným hnutím. Aj z tohto dôvodu sa migrujúcim nemeckým etnikám hovorilo „novokrstenci“,⁵ keďže s odporom voči vtedajším pomerom v katolíckej cirkvi sa rozhodli veriť v odlišné duchovné hodnoty.

Presnejšie sa však o príčinách a spôsobe migrácie habánov z územia Moravy na územie dnešného Slovenska dozvedáme aj z publikácie historika Františka Kalesného s názvom *Habáni na Slovensku*.⁶ Podľa Kalesného sa Po bitke na Bielej Hore (1620) moc šľachty, ktorá habánov na Morave obhajovala, zlomila. Ediktom vydaným dňa 28. septembra 1622 o ich vypovedaní z krajiny a následkom nastupujúcej rekatolizácie krajiny Habáni Moravu definitívne opustili. Ku krutému priebehu ich vyst'ahovania prispela známosť o ich veľkom bohatstve v obciach, čo lákalo k drancovaniu a vydieraniu, ktorého sa so ziskom 30 tisíc zlatých zúčastnil aj sám panovník Ferdinand II. Od roku 1622 žili vo vyše tridsiatich obciach na území západného Slovenska (Sobotište, Veľké Leváre, Malacky, Moravský Svätý Ján, Brodské, Holíč, Gbely, Senica, Borský Svätý Jur, Šaštín, Kátov, Dechtice a i.). Neskôr smerovali východnejšie a usadili sa na majetkoch Pálffyovcov (Orešany, Modra, Častá a Chtelnica) a na trenčianskom panstve Illešházyovcov až po Trenčianske Teplice a Dubnicu.⁷

V druhej etape osídľovania slovenského územia nemeckým etnikom autorka Horváthová vyzdvihuje najmä nábožensko-sociálny radikalizmus, ktorým si takto z domácich krajín vyhnaní Nemci získali priazeň tunajšej šľachty, s čím neskôr prichádzali aj výhody a ochrany poskytované práve týmito vyššími kruhmi našej spoločnosti. Ich usadenie v oblasti

: Katedra spoločenských vied PdF UP. Dostupné na internete: <http://ksv.upol.cz/txt/KPCD.pdf> (citované 20. 8. 2017).

⁴ HORVÁTHOVÁ, Margaréta. *Nemci na Slovensku. Etnokultúrne tradície z aspektu osídlenia, remesiel a odievania*. Komárno : Lilium Aurum, 2002, s. 8-10.

⁵ Horváthová novokrstencov definuje ako: „... odnož protestantizmu, ktorá sa objavila v alpských krajinách začiatkom 16. storočia. Od roku 1525 po ich vyhnaní z centra hnutia do Zürichu sa uchýľujú do susedných krajín – Bavorska, Hessenska, Porýnia. Odtiaľ rozšírení o ďalších členov nachádzajú krátkodobý exil v Tirolsku. Už v roku 1526 sa usadila prvá skupina anabaptistov na Morave, kde okamžite založili kníhtlačiareň a vydávali svoje náboženské knihy. ... Uhorská šľachta novokrstencov na svoje majetky prizývala najmä z ekonomických dôvodov, pretože z dokonalých remeselných výrobkov, aké sa vtedy tu nevyrábali, jej plynul značný zisk. Novokrstenci si v zmluvách vyžadovali štatút slobodných občanov.“ Tamže, s. 27-28.

⁶ KALESNÝ, František. *Habáni na Slovensku*. Bratislava : Tatran, 1981, 376 s.

⁷ Tamže, s. 15-28.

Záhoria znamenalo aj príchod a oboznamovanie sa s novými prvkami kultúry, ktoré so sebou táto migrujúca sociálna skupina prinášala.⁸

Ich remeselná zručnosť zasahovala do širokého spektra pôsobenia. Pre náš článok však najpodstatnejším ostáva nateraz ich remeselnícke pôsobenie v oblasti hrnčiarstva a keramiky, ktorému sa zručne z radov migrujúcich Nemcov venovali najmä tzv. habáni.⁹ Pôvod tohto pomenovania však dodnes nie je presne špecifikovaný, a tak aj mnohí historici a jazykovedci skúmajú korene nielen tohto spoločenstva, ale aj ich samotného označenia.

Značne bizare vyznie záver, ku ktorému sa dopracoval vo svojej práci Alojz Mednyánszky, ktorý pôvod pomenovania habánov odvodil zo zmyslu kázne novokrsteneckého kazateľa, ktorý osud habánov označil za „*tak divoký, ako divoko sa zmietala lopta v rukách vtedajších detí*“, čo sa Mednyánszkému zdalo v kontexte dolnonemeckého výrazu podobného lopte.¹⁰

Podľa teórie Ovídia Fausta je možné pôvod označenia habán hľadať v slovese *zhabat*, odvodeného od zhabania majetkov, ku ktorým dochádzalo v niektorých oblastiach usadenia sa habánov v priebehu ich historického vývoja a ktoré v logickom dôsledku viedli k nasledovnému migrovaniu takýchto skupín smerom do strednej a východnej Európy.¹¹

Habáni, ako sme už uviedli v predchádzajúcich častiach článku, boli nielen zruční remeselníci v práci s hlinou, ale tiež aj radikálne zmýšľajúci ľudia v oblastiach sociálno-náboženských otázok, ktorí si plne uvedomovali svoju spoločenskú hodnotu a na nej sa pokúšali aj vydobýť si rokovaniami so šľachtou aj patričné spoločenské postavenie.

A práve toto radikálne nastavenie v spoločensko-náboženských otázkach zapríčinilo, že sa napokon habáni usídlili aj na našom území,¹² o čom sa bližšie zmieňuje Horváthová nasledovne: „*V roku 1620 opustili habáni Moravu, pretože sympatizovali s povstaním českých*

⁸ HORVÁTHOVÁ, *Nemci na Slovensku*, s. 27.

⁹ Najpravdepodobnejšie vysvetlenie označenia habán ponúka už spomínaná historička Horváthová, ktorá ho odvodzuje z nemeckého slova *Haushaben*, teda označenie ľudí majúcich dom. Toto pomenovanie sa prvýkrát v archívoch objavuje v roku 1667 a prostredníctvom dobovej tlače sa dostalo aj do iných jazykov, najmä však českého, nemeckého a do maďarského. Označenie habán sa teda odvodzovalo od ich štýlu územného usádzania sa, keďže kamkoľvek prišli, okamžite sa im podarilo vytvoriť osobitnú nezávislú sociálnu jednotku. Ich ideálom však bolo napodobnenie obce prvotných kresťanov. HORVÁTHOVÁ, *Nemci na Slovensku*, s. 27-28.

¹⁰ MEDNYÁNSZKY, Alojz. *Nahere Nachrichten über die Habaner. Hesperus. Blatrer für Unterhaltung und lehrung*. Brno, 1810.

¹¹ OVIDIUS, Faust. *K dejinám habánov vo Veľkých Levároch*. Bratislava : Ročenka, 1934, s. 85-96.

¹² Bolo to najmä na majetkoch rodu Nyáriovcov v oblasti Sobotišt'a, Holíča, Brodského, Kátova, Borského Jura, Svätého Jána či Veľkých Levárov, no neskôr sa rozšírili aj na majetky rodu Pálffyovcov, a to najmä Orešany, Modra, Častá, Chtelnica. Po roku 1620 sa tieto dvory zakladali na trenčianskych panstvách rodu Illešházyovcov tiahnuce sa po Trenčianske Teplice a Dubnicu. HORVÁTHOVÁ, *Nemci na Slovensku*, s. 28.

stavov a natrvalo sa usídlili na Slovensku. Predpokladá sa, že ich bolo okolo 12 tisíc a prevzali okolo tritisíc habánskych dvorov.“¹³

Aby sme však habánov necharakterizovali výhradne zameraných len na keramickú výrobu, je potrebné konštatovať, že ich spoločenská hodnota bola aj v mnohých iných odvetviach každodenného uplatnenia. Z tých najvýraznejších odvetví ich pôsobenia v spoločnosti sú často historicky vyzdvihované predovšetkým ich zručnosti v oblasti ránhojičstva, knihárstva, výroby kočov a nožov, pokrývačstva a ďalších viac ako 20 remesiel. Každopádne, ako sme už spomínali na predchádzajúcich riadkoch, ich najvýraznejšou zručnosťou, ktorá bola dovtedy na našom území neznáma a aj preto tu našla svoje uplatnenie a záujem širokého okolia, bola výroba fajansu.¹⁴

Práve tieto výrobky z jemnej hlíny sa stali populárnymi v mestách, v ktorých sa habánske spoločenstvá usídlili. Príkladom toho, že to tak skutočne bolo, je mesto Modra, ktoré sa donedávna ešte mohlo vlastníctvom práv na fajáns, v týchto oblastiach nazývaným aj majolika, pýšiť. Bližšie sa problematike upadajúceho keramikárstva v Modre budeme zaoberať v ďalších častiach nášho článku.

Samotní habáni však neboli len veľmi remeselne zručným spoločenstvom. Boli aj veľmi prísne, častokrát hierarchicky usporiadaní v štruktúrach svojej vlastnej spoločnosti. O sociálnom usporiadaní v takej habánskej komunite píše Horváthová nasledovne: „*Spoločná usadlosť habánov sa nazývala bratský dvor (Bruderdorf), na čele ktorého stál duchovný vodca – kazateľ*“.¹⁵ ... *Radoví remeselníci nevychádzali z bratského dvora. Styk s vonkajším svetom, trhom, so zákazníkmi a dodávateľmi udržiavala len úzka skupina poverených členov obce. ... Jednotlivé remeslá mali svojich predstavených, ktorí vydávali prácu na celý týždeň, starali sa o odborný rast remeselníkov a o ich mravnosť*“.¹⁶

V otázke vyššie popisovanej mravnosti sa musíme upriamiť aj na vnútorné spoločenské pravidlá a zvyky, ktorými sa počas bežného roka riadili. Odpoveď na otázku

¹³ Tamže, s. 28.

¹⁴ Ako sa uvádza v publikácii Kudělkovej a Zeminovej s názvom *Habánska keramika*: „*Fajáns sa vyrábala zo svetlej hlíny, ktorá bola spracovaná, zaliata vodou takto odstáta. Hrnčiari nádobu vytvarovali na hrnčiarskom kruhu, vtlačili do foriem alebo zlepili vykrajované pláty. Potom putovala nádoba do pece k prvému vypáleniu. Z cínu a olova s prímiesou piesku a soli sa vyrábal náter. Po vypálení získala biely a lesklý povrch. Nasledovalo zdobenie kvietkovaným vzorom a renesančnými ornamentami. K dispozícii mali iba štyri farby, a to modrú, zelenú, žltú a fialovú, získané z oxidov kovov. Ozdobené nádoby sa dali znova vypáliť a potom natreli ochranným lakom, glazúrou*“ KUDĚLKOVÁ, Alena – ZEMINOVÁ, Milena. *Habánska keramika*. Brno : Uměleckoprůmyslové muzeum, 1956, s. 10-11; HORVÁTHOVÁ, Nemci na Slovensku, s. 29.

¹⁵ O konci a rozpade takýchto bratských dvorov, ku ktorému dochádzalo od roku 1686 po spustošení Veľkých Levár, a ktoré pokračovali po celý zvyšok 17. storočia v pre habánov nepriaznivých vojenských, majetkových a tureckých rabovačkách, sa tiež dozvedáme od Horváthovej. Napokon tak v roku 1874 migrujúce skupiny habánov odchádzajú pôsobiť zo Sedmohradska, z Valašska a z územia dnešnej Ukrajiny až do Južnej Dakoty či Kanady, čo predstavovalo završenie ich putovanie po európskom kontinente.

¹⁶ HORVÁTHOVÁ, *Nemci na Slovensku*, s. 29.

„Akými vnútornými sociálnymi pravidlami sa toto spoločenstvo riadilo?“ nájdeme v publikácii *Lidové hrnčířství* od Heřmana Landsfelda,¹⁷ ktorý sa dejinami, zvykmi a zvyklosťami výrobcov keramiky zaoberal. Landsfeld o vnútorných artikulách, pravidlách platných v každom jednom takomto spoločenstve, charakterizoval tieto pravidlá najmä západoslovenských habánov, konkrétne z Modry, nasledovne: „*Stručný obsah artikúl: 1. Chodiť na služby božie. 2. Poslúchať a rešpektovať vrchnosť. 3. Tovariši majú poslúchať predstavených. 4. Kto chce ísť do iného cechu, musí najskôr rok v tomto cechu pracovať, potom sa na magistráte hlásiť s rodným listom, ostať susedom (občanom) a dať 10 zlatých do „ladi“ (cehovej truhlice). Keď si majstrov syn berie majstrovu dcéru alebo majstrovú, platí len 5 zlatiek, k tomu jeden dostatočný obed a dve okovy dobrého vína, (108 litrov) ale tak, aby proti tomu nebola žiadna žaloba. Každý musí mať „odvandrované“ svoje roky a žiadnemu nie je dané slobodné majstrovstvo, kým sa neožení. ... 9. Vdova, keď potrebuje tovariša má sa jej dať taký, aký sa jej „páči“. ... 10. Ktorý majster by bol pristihnutý tak, že v nedeľu, alebo vo sviatočný deň bude na Sajbe (na hrnčiarskom kruhu) retaskovať, maľovať, randlíky fúzovať (prilepovať nôžky na randlíky), glejtom polievať, do pece nakladať a páliť, alebo svoje remeslo robiť má za pokutu 50 peniazov položiť. ... Retaskovať znamená prilepovať hlinené pásky na väčšie hrnce. ... 16. Žiadny majster nemá zvyšovať týždenný plat. Keď tovariš nechce na týždenný plat pracovať, môže byť platený od roboty za kus.“¹⁸*

A zatiaľ čo prvé artikuly upravujú viac spoločenský život habánov, v snahe nájsť čosi viac o úpravách ich pracovného života vo sfére keramickej výroby musíme siahnuť po opise prameňov, konkrétne ďalších artikúl uvádzaných v publikácii spomínaného Landsfelda. Na ďalších stranách jeho knihy sa môžeme napríklad dočítať, že to nebola len keramika, čím sa habáni v západoslovenskej oblasti, najmä v Modre, zaoberali. Zameriavali sa aj na hlinené pece, ktorých oprava a výroba sa detailne popisovala vo vnútornom poriadku tohto spoločenstva. Doslova sa v tomto, siedmom, artikule píše : „*V siedmom artikule čítame: „Keď majster u niektorého suseda pec (kamna) rozoberie a iný majster alebo tovariš bez vedomia tohto majstra do jeho roboty siahne a tú vec postaví, má za pokutu 1 zlatý položiť. Keby majster alebo tovariš pec postavili a tá by bola od majstra označená za nevyhovujúcu,*

¹⁷ O tom, kto bol Heřman Landsfeld, sa dozvedáme z publikácie historika Miroslava Šimka s názvom *Prechádzka po modranskom cintoríne*. Šimko píše: „Heřman Landsfeld (* 12. 8. 1899 Malenovice – + 18.10.1984 – Strážnice.) Do modranskej keramiky prišiel ako učeň v roku 1913, v roku 1919 sa stal vedúcim maliarskej dielne. Popredný bádateľ v oblasti habánskeho, slovenského a moravského džbáňkarstva. Svoje práce uverejňoval v početných publikáciách. Vykopávky, hrnčiarske a keramické výrobky sústredil do zbierky, ktorá nemala obdobu v celej Európe. Do strážnice sa presťahoval v roku 1939, aj potom však dochádzal do Modry a aktívne sa zúčastňoval na spoločenskom, kultúrnom a keramickom dianí v meste.“ ŠIMKO, Miroslav. *Prechádzka po modranskom cintoríne*. Modra : MMS, 2015, s. 137.

¹⁸ LANDSFELD, Heřman. *Lidové hrnčířství*. Praha : Orbis, 1950, s. 53-55.

*má byť rovnako tak pokutovaná 1. zlatým. V ôsmom poriadku sa dozvedáme ceny za postavenie pece: Od stavby pece po kusoch, jeden kus obyčajných zelených kachlí za 6 peniazov. Jeden kus čiernych 3 peniaze. Pri stavbe starej pece po kusoch je 2 peniaze za každý kus. A pri kachliach nepolievaných glejtom, 1 peniaz. Majster má tovarišovi za každú pec, ktorú postaví dať 13 peniazov.*¹⁹

V rámci artikúl sa však neupravovali len vnútorné vzťahy a spôsoby výroby hlinených produktov. Artikuly uplatňované v takomto spoločenstve častokrát zasahovali aj do sféry kontaktu tohto spolku s okolitým svetom, ovplyvňovali najmä vzťahy s odberateľmi ich produktov. Mnohokrát možno v týchto pravidlách badať aj silný moralizujúci prvok. Každá takáto úprava, nariadenie či odporúčanie bola silno podmienená finančnými pokutami, z ktorých neboli oslobodení ani vyššie postavení majstri.

Z artikúl upravujúcich medziľudské vzťahy vyberá Landsfeld práve tie s vyšším poradovým číslom. Spomeňme napríklad artikul 11., kedy nesmie jeden majster odvádzať kupcov druhému majstrovi. Ba dokonca ani len jeho riad hanobiť. Artikul 13., kedy mohli v meste predávať svoj riad aj cudzí majstri, no len ak mali so sebou výučný list. Artikul 15., ktorý je celý zameraný výhradne len na poctivosť a česť ich remesla so špecifikáciou napríklad na úmrtie majstra či majstrovej, ktorých pohrebu sú povinní zúčastniť sa všetci hrnčiari toho daného cechu.²⁰

To bol len krátky výber z toho, čo sa Landsfeldovi podarilo nájsť v inak tajných artikulách vedených v hrnčiarskom cechu v Modre, ktorý bol postupne spisovaný od roku 1636. Okrem vyššie uvedených „nariadení“ sa však v takýchto cechových zápisniciach viedli aj záznamy z každodenného života týchto remeselníkov. Mnohé z nich majú takmer až „matričný“ charakter.

Záznamy v tomto dokumente boli vedené hneď v niekoľkých jazykoch. Ako uvádza sám Landsfeld: *„Poznamenávam, že asi do roku 1700 je zápisnica písaná po nemecky, potom striedavo nemecky i slovensky a v druhej polovici 18. storočia len po slovensky až do konca.“*²¹ Tieto záznamy, častokrát označované aj ako notície, obsahovali menný zoznam v Modre vyškolených tovarišov, menný zoznam majstrov pracujúcich v rôznych dielnach, štatistiky výroby a predaja tunajších produktov hrnčiarskych dielní, špecifikáciu požiadaviek na predaj a úpravu cien produktov mimo mestských remeselníkov v hrnčiarskom odbore a mnohé iné, oveľa bežnejšie zápisy, napríklad o konfliktoch a priestupkoch jednotlivých

¹⁹ Tamže, s. 54.

²⁰ Tamže, s. 55.

²¹ Tamže.

členov cechu, ktoré boli potom následne na zhromaždení posudzované podľa vyššie spomínaných artikúl.

V zápisniciach však môžeme nájsť oveľa viac než len artikuly a záznamy. Okrem iného sa do takýchto zápisníc dostali aj rôzne hrnčiarstvo vylepšujúce návrhy a uznesenia kompetentných majstrov. Jeden taký cituje aj Landsfeld: *„Dokonalo sa 9.10.1814, pri poctivom cechu, aby sa žiaden poctivý majster neopovažoval z bielej hlíny randlíky vylievat' a hrnce s bielou hlinou košelkovať(oblievať vrchy hrncov bielou hlinou), ani mysy maľovať pod pokutou 10 zlatých.“*²²

Z takto vyzbieraných peňazí sa napokon uskutočnila slávnosť, na ktorú sa nakúpilo pohostenie práve aj z takýchto zdrojov. Z ďalších zdrojov, z ktorých šikovnejší tovariši usporadúvali hostinu, treba spomenúť takzvané „labovanie“, kedy chodili po meste a pýtali od ľudí nejaký príspevok na slávnosť. Takéto zvyky sa však uplatňovali až v neskoršom období, keď už nielen poverení členovia habánskej spoločnosti mohli medzi ostatných ľudí mesta, ale toto právo dostávali aj nižšie a početnejšie skupiny ich spoločenstva. Mešťania takto labujúcim tovarišom dávali drobnosti, ako napríklad kusy chleba, slaniny či ovocie pričom majetnejší občania prispievali tovarichárom a tovarišom aj peniazmi dávanými do vyššie spomínanej lady, za ktoré neskôr pomohli usporiadať hostinu. Každoročne si tieto zvyky pripomínajú aj v Modre na takzvaných „Slávnostiach hlíny“, ktorých súčasťou býva aj alegorický sprievod, v rámci ktorého tunajší ochotníci stvárnajú priamo medzi ľuďmi takéto labovanie tovarišov, chodiac pritom so skutočnou ládou z 19. storočia.

Habánske remeslo však postupom času začalo čoraz väčšími upadať a vplyvom priemyselnej revolúcie a jej technologickým výdobytkom postupne ustupovať z časov svojej najväčšej slávy z konci 18. storočia do postupného zabudnutia. Čoraz viac domácich majstrov prestávalo vyrábať a k slovu sa dostávali zahraniční majstri, ktorí prichádzali na naše územie. Ako píše Landsfeld: *„A čo dnes? Zo starých majstrov pracoval už len Július Treský, ktorý rodovo pochádza z českého Pacova. Starí a dobrí majstri Daniel Kadlečík a Samuel Krajec z Pezinskej ulice sa už len starajú o svoje dobré vinohrady, hrnčiarske pece aj dielne ostali opustené a výborné hliníky na Drahách postupne zarastajú trnám a bodliakmi. Zašlá sláva tak vzrastajúceho hrnčiarskeho remesla v Modre.“*²³

Umenie habánov však nezostalo zabudnuté. Aj napriek tomu, že sami ako spoločenstvo dnes už neexistujú, ich potomkovia a učni dodnes neváhajú nadväzovať na ich učenie a vedomosti nielen v oblastiach medziľudského správania sa, ale najmä v oblasti

²² Tamže, s. 57.

²³ Tamže, s. 58.

techniky hrnčiarskej výroby. Bol to práve Landsfeld, ktorý pôsobil na modranskej škole zameranej na výučbu techník výroby keramických produktov aj habánskym spôsobom. A práve jeho výučbou prešli mnohí známi výrobcovia keramiky, ktorých dnes poznajú ďaleko za hranicami Slovenska.

Jedným z najvýraznejších predstaviteľov a absolventov takejto Landsfeldovej školy je aj národný umelec a tvorca takzvanej figurálnej keramiky²⁴ Ignác Bizmayer.²⁵ O pôsobení Landsfelda a Bizmayera na modranskej Štátnej odbornej keramickej škole sa dozvedáme z publikácie historikov Žudela a Dubovského s názvom *Dejiny Modry* nasledovné: „*Heřman Landsfeld vyučoval metódu, ktorá sa tradovala v starých habánskych dielňach. V rokoch 1936–1939 sa tu vyučil aj náš národný umelec Ignác Bizmayer.*“²⁶

Aj zásluhou tohto národného umelca sa podarilo nielen modranskú keramiku, ale aj habánsky odkaz znova spopularizovať napriek tomu, že už sám Landsfeld pripustil v priebehu 20. storočia úpadok keramických dielní habánskych majstrov a ich učeníkov a nasledovníkov.

Je na mieste položiť si otázku, ako by asi reagovali starí habáni, keby videli, čo sa s keramickou a hrnčiarskou tradíciou, ktorú sem priniesli v priebehu posledných desaťročí 20. storočia, stalo. Ako silno by nám museli znova pripomínať odkaz, ktorý sa zachoval nad vchodom do budovy bývalej Štátnej odbornej keramickej školy, ktorá mimochodom dnes funguje ako prerobený hotel s múzeom keramiky, a ktorý znie „Chránme dedičstvo našich otcov“. Je skutočne dnes doba a priestor na udržiavanie takýchto zvykov? Môže moderný človek brániť svoju minulosť aj iným spôsobom, ako poukazovaním na neprávosti, zanedbávanie a zabúdanie na históriu skrz články a diskusie?

Možno odpoveď na vyššie položené otázky ponúkne článok, ktorý sa problematikou upadajúcej keramickej výroby v Modre zaoberá a ktorý by mal v každom zapálenom vlastencovi a milovníkovi tradícií vzbudiť chuť a snahu zachovať toto dedičstvo zanechané

²⁴ Figurálna keramika je: „... hrnčiarska alebo fajansová plastika, zobrazujúca postavy ľudí a zvierat. Zatiaľ čo hrnčiarske figúry sa tvarovali prevažne na hrnčiarskom kruhu, fajansové sa zhotovovali ručným modelovaním alebo pomocou foriem. Drobnými figúrkami sa zvyčajne vyplňal voľný priestor v keramickej peci, aby sa lepšie vypálil úžitkový tovar.“ PIŠUTOVÁ, Irena. *Figurálna keramika* [online]. Dostupné na internete: <https://www.ludovakultura.sk/polozka-encyklopedie/figuralna-keramika/> (citované 27. 8. 2017).

²⁵ Ako sa spomína v knihe *Dejiny Modry*: „Národný umelec Ignác Bizmayer pochádza z habánskeho rodu v Košolnej, kde sa narodil 20. apríla 1922. Do učenia v keramickej dielni v Modre nastúpil v roku 1936 pričinením Heřmana Landsfelda, ktorý si nadaného chlapca všimol počas svojich vykopávkových prác v Košolnej, na „bizmayerovskom dvore“. ... Inšpiráciu pre svoju tvorbu nachádzal na študijných cestách po Slovensku, zaujala ho krásna krajina a život ľudí v jeho slávnostných i všedných dňoch, ktoré potom stvárnioval vo svojich figúrkach, reliéfnych „tanieroch“ a kachliach, plaketách či jedinečných figurálnych kompozíciách. ... V roku 1994 v modranskej kruhovej bašte zriadili jeho galériu ako stálu expozíciu Múzea Ľudovíta Štúra.“ ŽUDEĽ, Juraj – DUBOVSKÝ, Ján. *Dejiny Modry*. Modra : MÚ Modra, 2006, s. 564-565.

²⁶ Tamže, s. 349.

našími habánskymi predkami, aj vďaka ktorým dnes svet vie nielen to, kde je Slovensko, ale i to, kde je rodisko dobrého vína a svetovo uznávanej keramiky.

Vplyv moderných trendov prevládajúcich v spoločnosti, ktoré sa viazali aj na remeselnú výrobu, a, samozrejme, mnohé ďalšie faktory, sa nezameniteľne podpísali pod stav, s ktorým sa slovenská ľudová majolika a jej rodné mesto Modra musia v súčasnej dobe vyrovnávať. V článku autorky Sone Pacherovej uverejnenom v elektronickej verzii periodika *Pravda* s názvom *Modranská keramika bojuje o záchranu* z roku 2014 sa okrem iného dozvedáme: „S 19 remeselníkmi, ktorí tu z niekdajších vyše troch stoviek ešte zostali pracovať, sa trhové hospodárstvo nemazná. ...Ministerstvo kultúry argumentuje, že nemá zdroje ani zákonné možnosti na to, aby zachraňovalo súkromný výrobný podnik, napriek stáročnej tradícii. ... Družstvo má komplexný plán, snaží sa rozbehnúť obchodné a marketingové aktivity, nový web s e-shopom v niekoľkých jazykových verziách, spracovaný je katalóg a propagačné materiály, črtá sa spolupráca s novými odberateľmi aj umelcami.“²⁷

Ani každoročné pripomínanie si jednej z dvoch hlavných dominánt tohto habánskeho mestečka na slávnostiach hlíny a na vinobraní, ani niekoľko odborných článkov ročne, ktoré o problematike dejín habánskeho remesla, ba dokonca ani len záujem rozširovaný medzi zahraničných turistov a delegácie, ktoré do mesta Modry zavítajú, nepomohli tomu, aby sa povedomie o habánoch a ich skutočne kvalitnej a nezameniteľnej keramike dostalo do takých kompetentných kruhov, aby sa ju podarilo udržiavať pri živote ako to spomínané „dedičstvo našich otcov“, a tak sa už v dnešnej dobe o tej skutočnej, nefalšovanej a pravej veľkovýrobe hlinených a keramických produktov v Modre, ako tomu bývalo v minulosti, nedá hovoriť.

Dnešná produkcia klesla, a to bez akéhokoľvek prehánania na svoje najpotrebnejšie minimum, aby preživala. Takéto tendencie a zabúdanie spoločnosti na svoje vlastné národné dejiny považujeme za neskutočne šokujúce. O to viac, keď vlastná rodina autora tohto článku bola do udržiavania a zavádzania habánskych zvykov v Modre osobne zakomponovaná.²⁸

Takýto ústup keramikárskej kultúry teda možno považovať za akýsi neúspech zapríčinený charakteristikou modernej doby, v ktorej sa, aj napriek snahám spopularizovania habánskej tradície nie vždy toto remeslo podarilo dostatočne vnieť do povedomia širokej

²⁷ PACHEROVÁ, Soňa. Modranská keramika bojuje o záchranu. In *Pravda*, 5. 10. 2014 [online]. Dostupné na internete: <https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/332128-modranska-keramika-bojuje-o-zachranu/> (citované 31. 8. 2017).

²⁸ Ako sa dozvedáme z citovanej knihy *Prechádzka po modranskom cintoríne: „Rafael Odler zo známej hrnčiarskej habánskej rodiny bol posledným výrobcom širokého riadku s technikou vyzdobovania trasakovaním, ktorú zaviedol v sedemdesiatych rokoch 19. storočia Štefan Odler. Pracoval so svojím bratom a spolu sa zapísali do dejín fajansovej výroby keramiky na Slovensku. Ich práce sú ozdobou všetkých významnejších zbierok nielen na Slovensku, ale aj v Čechách a Maďarsku. Ich najlepšie diela uchovávajú v Maďarskom umelecko-priemyselnom múzeu.“* ŠIMKO, s. 94.

verejnosti. Snahy o znovuzavedenie výroby keramických produktov podľa tradičného habánskeho spôsobu výroby, ktorý mimochodom podrobne možno nájsť v knihe Heřmana Landsfelda, by však dnes už bolo náročné, ba priam si dovoľíme smelo a smutne konštatovať, že aj takmer nemožné. Záujem ľudí nielen o samotné produkty vyrobené z hlíny habánskou technikou výroby, ale aj o samotný výrobný proces je žalostne malý, a tak jediné, čo dnes ešte ako tak pripomína aktivity tejto polozabudnutej entity, ktorej potomkovia ešte stále žijú a zväčša sa ku nej aj hrdo hlásia, sú produkty vystavované po celom Slovensku, nielen v múzeách a galériách, ale aj v obchodoch so suvenírmi, kde sa môžu poľahky dostať aj do rúk turistom aj hŕstke históriu milujúcich domácich obyvateľov.

Záverom tohto článku, v ktorom sme opisovali jednu z vybraných a takmer zabudnutých entít na Slovensku, s ktorou sa neskryvane stotožňujeme, je na mieste konštatovanie, že pevne veríme, že v čitateľoch vzbudí nielen záujem, ale tiež aj chuť a zápal bojovať o túto bezpochyby vymierajúcu súčasť našich vlastných, slovenských dejín. Veríme, že čitatelia tohto článku pri prechádzke mestom a zahliadnutí modranskej keramiky za výkladom nespočetných okien obchodov budú už vedieť nielen to, aká história sa za nimi skrýva, ale aj to, čo všetko museli naši predkovia urobiť pre to, aby sa vôbec takýto kus keramiky dostal až do miest, kde sa s nimi našinec stretne. A aj keď možno mnohým z vás apel habánskych predkov určený predovšetkým súčasníkom už dnes nepovie nič, s čím by sa moderní čitatelia mohli ako nehabánska spoločnosť stotožniť, tak je na mieste si uvedomiť fakt, že dejiny národa nemožno parcelovať a deliť podľa kultúr, ale treba ich chrániť ako jedno dedičstvo jedného národa s jednými predkami, ktorých máme všetci ako Slováci spoločných. Vtedy bude možné deklarovať, že sme nielen skutočne uchránili dedičstvo otcov, ale sme aj priviedli do praxe citát, ktorý sa nachádza na súsoší Ľudovíta Štúra na námestí v Modre, ktorý znie „Kým duch v národe, národ žije!“. A preto sa už snáď opláť o históriu a jej neoddeliteľné súčasti zaujímať.

DOKUMENTY

Henrich Bartek k poslovenčovaníu Univerzity Komenského v rokoch 1938 – 1939

Pavol Matula (ed.)

Začiatkom roka 1939 sa na stránkach denníka *Slovák* rozprúdila diskusia na tému budúcnosti Univerzity Komenského, najmä v súvislosti s jej tzv. poslovenčovaním, teda odchodom českých profesorov. Na rozhovor so slovenským historikom univerzitným profesorom Danielom Rapantom¹ nadviazal slovenský jazykovedec Henrich Bartek,² ktorý za Rapantovými slovami videl reakciu na svoj článok o budúcnosti Univerzity Komenského zo začiatku januára 1939.³ Spor medzi nimi vyvolával predovšetkým rozdielny pohľad na spôsob transformácie univerzity v zmenených politických podmienkach po vyhlásení slovenskej autonómie 6. októbra 1938. H. Bartek navrhoval zrušenie Univerzity Komenského a zriadenie novej Slovenskej univerzity, aby sa tak bez väčších komplikácií podarilo odstrániť nielen zvyšných nepohodlných českých profesorov, ale i pedagógov čechoslovakistickej orientácie. Navyše by sa tým podľa neho Slovensko zbavilo univerzity, s ktorou sa dvadsať rokov spájali útoky na slovenský jazyk a národnú svojbytnosť. D. Rapant napriek tomu, že sám mal v predchádzajúcich rokoch spory s predstaviteľmi čechoslovakistickej ideológie, nebol zástancom radikálnych riešení ohľadom budúcnosti univerzity. Obavy mal najmä

¹ V sekcii *Dokument* sme ho uverejnili v predchádzajúcom čísle 1/2017 *Verbumhistoriae*: MATULA, Pavol (ed.). Daniel Rapant k poslovenčovaníu Univerzity Komenského v rokoch 1938 – 1939. In *Verbumhistoriae*, 2017, č. 1, s. 60-66.

² Henrich Bartek (25. marec 1907 Žilina – 7. február 1986 Plattling) bol slovenský jazykovedec, vysokoškolský pedagóg a kultúrny pracovník. V rokoch 1924 – 28 študoval slavistiku a romanistiku na Karlovej univerzite, kde v roku 1931 dosiahol doktorát. V školskom roku 1928/29 bol lektorom češtiny na univerzite v Štrasburgu. Počas nasledujúceho roka 1929/30 už pôsobil ako profesor na gymnáziu v Banskej Bystrici. Neskôr až do júna 1939 bol najprv tajomníkom *Ústredia slovenských ochotníckych divadiel* pri Matici slovenskej a redaktorom *Nášho divadla*, od septembra 1931 bol poverený funkciou tretieho tajomníka Matice slovenskej, od roku 1933 do júna 1939 bol tajomníkom matičného Jazykového odboru. V tejto funkcii uverejnil v Štefanom Krčmérym redigovaných *Slovenských pohľadoch* zdrvivú kritiku *Pravidiel slovenského pravopisu*, ktoré zostavil prof. Václav Vážny. V roku 1932 začal vydávať časopis *Slovenská reč*, ktorý je dnes najstarším slovenským jazykovedným časopisom a slúžil mu ako prostriedok kodifikácie a stabilizácie normy spisovnej slovenčiny. Mal hlavný podiel na skoro sedemročnej príprave návrhu nových pravidiel slovenského pravopisu, ktoré boli predložené v roku 1939 ministerstvu školstva. Minister Jozef Sivák vymenoval univerzitnú komisiu (J. Stanislav, L. Novák, D. Rapant a A. Mráz) a poveril ju, aby preskúmala, či predložený návrh Pravidiel nie je príliš „puristický“. Komisia ich v takto predloženej podobe zamietla. Za väčšinou námietok videl Bartek Jána Stanislava, svojho zásadného odporcu nielen v jazykových veciach. Pobúrilo ho to, a tak pohrozil okamžitým vzdaním sa funkcie referenta v jazykovom odbore Matice slovenskej a redaktorstva *Slovenskej reči*, v čom mu bolo na jeho prekvapenie vyhovnené. Odišiel z Matice a stal sa správcom *Vedeckej spoločnosti pre zahraničných Slovákov*. V roku 1940 sa začal angažovať v otázke pripojenia Moravského Slovácka k Slovensku. Vypracoval memorandum pre Adolfa Hitlera, v ktorom spoločnosť žiadala stanovenie novej slovensko-protektorátnej hranice. V roku 1945 ho prezident Jozef Tiso vymenoval za riadneho profesora slovenského jazyka na Slovenskej univerzite v Bratislave. Tento titul ale nepoužíval. Po obnovení Československa odišiel do emigrácie.

³ BARTEK, Henrich. Ide o slovenskú univerzitu. In *Slovák*, roč. 21, č. 5, 6. január 1939, s. 7.

z narušovania akademických slobôd a autonómie univerzity. Vo svojej reakcii sa Henrich Bartek snažil Rapantove argumenty spochybníť ako „malicherné a nezávažné“, ktorých účelom je len odvieť pozornosť od podstaty problému.

Ešte o Slovenskej univerzite. (Odpoveď prof. D. Rapantovi)

In *Slovák*, roč. 21, 25. január 1939, s.7.

V nedeľňajšom čísle „Slováka“ uverejnil prof. D. Rapant „rozhovor“ o slovenskej univerzite, ktorý treba pokladať za odpoveď na môj článok o univerzitných pomeroch, hoci profesor Rapant z rozličných príčin mňa neuvádza.

Kto si pozorne prečíta môj článok „Ide o slovenskú univerzitu“, nemôžu mu vyčítať nevecnosť, prípadne osobnú zaujatosť a pod. Naopak, išlo mi a ide mi o takú organizáciu Slovenskej univerzity, aby sa raz navždy zamedzilo zmeravenie vedeckej práce a aby najmä duchovné disciplíny, menovite však vlastivedné, boli postavené na také základy, ako to vyžaduje nové, slobodné Slovensko.

V Rapantovej odpovedi jesto veľa osobných invektív aj cynizmu, lenže tým sa zaoberať nechcem. To je vec vkusu, keď niekto proti zásadným dôvodom vyťahuje všelijaké malicherné a nezávažné podrobnosti, o ktorých dobre vie, že síce nezavážia, len môžu odvieť pozornosť od podstaty nadhodených problémov. Preberme teda ešte raz aspoň najdôležitejšie otázky.

Zrušenie univerzitnej autonómie.

V svojom článku navrhoval som zrušiť Komenského univerzitu a založiť novú slovenskú univerzitu, ktorá by sa spravovala takým štatútom, čo by vyhovovalo terajším a budúcim požiadavkám zdarného rozvoja slovenskej vedy.

Prof. Rapant musí si uvedomiť, že je veľký rozdiel medzi zrušením univerzity a zrušením univerzitnej autonómie. Od svojho založenia Komenského univerzita hlavne v duchovných veciach stavala sa zásadne proti záujmom slovenského národa. Bola ohniskom protislovenských snažení na poli vedeckom. Mená Chaloupecký, Pražák, Weingart, Vážný, Peška, Vočadlo, Klecanda, Ryšánek atď. dostatočne nám pripomínajú všetko národné zlo, ktoré vyšlo z Komenského univerzity. A práve preto v nových okolnostiach bolo by treba manifestačne zrušiť Komenského univerzitu, bolo by treba vyniesť zákon o jej zrušení, aby sa ukázalo doma i svetu, že slovenská ideológia naozaj zvíťazila a že slovenský národ sa

neuspokojuje prostým premenovaním Komenského univerzity na Slovenskú univerzitu, ale že na znak duchovného víťazstva Komenského univerzitu zrušuje a zakladá si univerzitu novú.

Takýmto činom slovenská vláda pri založení Slovenskej univerzity mala by možnosť dať jej taký štatút, takú autonómiu, aká je prijateľná a vhodná v nových pomeroch, vzniklých pádom liberalizmu a českej demokracie. Okrem toho pri vymenovaní profesorov na Slovenskú univerzitu razom by mohla odstrániť niektoré neželateľné osoby, ktoré sa na univerzitu dostali nie za vedecké zásluhy, ale vplyvom vtedy vládnuceho politického smeru československého.

Ideologickí odporcovia.

Slovenskú univerzitu jednak len nemožno zaťažiť teologickými odporcami terajšieho vládneho systému. Tým, že sa dali niektorí českí profesori k dispozícii pražskej vláde, neodstránili sa všetci ideologickí odporcovia slovenskej národnej myšlienky. Na univerzite na príklad ostávajú niektorí Slováci, ktorí donedávna boli horliví zástancovia čechoslovakizmu a o ktorých právom musíme predpokladať, že svoje vnútorné presvedčenie nepremenia so dňa na deň. Veď ide o „vedeckých“ pracovníkov.

Spytujem sa profesora Rapanta, či súhlasí s tým, aby na Slovenskej univerzite bol riadnym profesorom histórie dr. Milan Hodža,⁴ ktorý sa stal univ. profesorom len preto, že napísal československý rozkol, kde priebeh štúrovského nacionalizmu je osvetlený so stanoviska česko-slovenského? Radi by sme vedeli od prof. Rapanta, či na Slovenskej univerzite má ostať ako riadny profesor sociologie dr. Anton Štefánek,⁵ ktorý sa toľko exponoval proti všetkým snaženiam o samobytný národ slovenský a ktorý sa na univerzitu dostal vplyvom politickým? Alebo na Slovenskej univerzite má ostať docent,⁶ ktorý sa habilitoval na literatúru „národa česko-slovenského“ a ktorý ešte aj dnes pokladá za dôležité udržiavať styky s „Lidovými novinami“ a oslavovať K. Čapka? Súhlasí prof. Rapant s tým, keď na takom dôležitom vlastivednom odbore, ako je národopis, ostávajú docenti Neslováci? Takýchto otázok mohol by som položiť veľa. No nateraz obmedzujem sa iba na niekoľko vecí.

Doteraz slovenská vedecká práca v odboroch vlastivedných sústredovala sa predovšetkým v Matici slovenskej. Matica slovenská od svojho oživotvorenia proti všetkým

⁴ Hodža na konci roka 1938, po prijatí Mníchovskej dohody, z Česko-Slovenska emigroval.

⁵ Anton Štefánek bol ako čechoslovakista pre nový režim nepohodlný, v marci 1939 ho zatkli a niekoľko dní väznili v Ilave, nakoniec ho ale prepustili. Ako jediného profesora sociológie na Slovensku ho univerzita potrebovala.

⁶ H. Bartek mal na mysli Milana Pišúta.

nástrahám československého smeru udržiavala tradičné slovenské stanovisko. Boje Matice slovenskej na poli jazykovom, literárno-historickom, historickom atď. pripravovali šiesty október. Nie Komenského univerzita zachovávala vo vede slovenskosť, ale Matica slovenská, ktorú preto prenasledovali, ktorú obviňovali zo slúženia maďarskej štátnej ideológii. A práve v dôsledku toho správa Matice slovenskej obrátila sa na ministerstvo školstva a národnej osvety Slovenskej krajiny s návrhom, aby Komenského univerzita bola manifestačne zrušená.

Ide tu o boj dvoch smerov: slovenského, reprezentovaného Maticou slovenskou a československého, ktorý by ešte aj dnes pod rozličnými titulmi chcel diktovať.

Definitívy univerzitných profesorov.

Aby vedecká práca na univerzite nezmeravela, navrhoval som, žeby sa s profesormi na Slovenskej univerzite robily smluvy na istý počet rokov. Profesor Rapant poznamenáva, že tento „amerikanizmus“ by predpokladal aj americké honoráre. Nuž aj honorárová otázka pri dobrej vôli dala by sa riešiť. Predstavujem si vec tak, že s univerzitným profesorom, ktorý by sa nepreukázal vedeckou prácou, neobnovila by sa smluva a miesto neho by nastúpil iný odborník. Vezmime konkrétny prípad: Povedzme profesor jazyka nemeckého na Slovenskej univerzite po vypršaní smluvnej doby nepreukázal by sa vedeckou prácou, ministerstvo by mu udelilo na príklad úrad inšpektora jazyka nemeckého na stredných školách, takže finančnú stratu by mal minimálnu a pritom mohol by prednášať na univerzite, lenže nebol by prednostom ústavu, t. j. neviedol by semináre, a nedostával by riadny plat univerzitného profesora.

Prof. Rapant spomína, že „Skutočného a opravdivého učenca k vedeckej práci nútiť netreba. Je mu potrebou a radosťou“. V tom má celkom pravdu. Lenže neslobodno zabúdať, že v mladej garde slovenských vedeckých pracovníkov po začiatočnom vypätí môže prísť depresia a že niektoré teraz nádejné odborné sily môžu zlyhať. Slovenská univerzita musí s tým počítať. Ale treba i s tým počítať, že keby sa v najbližších rokoch definitívne obsadili všetky katedry, budúca vedecká generácia nemala by výhľady uplatniť sa na univerzite, a preto podlomil by sa v nej elán. Rozumie sa, že tým by trpel rozvoj slovenskej vedy. Teraz v našej vede uplatňujú sa najmä tridsať až štyridsaťroční pracovníci. Keby oni obsadili univerzitné katedry definitívne, tak by ich obsadili na 30—40 rokov. Veď podľa terajšieho univerzitného zákona profesori prednášajú do 70. roku. Na toto treba myslieť pri budovaní Slovenskej univerzity. Preto prof. Rapant nemá pravdu, keď na moje upozornenia v tejto veci odpovedá podráždene. Napokon musím ešte pripomenúť, že celkom chápem prof. Rapanta, keď tvrdí: „Budete vari prekvapení, p. redaktor, keď sa priznám, že tento živý záujem o

budúcnosť našej univerzity nenapĺňuje ma radosťou.“ – Ono nebolo a nie je príjemné, keď pracovníci z Matice slovenskej pozorne sledujú, čo sa na univerzite robí. Ono nie je príjemné ani to, keď zpomedzi matičných pracovníkov vymenovaný skúšobný komisár pre jazyk slovenský na prvom zasadnutí novej skúšobnej komisie počuje od nástupcu prof. Chaloupeckého, že ide o skúšky z „českoslovenčiny“, z „československého jazyka“. A najmä nie je príjemné, keď sa takýto komisár opováži proti tomu protestovať u ministra školstva a národnej osvety.

Dr. Henrich Bartek

Reflexia stavu slovenského školstva na konci 19. storočia

Miriam Viršínská (ed.)

Školská otázka zostávala dlhodobo prioritou slovenského národnopolitického programu v 19. storočí. Školstvom sa pravidelne zaoberali viaceré uhorské snemy, pretože práve prostredie škôl malo poslúžiť ako jedna z platforiem budovania maďarského národného štátu. Dôležitým medzníkom v oblasti školských reforiem sa stalo rakúsko-uhorské vyrovnanie v roku 1867. V nasledujúcom období v dôsledku nástupu maďarizačných vlád prijali maďarské vládnuce kruhy viacero opatrení na podporu presadzovania idey jednotného maďarského politického národa. V prvých rokoch po vyrovnaní došlo k zatvoreniu jediných slovenských gymnázií, čo len predznamenal, akým smerom sa budú uberať aktivity uhorských vlád. Jednou z priorít sa stalo zavedenie maďarského jazyka ako jediného vyučovacieho jazyka na ľudových aj cirkevných nemaďarských školách. Maďarizácia v školstve sa mala postupne dosiahnuť sériou zákonných článkov: začínajúc zákonným článkom 18 z roku 1879 o povinnom vyučovaní v maďarskej reči na ľudových školách, pokračujúc zákonom o stredných školách v roku 1883 a končiac Apponyiho školskými zákonmi z roku 1907. Zákonmi sa mali zavŕšiť desaťročia trvajúce tendencie a úsilia o maďarizáciu nemaďarských národov Uhorska.

V slovenskom prostredí absentoval dostatočný počet kvalifikovaných učiteľov, kvalitné vzdelanie sa stalo dostupné len pre malú časť slovenského obyvateľstva. S cieľom pozdvihnúť kultúrnu i vzdelanostnú úroveň slovenského obyvateľstva vychádzalo v poslednej tretine 19. storočia viacero odborných slovenských periodík. K nim patrí aj pedagogický časopis *Dom a škola* vydávaný učiteľom, neskôr kníhtlačiarom Karolom Salvom od roku 1885. Ako sme už v predchádzajúcom čísle spomenuli,¹ je autorom množstva publicistických článkov so školskou tematikou, v ktorých neraz kritizoval slovenské školstvo a obával sa o jeho budúcnosť. Prostredníctvom svojich článkov nabádal slovenských učiteľov odolávať maďarizačnému tlaku zakladaním slovenských škôl s vyučovacím jazykom slovenským napriek hroziacim perzekúciám zo strany vládnej moci. V článku, ktorý publikujeme na nasledujúcich riadkoch, Salva zdôrazňuje, že výchova a vzdelávanie slovenskej mládeže je základným predpokladom zachovania slovenského národa, aj s pomocou periodika *Dom*

¹ VIRŠÍNSKÁ, Miriam (ed.). SALVA, Karol. Započnime už raz stavať od základu! In *Verbum historiae*, 2017, č. 1, s. 67.

a škola: „A preto v ujarmenom, zbiednelom, vymierajúcom národe nič vážnejšieho niet, ako výchova mládeže.“

SALVA, Karol. Naša úloha. In *Dom a škola*, 1895, roč. XI, č. 1, s. 5-7.²

Vážna úloha je slovenského paedagogického časopisu. Objasníme svoje polozenie.

Od r. 1867., tedy od času vyrovnania, dané sú národy Uhorska na milosť a nemilosť hegemonie maďarskej. Vieme čo sa porobilo. Všetkých slovensky smýšľajúcich ľudí povyhadzovali z úradov; študentov, postihnutých pri slovenskej knihe, vyhнали zo škôl; slovenské gymnasia zatvorili; majetok Matice slovenskej shabali a z úrokov jeho vydávajú pre slovenský ľud časopis na zpotupenie všetkého čo je slovenské; zavedli maďarčinu do slovenských ľudových škôl a renegátov učiteľov, ktorí tým väčšmi zmaďarizujú svoje školy, tedy ktorí dopustia sa toho najukrutnejšieho zbojstva na dušiach slovenskej mládeže, odmieňajú verejnými darmi; po mestečkách a dedinách slovenských pootvárali takzvané »óvody«, v ktorých od 3. roku v maďarskej reči majú dať rodičia vychovávať svoje deti. A všetky tieto prostriedky hegemonom našim nedostačovali k pozbaveniu národa slovenského každej možnej vzdelanosti prostriedkom vlastnej reči oni nie len zastaviť náš život, ale preliať do svojho tela zavzali si našu krv. A na tejto dračej myšlienke založiť sa má veľkosť a sláva maďarského národa; tento plán pomadžarčenia Uhorska prijala verejnosť s nadšením a každá vláda maďarská dosiaľ do svojho programu; preto plánu tom a dali mu meno »állameszme« = štátna idea. S počiatku považovali sme v tomto spôsobe hlásanú »állameszme« za posledný výbuch vyhorelého modzgu, ale keď nám začali deti od prsú brať a transport za transportom odvádzať medzi Maďarov na dolnú zem; keď vidíme, že k vôli maďarizácii padnúť musely tie najsvätejšie inštitúcie cirkve, ktorými od základov ohrozená je rodina, tedy mravný základ života vôbec; keď nám verejne (viď minulý generálny konvent evanjelikov) oznámili že *sama slovenská reč je príčinou, pre ktorú nám gymnasium založiť nepovolía*: tedy presvedčili sme sa o tom, že tá »állameszme« je skutočne pekelné dielo na vykorenenie národov nemaďarských v Uhorsku.

My na toto dívať sa máme so založenými rukami? Alebo sme bezcitná hlina, ktorú miesiť možno dla vôle a robiť z nej skladnú tehlu; alebo sme ľudia živí, povedomí, majúci

² Dokument po gramatickej stránke neprešiel jazykovou úpravou, je publikovaný v pôvodnej, neupravenej podobe s ponechaním dobového štýlu, slovosledu a gramatických chýb.

zdravých päť smyslov, ktorí vedia, cítia, že nie sú na to, aby na svojom tele pojili pažravých cudzopasníkov. *Na svojej zemi pracujeme*, platíme ťažkú daň na všetky krajinské potreby rovnou mierou so všetkými obyvateľmi Uhorska: a my mlčať máme keď nám z ruky vyrazia do úst nesený svoj vlastný chlieb? Keď nám zamedzia prístup ku chlebu duchovnému a povedia: preto *že ste Slováci, nesmiete sa vzdelávať svojou rečou!* Takto nám hovorí, tak s nami obchodí naša matka-vlast? Ach, ty pekná matka, my sme ti deťmi len na to, aby sme ti snášali bohaté snopy svojej neúmornej práce, aby sme ti robili o hlade a keď si pýtame chleba, ty ovalíš nás skalou. A ty chceš, aby sme ťa milovali? —

Vidno, naše polozenie je ťažké a naša úloha je tým vážnejšia.

Našou svätou úlohou je: *zachrániť mládež pred zvrhlosťou — pred maďarčením*, aby rástla na slávu Božiu a radosť blížnych; aby ako ju Boh stvoril bola dokonalým dielom celého národa.

Prostriedky naše sú: výchova domáca a výchova školská. Druhého prostriedku na zachovanie národa, na vypestovanie jeho niet! Povieť mi: literatúra! Čo vám je zo všetkých bars jak vzácných spisov, keď nemá ich kto čítať? *Rodina, rodičovský dom, to je základ na ktorom buduje ďalej škola a život*. A preto v ujarmenom, zbiednelom, vymierajúcom národe nič vážnejšieho niet, ako výchova mládeže. Na túto stranu národnej práce obrátený má byť zrak každého národovca: lebo ako figlami (politikou), čakaním neutíšite hlad; tak bez národnej, rýdzej, slovenskej výchovy nevychováte národ. Čo tedy hladíte do vysoká (podtknete sa a zabijete si okuliare), že ako kde rozprestierať sa bude zlatá kupola domu národnej osvety? Tam jest priestoru dosť! Berte sa dolu, k základom! Tam treba kopáť a ukladať tvrdé žulové skaly k mohutnej stavbe. Či by ste nemali radšej vidieť: že slovenskí národovci (!) vovádzajú *veľmi zhusta* maďarčatá k svojim deťom, do svojich domov? Či by ste nemali vidieť, že slovenskí učitelia (*mnohí!*) nevedia slovenský pravopis, že za judášsky groš kydajú hanu na ten národ, z ktorého pochádzajú a ktorému deti vychovávajú; že na úkor slovenčiny, nad zákonnú požiadavku, trápia deti maďarčinou? A my máme byť národ? My stavíme dom národnej osvety? Biedna to bude stavba, keď do základov toľko hnilého dreva, toľko húb a smetí nahádzeme!

Z ruky pilnej nádeja kvitne!

Treba nám zamedziť zhubu v rodinách i v škole, vzbudiť hrdosť národnú, zapáliť srdcia pre svätú vec, sšikovať v prácu mužné ramená a učené hlavy, všetkých k jednému cieľu: ***budúcnosť našich detí***. „Dom a Škola“, jediný vychovateľský časopis slovenský pre rodičov a učiteľov, za desať rokov svojho vychádzania v tomto duchu a v tomto mene budil kresťansko-národnú výchovu na Slovensku, takto kráčať bude i ďalej.

Že táto úloha naša je pravá, že *len takto* s výsledkom, požehnane pracovať možno nám na oživení národa, tisíce sŕdc privoláva mi s nadšením.

Bratia a sestry drahé! tá vdáčná lúč Vášho žiarivého oka, to vyjasnenie čiel a vzpruženie ramien, javiace sa v posvätnú chvíľku nadšenia za vec národa najvznešenejšiu, je i mojou hýbajúcou silou, je mi zárukou, že pochopili sme svoju úlohu.

Prosím Vás: zaujmite sa za rozšírenie „Domu a Školy“ v rodinách a školách slovenských.

Prosím všetkých milých bratov a sestry v trikorunných zemiach Českých: pomôžte nám udržať tento časopis! Keď lanského roku pri podobnom klepaní na Vaše bratské srdcia zašumelo od Šumavy k Tatrám: Slováci u Thermopyl! a mnohé srdcia prinuly k nám, dnes tým túžobnejšie prosiac volám Vás na tieto Vaše Thermopyly!

PRÁCE ŠTUDENTOV

Zahraničnopolitické súvislosti rozpadu Rakúsko-Uhorska*

Petra Gereková

Zahraničná politika Rakúsko-Uhorska

Medzinárodná situácia sa začiatkom 20. storočia po relatívne pokojnom závere 19. storočia radikálne zmenila. Zvyšovanie napätia medzi jednotlivými európskymi krajinami napokon viedlo k prvej svetovej vojne a pokiaľ ide o úlohu, ktorú v medzinárodnej politike len pár rokov pred vojnou zastávalo Rakúsko-Uhorsko, vynára sa otázka, do akej miery sa na vzniku situácie, ktorá spôsobila katastrofu, podieľala práve habsburská monarchia a zároveň do akej miery koniec vlády habsburskej dynastie súvisí práve s jej porážkou v prvej svetovej vojne.

V období pred prvou svetovou vojnou sa habsburská diplomacia presadzovala na medzinárodnej scéne prekvapivo rovnako ambiciózne či veľikášsky ako napríklad Anglicko, Francúzsko, Nemecko alebo Rusko. Habsburská monarchia však vzhľadom na mnohé vnútorné problémy, ktorým čelila, potrebovala skôr mierovú politiku, a to oveľa viac než všetky ostatné mocnosti.¹

Slabou stránkou monarchie bola očividne jej nemohúcnosť v riešení mnohých vnútorných národnostných problémov vyplývajúcich z mnohonárodnostného charakteru ríše. Keď decembrovou ústavou z roku 1867 došlo k rakúsko-uhorskému vyrovnaniu, čo znamenalo rozdelenie Rakúskeho cisárstva podľa princípu dualizmu na dva štáty Rakúsko (Predlitavsko) a Uhorsko (Zalitavsko), znamenalo to päťdesiat rokov v podstate harmonického a ničím nerušeného vývoja bez nejakých zásadných konfliktov. Ríša sa teda dokázala vyrovnáť s najpočetnejšími Maďarmi, zároveň to však viedenskej vláde bránilo, aby vyriešila problémy aj s inými národmi a národnosťami, ktoré sa samozrejme tiež dožadovali rovnakých práv. Okrem toho ani po vyrovnaní nebolo ľahké zladit' ekonomické a politické záujmy Rakúska a takisto aj Uhorska. Všetky tieto problémy by sa viac-menej dali prekonať, pokiaľ by aspoň medzinárodná situácia bola pre monarchiu priaznivá. Od konca 19. storočia sa však postavenie Rakúsko-Uhorska v tomto smere začalo zhoršovať.²

* Táto práca je prvou časťou bakalárskej práce Petry Gerekovej *Zahraničnopolitické súvislosti rozpadu Rakúsko-Uhorska*. Druhá časť bude uverejnená vo *Verbumhistoriae* 1/2018.

¹ FEJTŐ, François. *Rekviem za mrtvou ríšou. O zánike Rakúska-Uhorska*. Praha : Academia, 1998, s. 28.

² Tamže.

Snaha o zničenie Srbska

Významnou osobnosťou, ktorá udávala tón zahraničnej politiky Rakúsko-Uhorska pred prvou svetovou vojnou, bol Alois Lexa von Aehrenthal, ktorý sa v roku 1906 stal ministrom zahraničných vecí rakúsko-uhorskej monarchie.³

Barón Aehrenthal bol nepochybne veľmi výraznou, ale aj značne rozporuplnou osobnosťou. Na rozdiel od jeho predchodcu Agenora Gołuchowského, ktorý bol odporcom akýchkoľvek podstatnejších zmien, cieľom energického Aehrentala bola silná a nezávislá politika, ktorá by viedla k celkovému zlepšeniu medzinárodného postavenia monarchie. V konečnom dôsledku však podľa mnohých práve on priviedol habsburskú monarchiu na pokraj vojny, keď v roku 1908 počas bosenskej krízy uviedol do pohybu procesy a udalosti znamenajúce nezadržateľné smerovanie ku katastrofe roku 1914.⁴

Aehrenthalovým cieľom bolo zničenie Srbska, ktoré považoval za iniciátora podvratnej južnoslovanskej propagandy v habsburskej monarchii, pričom však s ohľadom na Rusko presadzoval hlavne politické riešenie. Toto jeho úsilie rástlo od roku 1903,⁵ keď bola v Srbsku zvrhnutá dynastia Obrenovičovcov a nahradená inou, nezávislejšou dynastiou.⁶ Na trón bol dosadený Peter Karadjordjević a moci sa chopila Radikálna strana Nikolu Pašića, ktorá presadzovala myšlienku zjednoteného južnoslovanského štátu, čo značne znepokojovalo Viedeň.⁷ V marci 1906 preto Rakúsko-Uhorsko vyhlásilo Srbsku tzv. prasačiu vojnu ako odvetu za to, že sa v rámci svojej snahy stať sa hospodársky nezávislejším od mocného suseda odvážilo vytvoriť colnú úniu s Bulharskom.⁸ Išlo o zákaz dovozu srbského dobytku, ale srbská vláda napokon našla východisko v podobe vývozu cez solúnsky prístav.⁹

Táto vojna teda znamenala pre monarchiu katastrofálnu porážku, pričom jej dôsledkom bolo, že sa Srbsko postupne do roku 1908 úplne vymanilo z rakúskej sféry vplyvu. Habsburská ríša tak stratila významnú politickú a ekonomickú oporu svojich balkánskych ambícií, pretože sa z bývalého vazala v priebehu niekoľkých rokov stal mohutný odporca akýchkoľvek jej veľmocenských snáh.¹⁰

³ SKŘIVAN, Aleš. *Císařská politika: Rakousko-Uhersko a Německo v evropské politice v letech 1906 – 1914*. Praha : Karolinum, 1996, s. 13.

⁴ Tamže, s. 14.

⁵ NÁLEVKA, Vladimír. *Koncert velmocí: mezinárodní vztahy v letech 1871 – 1914*. Praha : Triton, 2006, s. 203.

⁶ SKED, Alan. *Úpadek a pád Habsburské říše*. Praha : Panevropa, 1995, s. 288.

⁷ NÁLEVKA, *Koncert velmocí*, s. 201-202.

⁸ HLAVAČKA, Milan – PEČENKA, Marek. *Trojspolek německá, rakousko-uherská a italská zahraniční politika před první světovou válkou*. Praha : Libri, 1999, s. 194-195.

⁹ NÁLEVKA, *Koncert velmocí*, s. 201-202.

¹⁰ HLAVAČKA – PEČENKA, *Trojspolek*, s. 196.

Do Aehrenthalových diplomatických plánov bola v súvislosti so Srbskom zaradená aj anexia Bosny a Hercegoviny, dvoch osmanských provincií, ktoré habsburská ríša de facto okupovala už od roku 1878, ale formálne spadali pod žezlo osmanského sultána.¹¹ Znamenala by predovšetkým koniec všetkým nádejám pre Srbov, že by tieto územia mohli byť po páde Osmanskej ríše pripojené k ich monarchii, čím by konečne získali prístup k moru.¹²

Pri Srbsku však neustále zlyhávali snahy dohodnúť sa s Rusmi na vzájomných sférach vplyvu na Balkáne,¹³ pretože sa hlavne od roku 1905, keď prehrali vojnu s Japonskom, postupne opäť začali zameriavať na Európu.¹⁴ Ruský minister zahraničných vecí Alexander Petrovič Izvoľskij neveril rakúskemu uisťovaniu, že monarchia nemá v pláne vztiahnuť ruku na Srbsko a dokonca varoval Aehrenthala, že protisrbskou politikou by si Viedeň znepriatelila stotridsaťpäť miliónov Slovanov. Ich národné prebudenie by potom poľahky mohlo spôsobiť rozpad rakúsko-uhorskej monarchie, avšak Aehrenthal slepo veril v jej silu a ruské varovania nebral vážne.¹⁵

Otázka Bosny a Hercegoviny

V roku 1908 tak Rakúsko-Uhorsko skutočne anektovalo Bosnu a Hercegovinu, kde prevládalo nebezpečenstvo zo strany bosenských pravoslávnych Srbov, ktorí vystupovali protiokupácii a neustále sa snažili o integráciu s Belehradom.¹⁶ V tomto prípade zvíťazila aj obava viedenskej vlády z mladotureckej revolúcie, pretože hrozilo, žeby sa jej myšlienky preniesli do tohto problémového mnohonárodnostného štátu. Mladoturci totiž presadzovali ústavu, bojovali proti absolutizmu, a pokiaľ by zasiahli do Bosny a Hercegoviny, mohlo by to vo vnútri krajiny spôsobiť nepokoje a ohroziť faktické, ale ešte nepotvrdené vlastníctvo Bosny a Hercegoviny. Aehrenthal napokon v lete 1908 získal súhlas pre tento krok od Františka Jozefa I., pričom to odôvodňoval vyjasnením balkánskych pomerov a vnútornou situáciou Bosny.¹⁷ V skutočnosti však išlo o politický nezmysel, pretože sa tým fakticky nič nezmenilo a tento krok len spôsobil pobúrenie celej Európy, ktorá sa ocitla na pokraji vojny.¹⁸

Anexia Bosny a Hercegoviny okrem iného znamenala aj revolučnú zmenu rakúsko-uhorskej politiky v oblasti Balkánu. Prejavila sa tu Aehrenthalova snaha urovnať balkánsku

¹¹ GALANDAUER, Jan – HONZÍK, Miroslav. *Osud trůnu habsburského*. Praha : Panorama, 1982, s. 258.

¹² TAYLOR, Alan John Percivale. *Poslední století habsburské monarchie (Rakousko a Rakousko-Uhersko v letech 1809 – 1918)*. Brno : Barrister&Principal, 1998, s. 290.

¹³ FEJTŐ, *Rekviem za mrtvou říši*, s. 28

¹⁴ SKED, Alan. *Úpadek a pád Habsburské říše*. Praha : Panevropa, 1995, s. 288.

¹⁵ FEJTŐ, *Rekviem za mrtvou říši*, s. 28-29.

¹⁶ NÁLEVKA, *Koncert velmocí*, s. 207.

¹⁷ HLAVÁČKA – PEČENKA, *Trojspolek*, s. 204-205.

¹⁸ GALANDAUER – HONZÍK, *Osud trůnu*, s. 258.

rivalitu medzi habsburskou monarchiou a Ruskom, pre ktorú sa Rakúsko-Uhorsko dostalo do závislosti na Nemecku.¹⁹ V polovici septembra 1908 sa teda rakúsko-uhorský minister zahraničných vecí stretol na zámku v Buchloviciach na Morave so svojím náprotivkom z Ruska Izvoľským, ktorý súhlasil s anexiou pod podmienkou, že Rakúsko-Uhorsko nebude mať námietky proti otvoreniu úžin Bospor a Dardanely pre ruské vojnové lode.²⁰

Problém nastal, keď následne Izvoľsky navštevoval hlavné mestá európskych veľmocí ako Londýn či Paríž, v ktorých sa snažil získať podporu pre túto dohodu. Nestihol však ešte ani dokončiť rokovania a Rakúsko náhle a bez akéhokoľvek varovania v októbri 1908 anektovalo Bosnu a Hercegovinu údajne zo strachu, že mladoturci vyhlásia v Osmanskej ríši ústavu. Pre Rusov to znamenalo veľkú ranu aj z toho dôvodu, že Británia a Francúzsko napokon ruské návrhy o revízii mierovej zmluvy o úžinách odmietli.²¹

Rakúsko-Uhorsko poslalo následne po anexii Srbsku ultimátum, aby tak reagovalo na jeho začínajúcu mobilizáciu a podobne sa zachovalo aj Nemecko, ktoré bolo spojencom habsburskej monarchie. Srbsko bolo prinútené dokument podpísať a muselo sľúbiť, že sa bude v budúcnosti správať bezproblémovo.²²

Po ultimáte sa bosenskou krízou nakoniec Rakúsko-Uhorsku nepodarilo prekonať závislosť na Nemecku, pretože pokiaľ ide o vyrovnanie sa s Ruskom, práve Nemecko napokon v roku 1909 prinútilo Izvoľského, aby Srbsko ponechal jeho osudu.²³

Napriek pôvodnému plánu o zničení a podmanení si Srbska Aehrenthal postupne dospel k záveru, že Rakúsko-Uhorsko si jednoducho nemôže dovoliť žiadnu anexiu nových území na Balkáne, aj keď vojnou posadnutý náčelník generálneho štábu Franz Conrad von Hötzendorf presadzoval, aby sa anekčná kríza využila na vyvolanie konfliktu so Srbskom. Anexia by len vyostрила južnoslovanský konflikt v monarchii,²⁴ keď by sa občanmi Rakúsko-Uhorska stalo množstvo roztrpčených južných Slovanov, čo by prinieslo len ďalšiu nestabilitu.

Veľký zahraničnopolitický krok habsburskej monarchie tak skončil bez toho, aby sa dosiahlo čohokoľvek okrem triviálnej zmeny v právnom postavení dvoch balkánskych provincií.²⁵

¹⁹ TAYLOR, *Poslední století*, s. 288-289.

²⁰ HLAVAČKA – PEČENKA, *Trojspolek*, s. 205.

²¹ SKED, *Úpadek a pád*, s. 288.

²² Tamže, s. 289.

²³ TAYLOR, *Poslední století*, s. 292.

²⁴ GALANDAUER – HONZÍK, *Osud trůnu*, s. 258.

²⁵ TAYLOR, *Poslední století*, s. 292-293.

Medzinárodné postavenie monarchie

Po Aehrenthalovej smrti vo februári 1912 ho na pozícii ministra zahraničných vecí vystriedal Leopold Berchtold, ktorý rozhodne nemal v pláne meniť doterajší umiernený kurz nastavený jeho predchodcom po ukončení bosenskej krízy. Nemal to však jednoduché, pretože úrad prevzal v dobe, keď bolo medzinárodné postavenie habsburskej monarchie nepriaznivé a možnosť nejakého výrazného zlepšenia nebola reálna. Berchtoldovi v tej dobe išlo predovšetkým o čo najužšiu spoluprácu s veľmocami, keďže bosenská kríza urobila z Rakúsko-Uhorska „podozrivého Európy“ a v metropolách Anglicka či Francúzska sa tu a tam objavovali správy o agresívnych plánoch Viedne.²⁶

Je teda zjavné, že pokračujúce podriaďovanie sa veľmocenskej politike Nemecka vystavovalo Rakúsko-Uhorsko medzinárodnej izolácii a umocňovalo nedôveru predovšetkým Ruska, Francúzska a Veľkej Británie voči politike Viedne.²⁷

V súvislosti s dlhodobým vývojom vzťahov medzi veľmocami sa ešte začiatkom 20. storočia vytvorili dve nepriateľské zoskupenia: Trojspolok s Nemeckom, Rakúsko-Uhorskom a Talianskom a Dohoda s Veľkou Britániou, Francúzskom a Ruskom. V rámci tohto zoskupenia európskych veľmocí mala habsburská ríša najslabšie postavenie.²⁸

Situácia na Balkáne

Rakúsko dlhé roky považovalo Balkán v medzinárodnej politike za svoju záujmovú oblasť a vo Viedni si veľmi dobre uvedomovali, akú odozvu by prípadné ruské úspechy v tomto priestore vyvolali medzi slovanskou väčšinou v ríši. V roku 1912 sa však balkánskymi vojnami situácia skomplikovala a štáty, ktoré tu storočia trpeli tureckým terorom, začali veriť, žeby Osmanskú ríšu predsa len dokázali poraziť. V októbri 1912 sa napokon Osmanská ríša v Európe zrútila a Berchtoldovi sa podarilo zachrániť len územie Albánska, ktoré odoprel Srbsku.²⁹

Balkánske vojny (1912 – 1913), na základe ktorých sa v tomto regióne vytvorili nové samostatné štáty, v podstate znamenali koniec habsburskej monarchie ako európskej mocnosti. Balkán totiž bol síce „sférou vplyvu“ Rakúsko-Uhorska, avšak počas vojen tu

²⁶ SKŘIVAN, *Císařská politika*, s. 156-157.

²⁷ PROKŠ, Petr. *Habsburgové a velká válka (1914 – 1918)*. Praha : Naše vojsko, 2011, s. 65-66.

²⁸ Tamže, s. 66.

²⁹ TAYLOR, *Poslední století*, s. 307-308.

nedokázalo dosiahnuť nijaké úspechy,³⁰ pričom táto kríza ešte viac prispela k zvyšovaniu napätia vo vzťahoch medzi Viedňou a Belehradom z dôvodu albánskej otázky.³¹

Pre Rakúšanov bol teda celkový výsledok udalostí na Balkáne porážkou, ktorá znevážila aj neistý a pochybný pocit z anektovania Bosny. Srbsko bolo totiž agresívnejšie než kedykoľvek predtým a dožadovalo sa prístupu k Jadranu a napríklad Rumunsko, do ktorého sa vkladali nádeje, už nebolo priateľskou krajinou a stalo sa neistým spojencom.³²

Balkánske vojny teda priniesli úspech potenciálnym nepriateľom habsburskej monarchie a stará rakúsko-uhorská politika zameraná na udržanie územnej integrity osmanskej ríše sa po vojne vytratila. Ríša sa ocitla na križovatke, prípadná rázna akcia voči Srbsku by totiž mohla vyvolať zásah Ruska, avšak na druhej strane len prihliadanie udalostiam by znamenalo vyradiť sa z účasti na budovaní nového Balkánu. Zahraničná politika ríše sa po týchto udalostiach dostala do skutočne nezávideniahodnej situácie, pretože kríza prispela aj k rozkladu Trojspolku. Na základe toho bolo jasné, že v prípade celoeurópskeho konfliktu Taliansko ani jeden zo zmluvných záväzkov nesplní a pri prvej vhodnej príležitosti svojich spojencov opustí.³³

Rakúsko-Uhorsko na ceste k vojne

Napätie medzi Srbskom a Rakúsko-Uhorskom od anexie Bosny a Hercegoviny neustále silnelo. Víťazstvo srbskej armády v prvej balkánskej vojne v roku 1912, ktoré prinieslo teritoriálne rozšírenie Srbského kráľovstva, spôsobilo, že sa zo Srbska stal nezávislý a neustále sa rozvíjajúci štát. Tým sa zvyšovala prestíž Srbska medzi južnoslovanským obyvateľstvom v habsburskej monarchii, čím sa pre neho stávalo inšpiráciou, pretože jeho národné práva neboli v monarchii dostatočne dodržiavané.³⁴

Práve vojna so Srbskom by týmto rozhodným činom bezpochyby bola a niektorí predstavitelia Viedne si veľmi dobre uvedomovali, že kopyce sa vnútorné problémy spôsobujú nezadržateľný úpadok habsburskej monarchie. Vojenské ťaženie proti Srbsku ho malo zničiť ako nepohodlného suseda a nebezpečný vzor pre Slovanov v habsburskej ríši, a taktiež oslabiť vplyv Ruska v juhovýchodnej Európe. Rakúsko-Uhorsko by tak získalo nové územie, oživilo svoj vplyv na Balkáne, a teda obnovilo svoje pôvodné postavenie uznávanej mocnosti Európy. Vládnuce kruhy habsburskej monarchie tým však hazardovali s osudom

³⁰ Tamže, s. 308.

³¹ SKŘIVAN, *Císařská politika*, s. 157.

³² MITTERRAND, Frédéric. *Zvrhnutí orli. Pád Romanovovcov, Habsburgovcov a Hohenzollernovcov*. Bratislava : Kaligram, 2013, s. 284.

³³ VEBER, Václav a kol. *Dějiny Rakouska*. Praha : Lidové noviny, 2002, 727 s.

³⁴ HRONSKÝ, Marián. *Slovensko pri zrode Československa*. Bratislava : Pravda, 1988, s. 14.

habsburskej ríše,³⁵ pretože napríklad prípadná anexia Srbska by vyvolala nárast počtu južných Slovanov vo vnútri monarchie, čo by viedlo k obrovskému zvýšeniu tlaku jednotlivých národov na rovnoprávnosť a v konečnom dôsledku by ohrozila dualistický charakter ríše.³⁶

Dobyvačné zámery Viedne sa síce obracali predovšetkým na Balkán, avšak zároveň priamo zasahovali Rusko, ktoré považovalo juhovýchodnú Európu za ďalšiu oblasť vlastných výbojov a osvojovalo si rolu ochrancu pravoslávnych kresťanov a Slovanov na Balkáne. Rusko malo spojenecké zväzky s Anglickom a Francúzskom, preto na prvý pohľad bezvýznamné lokálne ozbrojené stretnutie na Balkáne, a to najmä napadnutie Srbska, by znamenalo rozpútanie vojny v celej Európe.³⁷

Spojenectvo s Nemeckom

Nepriaznivé medzinárodné postavenie monarchie a úplný krach balkánskej politiky viedol Berchtolda v roku 1914 k pokusom o získanie ešte dôraznejšej podpory nemeckého spojenca. Paradoxné na tom je, že riešenie budúcnosti strednej Európy z pohľadu Nemecka zahŕňalo aj boj proti Slovanom, ktorí tvorili prevažnú väčšinu národov v habsburskej ríši. Spolupráca s Berlínom znamenala podieľať sa aj na nemeckej expanzívnej politike, od ktorej si mnohí z politických a vojenských kruhov vo Viedni sľubovali vyriešenie domácich problémov a upevňovania medzinárodného postavenia Rakúsko-Uhorska. Pronemecká vnútorná aj zahraničná politika tak v konečnom dôsledku ohrozovala samotnú existenciu habsburskej monarchie.³⁸

Toto spojenectvo bolo teda pre Rakúsko-Uhorsko nebezpečné, pretože Nemecko bolo od svojho vzniku dynamicky sa rozvíjajúcou veľmocou, ktorá sa v podstate nikdy nemohla uspokojiť s habsburskou pasívnou politikou kladená odporu, najmä v prípade, keď neprinášala žiadne ovocie.³⁹

Nešťastnú situáciu, do ktorej sa monarchia pre cisárske Nemecko dostala, si uvedomovali aj niektorí predstavitelia habsburskej ríše. Napríklad jej veľvyslanec v Petrohrade Fridrich Szápáry von Szápár v máji 1914 kritizoval bezohľadnú politiku Nemecka, ktorá „výrazne narušuje rusko-nemecké vzťahy a vyhrocuje nedôveru Petrohradu voči Rakúsko-Uhorsku ako nemeckému spojencovi“. Podobne zas v júni 1914 veľvyslanec v Bukurešti Ottokar Czernin varoval Berchtolda, že „za súčasnej medzinárodnej situácie je

³⁵ PROKŠ, *Habsburgové a velká válka*, s. 72-73.

³⁶ SKED, *Úpadek a pád*, s. 291.

³⁷ PROKŠ, *Habsburgové a velká válka*, s. 67.

³⁸ Tamže, s. 68.

³⁹ TAYLOR, *Poslední století*, s. 290.

habsburská monarchia odsúdená k zániku a rozdeleniu“. Z toho podľa neho ťažia Francúzsko a Rusko, podnecujúce ostatné štáty proti habsburskej monarchii, ktorej môže pomôcť len Nemecko. Viedeň sa jednoducho nemohla vymaniť zo zvierajúceho objatia Berlína, ako aj zo strachu, aby napokon nezostala osamotená bez spojencov a vydaná napospas mocnému Rusku a jeho slovanským prívržencom v samotnej habsburskej ríši či na Balkáne.⁴⁰

Podobné názory zastával aj následník trónu František Ferdinand d'Este, ktorý nebol proti použitiu násilia doma ani v zahraničí a vojnu považoval za celkom logický a legitímny prostriedok politiky. Napriek tomu bol však natoľko inteligentný, aby vedel, aké katastrofálne následky by mohla mať pre monarchiu. Vnútorý stav ríše bol v dezolátnom stave a vojna by mu v tomto prípade nijakým spôsobom nepomohla. Bol teda proti vojne nie zásadne, ale skôr z taktických dôvodov.⁴¹

Okrem toho nájdeme aj iné dôvody, prečo sa chcel vojne vyhnúť, pretože už od mladosti nenávidel Prusko, ktoré v roku 1866 porazilo Rakúsko a obával sa, že by prípadná vojna znamenala nárast závislosti na silnejšom spojencovi. Napriek tomu si však uvedomoval, že nemecko-rakúske spojenectvo je jedinou zahranično-politickou istotou habsburskej monarchie. Svoju úlohu zohrali aj jeho sympatie k Rusku, pretože autokratické ruské samoderžavie mu imponovalo. Vojnu s Ruskom teda považoval za katastrofu, lebo správne predpokladal, že by mohla znamenať zvrhnutie oboch dynastií – Romanovcov aj Habsburgovcov.⁴²

Sarajevský atentát a jeho dôsledky

28. júna 1914 počas manévrov rakúsko-uhorskej armády v Bosne uskutočnili srbskí extrémisti v Sarajeve na čele s Gavrilom Principom atentát na Františka Ferdinanda d'Este a jeho manželku Žofiu, ktorí neprežili. František Ferdinand bol v Srbsku vnímaný ako symbol nenávidenej habsburskej moci a predstavoval reálnu prekážku v ich plánoch. Následník trónu však v skutočnosti s jeho názormi na vnútorné prebudovanie monarchie nepatrili medzi prívržencov vojnového konfliktu so Srbskom.⁴³

Tento akt zaskočil politické vedenie Rakúsko-Uhorska a postavil ho do vážnej medzinárodnopolitickej situácie. Prvotné predpoklady, podľa ktorých bol atentát vykonaný

⁴⁰ PROKŠ, *Habsburgové a velká válka*, s. 68.

⁴¹ GALANDAUER – HONZÍK, *Osud trůnu*, s. 300.

⁴² Tamže, s. 300-301.

⁴³ LETZ, Róbert. *Slovenské dejiny IV, 1914 – 1918*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2010, s. 16.

srbskou tajnou službou, alebo aspoň s jej podporou, vyvolali v Európe krízu, ktorá postupne prerástla do nevídaných rozmerov.⁴⁴

Po sarajevskom atentáte prevládal vo Viedni názor, že situáciu treba využiť, pretože poskytuje habsburskej monarchii jedinečnú príležitosť na oslabenie Srbska a na posilnenie vlastného vplyvu na Balkáne.⁴⁵ Zástancovia vojny v monarchii preto požadovali okamžitý zásah, ale František Jozef spočiatku váhal. Chcel počkať na výsledok vyšetrovania a konzultovať ďalší postup s nemeckým cisárom. Vyšetrovanie napokon nedokázalo, žeby srbská vláda vedela o celom sprisahaní a príprave atentátu, takže Viedeň musela bezodkladne riešiť, ako naložiť so Srbskom a ako postupovať ďalej.⁴⁶ Podľa vojensky naladenej väčšiny by totiž otáľanie s prípadnou akciou bolo nebezpečné pre prestíž monarchie a okrem toho by nebolo dobré, aby odznel šok, ktorý tento teroristický čin v Európe vyvolal.⁴⁷

Sarajevský atentát skutočne zo začiatku poskytol Rakúsku morálnu výhodu, avšak mesiac, ktorý potom uplynul od incidentu v hlavnom meste Bosny a Hercegoviny až do vyhlásenia vojny a nedostatok dôkazov o srbskej vine znamenali, že habsburská monarchia nakoniec o túto výhodu prišla.⁴⁸

Dlho sa však nič nedialo aj preto, lebo habsburskej ríši chýbala istota, že Nemecko bude jej vojenské ťaženie kryť a podporovať.⁴⁹ Po rozhovore rakúsko-uhorského veľvyslanca Ladislava von Szögyény-Marich 5. júla v Berlíne s nemeckým cisárom Viliamom II. sa však všetko zmenilo, pretože nemecký cisár plne podporil úsilie rakúsko-uhorskej strany rozpútať vojnu proti Srbsku a uistil Rakúsko, že sa mu poskytne pomoc aj v prípade európskych komplikácií, napríklad vo vojne proti Rusku.⁵⁰ Atentát v Sarajeve teda v Nemecku vnímali ako dar, keď upevňovanie spojenectva s Františkom Jozefom malo konečne priniesť ovocie a veci sa mohli začať vyvíjať pod kontrolou i tlakom Berlína.⁵¹ Okrem toho nemecká diplomacia nemala žiadnu inú alternatívu než svojho spojenca bezvýhradne podporiť. V opačnom prípade by totiž riskovala rozpad Dvojspolku. Vtedy by habsburská monarchia mohla rezignovať na svoje miesto medzi veľmocami, prípadne dohodnúť sa s iným štátom či

⁴⁴ HORVÁTH, Jakub. *Posledná vojna rakúsko-uhorskej monarchie. Rakúsko-uhorská armáda v rokoch 1914 – 1918*. Banská Bystrica : Jakub Horváth, 2008, s. 46.

⁴⁵ KOVÁČ, Dušan. *Od Dvojspolku k politike anšlusu*. Bratislava : Veda, 1979, s. 77.

⁴⁶ GALANDAUER – HONZÍK, *Osud trůnu*, s. 259.

⁴⁷ SKŘIVAN, *Císařská politika*, s. 240.

⁴⁸ SKED, *Úpadek a pád*, s. 292.

⁴⁹ GALANDAUER – HONZÍK, *Osud trůnu*, s. 259.

⁵⁰ KŘÍŽEK, Jurij. *Vznik Československa*. Praha : Svoboda, 1978, s. 8.

⁵¹ HRONSKÝ, *Slovensko pri zrode*, s. 15.

sa úplne rozložiť. V každom prípade by bez Rakúsko-Uhorska bola nemecká izolácia dokonaná.⁵²

Následne mali udalosti rýchly spád a väčšina vedúcich činiteľov ríše okrem Františka Jozefa rozpútala nenávistnú tlačovú kampaň voči Srbsku a požadovala jeho potrestanie. 23. júla bolo preto srbskej vláde odoslané ultimátum, ktoré obsahovalo absolútne ponižujúce a neprijateľné podmienky.

Srbská vláda prijala toto ultimátum s výnimkou jediného článku o pôsobení rakúsko-uhorských komisárov pri potlačení hnutia proti monarchii vo vnútri Srbska, ktorí by viedli vyšetrovanie o prípravách atentátu na srbskom území. Tento krok výrazne zasahoval do suverenity srbského štátu, ako aj do jeho vnútorných záležitostí a bol vypočítaný tak, aby srbská vláda nemohla ultimátum prijať a zodpovednosť za vojnu by tak padla na Srbsko. Rakúska diplomacia tým teda v skutočnosti vyprovokovala vojnu, a toto ultimátum sa stalo len prostriedkom, aby sa stala nevyhnutnou.⁵³

Provokačné ultimátum vyvolalo v zahraničí veľké zdesenie a odpor, pričom Viedeň vďaka tejto politike prichádzala o prípadných spojencov. Anglická a ruská vláda vyvinuli značný nátlak na srbskú vládu, aby ultimátum prijala a zabránila tak vojne. V dobe atentátu totiž nikto okrem Nemecka a Rakúsko-Uhorska na vojnu bezprostredne ani nepomyslel, pretože ešte neboli dokončené prípravy mobilizačných síl. Z toho dôvodu sa rozbehli mnohé diplomatické rokovania, ktoré však nanešťastie zostali bez výsledkov.⁵⁴ Rakúsko-uhorské veľvyslanectvo napokon prehlásilo srbskú odpoveď z 25. júla za nedostatočnú, vyhlásilo mobilizáciu a 28. júla 1914 vypovedalo Srbsku vojnu.⁵⁵

Základným faktorom, ktorý ovplyvnil Viedeň, aby išla do vojny, bola obava z ďalšieho podstatného zhoršovania medzinárodnej situácie habsburskej monarchie. Atentát v Sarajeve tak spoločne s Nemeckom využila ako katalyzátor na vznik prvej svetovej vojny, hoci jej skutočné príčiny vyvierali z dlhodobého mocenského zápasu, z hlbokých rozporov veľmocí a zo zápasu o nové usporiadanie už rozdeleného sveta.⁵⁶

Smrť v roku 1916 nedovolila Františkovi Jozefovi, aby aj túto svoju poslednú vojnu prehral. Vojna, ktorej sa tak bál a o ktorej tušil, že nepriaznivo rozhodne o osude jeho ríše, bola počas jeho posledných dní už v plnom prúde. Podobný názor mal aj jeden z posledných ministrov zahraničných vecí Rakúsko-Uhorska Ottokar Czernin, ktorý reagoval na vypuknutie

⁵² HLAVAČKA, Milan – PEČENKA, Marek. *Trojspolek. Německá, rakousko-uherská a italská zahraniční politika před první světovou válkou*. Praha : Libri, 1999, s. 243.

⁵³ KŘÍŽEK, *Vznik Československa*, s. 8-9.

⁵⁴ Tamže, s. 9.

⁵⁵ LETZ, *Slovenské dejiny IV*, s. 17.

⁵⁶ FABIAN, Juraj. *Posledné dni Uhorska*. Bratislava : Smena, 1990, s. 24.

svetového konfliktu v lete 1914: „Zomrieť sme museli tak ako tak. Mali sme možnosť vybrať si spôsob, akým zomrieme, a vybrali sme si zo všetkých možných ten najstrašnejší.“⁵⁷

⁵⁷ TAYLOR, *Poslední století*, s. 313.

RECENZIE

Tim MARSHALL. V zajatí geografie. Bratislava : Premedia, 2017, 242 s.

z anglického originálu preložil Igor Otčenáš

Pavol Makyna (rec.)

Na konci roka 2017 dorazila na slovenský trh publikácia Tima Marshalla (1959) s názvom *V zajatí geografie*. Kniha vyšla v originálnom anglickom vydaní ešte v polovici roka 2015 pod názvom *Prisoners of geography* a podtitulom *Ten Maps That Explain Everything About the World*, ktorý nechýba ani na obale slovenskej verzie – Desať máp, ktoré vám povedia všetko, čo chcete vedieť o globálnej politike.

Problematicke vplyvu krajiny na človeka a na vývoj spoločnosti sa v súčasnosti venuje čoraz viac odborníkov. Záujem o vzájomný vplyv človeka a krajiny na úrovni rozľahlých regiónov planéty Zem sa začal zväčšovať len nedávno, a to v súvislosti s globalizáciou. Len minulý rok vydal tiež americký bezpečnostný analytik a spisovateľ Robert D. Kaplan knihu, ktorá vyšla na našom trhu v českej verzii pod názvom *Přes skalisté hory – Jak geografie určuje roli Ameriky* (Earning the Rockies: How Geography Shapes America's Role in the World). V našom stredoeurópskom priestore sme v minulosti mohli súvislosti medzi dejinami človeka a krajinou nájsť takmer výhradne v publikáciách vlastivedného charakteru. Územie, ktorým sa mnohí odborníci zaoberali, bolo vymedzené pomerne malým priestorom, keďže sa venovali najmä monografiám malých regiónov, miest a obcí. Mnohí historici venujúci sa dnes „malým národným regiónom“ opúšťajú na škodu veci koncept vnímania dejín prostredníctvom viacerých vedných disciplín, medzi ktorými má geografia nezastupiteľné miesto.

T. Marshall je kvalifikovaným autorom, veď ako diplomatický redaktor popredných britských televízií a periodík pracoval viac ako 25 rokov v 30 krajinách a na miestach medzinárodných konfliktov.

Marshall rozdelil svoju publikáciu do desiatich kapitol: Rusko, Čína, USA, Západná Európa, Afrika, Blízky východ, India a Pakistan, Kórea a Japonsko, Latinská Amerika a Arktída. V jednotlivých častiach sa zaoberá súčasnými geopolitickými problémami a vzájomnými interakciami medzi krajinami v týchto častiach našej planéty, no nezabúda na dôležitý historický kontext vývoja smerujúceho do aktuálneho stavu. Nemalý priestor venuje T. Marshall nedávnej minulosti jednotlivých regiónov, v ktorom cituje vyjadrenia politikov ako prípadnú možnosť vývoja krajiny v blízkej budúcnosti. Obsah knihy poukazuje na fakt, že

človek nedokáže ovládať prírodu, teda nie je jej nadradený, ale je jej súčasťou a musí prijať „hranice“, ktoré mu ponúka. Moria, rieky, pohoria a nížiny nie sú, samozrejme, jediným faktorom vplývajúcim na súčasnú geopolitickú situáciu. Napr. vynález atómovej bomby značne zmenil vnímanie sveta. Štiepenie atómov je síce z určitého pohľadu záležitosť fyziky, no rovnako má obrovský dosah na geopolitiku. Vystihuje to fakt, že človek dokáže prostredníctvom moderných technológií prekonať geografické obmedzenia, no na súčasnej úrovni globálnej spoločnosti je geografiou neustále limitovaný.

Každý deň sa prostredníctvom médií šíria správy, ktoré informujú ľudí o dianí aj v tých najvzdialenejších končinách našej planéty. Publikácia Tima Marshalla ponúka pozoruhodný návod, ako tieto informácie spracovávať, z akého historického, ale najmä geografického kontextu vychádzajú jednotlivé udalosti, ovplyvňujúce dianie na celom svete. V kapitolách venujúcim sa Afrike a Blízkemu východu autor naznačuje, aké nestabilné sú pomery v regiónoch, kde hranice krajín nevznikli v minulosti na základe prirodzeného vývoja v súlade s geografickými limitmi. V prvej časti knihy britský redaktor poukazuje na dôvody, prečo je Rusko európskou mocnosťou, no napriek svojej rozlohe naprieč celou Áziou nedosahuje „kvality“ svetovej mocnosti, akou sú z tohto pohľadu USA. Publikácia hľadá odpoveď napr. na dôvod, prečo najväčší sused Indie – Čína napriek tomu, že obidva štáty patria medzi najrýchlejšie sa rozvíjajúce krajiny s obrovským ľudským kapitálom, nemajú medzi sebou také konflikty, aké má India na svojej západnej hranici s Pakistanom. To je len niekoľko príkladov z publikácie zostručňujúcej geopolitický vývoj na základe geografie.

Do istej miery je to i negatívum diela *V zajatí geografie*, pretože všetky kapitoly by si zaslúžili oveľa väčší priestor, rozšírený napr. o význam Austrálie ako krajiny zaberajúcej najmenší, no celý kontinent. Marshall však svoje vedomosti ponúka širokému publiku, preto je tento jeho literárny počin limitovaný necelými 250 stranami, obsahujúcimi desať dvojstranových a 10 asi polstranových máp.

SPRÁVY

Vedecká konferencia *Vita historiae dedicata*

Miriam Viršínská

V 25. roku existencie Katedry histórie oslavoval významné jubileum dlhoročný popredný pracovník katedry prof. Július Bartl. Pri tejto príležitosti sme dňa 30. mája 2017 pod záštitou dekanky Pedagogickej fakulty UK prof. PaedDr. Alice Vančovej, CSc. zorganizovali vedeckú konferenciu venovanú jubileu prof. Bartla *Vita historiae dedicata*. Meno profesora Júliusa Bartla je v slovenskom akademickom i vedeckom prostredí dobre známe. Ide o dlhoročného vysokoškolského pedagóga, historika, archivára, prvého vedúceho Katedry histórie na Pedagogickej fakulte UK, kde ako emeritný profesor pôsobí až do súčasnosti. V roku 1992 sa prof. Bartl podieľal na znovuoobnovení Katedry histórie na Pedagogickej fakulte UK. Je členom viacerých vedeckých organizácií, komisií a redakčných rád.

Začiatok vedeckého podujatia patrila slávnostným príhovorom pre nášho jubilanta. Jeho dlhoročné pôsobenie na Katedre histórie vyzdvihol jej súčasný vedúci prof. PhDr. Róbert Letz, PhD. Pri príležitosti 80. narodenín nášmu jubilantovi rektor Univerzity Komenského v Bratislave prof. RNDR. Karol Mičieta, PhD., v zastúpení prorektora UK doc. Mgr. Vincenta Múcsku, PhD., udelil Zlatú medailu UK v Bratislave. Ďalšie ocenenie v podobe pamätného listu prof. Bartlovi udelil Rastislav Kožiak, predseda Slovenskej historickej spoločnosti, ktorej je prof. Bartl dlhoročným členom. Ako svojho aktívneho člena si prof. Bartla uctil i Historický odbor Matice slovenskej. Za túto inštitúciu zagrataloval jubilantovi a udelil mu pamätný list tajomník Matice slovenskej i Historického odboru MS Peter Mulík. Po úvodných príhovoroch pokračovala konferencia svojou odbornou časťou.

Úvodný referát konferencie predniesol Richard Marsina. Venoval sa výskumu dejín stredovekých miest na Slovensku v druhej polovici 20. storočia. Výskum sa na Slovensku začal intenzívne až od druhej polovice 20. storočia a realizoval sa na pôde viacerých inštitúcií. Bádania vychádzali najmä z pomerne dobre zachovaných mestských archívov viacerých významných stredovekých miest na Slovensku. Medzi nimi popredné miesto zaujímala Bratislava, ktorou sa vo svojej výskumnej činnosti zaoberal aj náš jubilant.

Nasledoval príspevok Vladimíra Rábika z Katedry histórie Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity, v ktorom sa zameril na osobnosť Hieronýma Žilinského – dedičného richtára Žiliny v rokoch 1418 – 1420. Na pozadí jeho životného príbehu sledoval postavenie meštianstva v tomto významnom stredovekom meste v druhej dekáde 15. storočia. Ďalšie

referáty odprezentovali pracovníci Historického ústavu SAV. Martin Štefánik analyzoval export východoslovenskej medi do západnej Európy v prvej polovici 14. storočia a Miriam Hlavačková nám predstavila osobnosť kňaza, rehoľníka a misionára Jána Kapistránskeho, ktorého životná púť sa viackrát spojila i s uhorskými dejinami, a preto sa ukazuje byť na mieste otázka, či práve Ján Kapistránsky patrí aj do slovenských dejín.

Druhý blok prednášok začal Miroslav Kamenický z Katedry histórie Pedagogickej fakulty príspevkom s názvom *Študenti zo Slovenska na zahraničných univerzitách do konca 18. storočia*. Vo svojej prednáške sledoval peregrináciu slovenských študentov na zahraničných univerzitách v sledovanom období. Na základe údajov o študentoch z územia dnešného Slovenska priblížil hlavné ciele ich zahraničného štúdia, v ktorých mestách študenti najčastejšie študovali, aké odbory absolvovali, akú dlhú dobu strávili na zahraničných štúdiách. V neposlednom rade je aj zaujímavá otázka, ako sa takíto študenti uplatnili po ich návrate zo štúdií.

Nasledovala prednáška Márie Grófovej z Archívu Univerzity Komenského. Vo svojom príspevku jednak priblížila štúdium nášho jubilanta prof. Bartla na Filozofickej fakulte UK na základe archívnych dokumentov z univerzitného archívu. V druhej časti príspevku predstavila samotný univerzitný archív, jeho históriu i súčasnú činnosť.

Konferencia pokračovala príspevkom Ferdinanda Uličného s názvom *Burg, hospites, suburbium a vývoj mešťanov a mesta Bratislavy v 11. – 13. storočí*. Autor na základe analýzy kľúčových dobových latinských slov ako burg, cives, civitas, hospites, iudex, suburbium, universitas a villicus priblížil vývoj bratislavského mešťanstva a mesta Bratislavy v sledovanom období.

V ďalšom referáte hovorila Eva Frimmová z Historického ústavu SAV o pôsobení bratislavského župana Ambróza Šarkana v Bratislave. Ďalšou významnou historickou postavou Detrika Bubeka z Plešivca – palatína kráľa Žigmunda Luxemburského, sa zaoberala Monika Tihányiová z Katedry histórie Pedagogickej fakulty UK.

Jozef Baďurík z Katedry slovenských dejín Filozofickej fakulty UK vo svojom príspevku priblížil sondy do majetkového rozvrstvenia šľachtických elít v niektorých vybraných stolicích na Slovensku za vlády Ferdinanda I.

Konferencia pokračovala referátom Juraja Šedivého z Katedry archívniectva a pomocných vied historických Filozofickej fakulty UK, v ktorom sa zameral na jazyky v stredovekej epigrafickej kultúre Slovenska. Nasledujúce príspevky spojila problematika husitstva. Miroslav Lysý z Právnickej fakulty UK priblížil prejavy a koncepcie husitskej tradície na Slovensku v 20. storočí. Husitskú tradíciu u slovenských evanjelikov v 19. Storočí

odprezentovala Miriam Viršínská z Katedry histórie Pedagogickej fakulty UK. Konferenciu ukončil Vladimír Segeš z Vojenského historického ústavu príspevkom o katoch v stredovekej Bratislave.

Konferencia mala vynikajúcu odbornú úroveň, o čom svedčila diskusia po prednesení konferenčných referátov. Konferencia venovaná jubileu prof. Júliusa Bartla priniesla okrem syntetizujúcich príspevkov výsledky najnovších výskumov z prednesenej problematiky. Príspevky budú uverejnené v konferenčnom zborníku. Na záver prof. Bartl vyslovil poďakovanie a spokojnosť s uskutočneným podujatím.

AUTORI

Bc. Petra Gereková

absolventka Katedry histórie Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave

JUDr. Mgr. Ondrej Chrena

Bratislava

Mgr. Pavol Makyna, PhD.

Katedra histórie Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave

Doc. Mgr. Pavol Matula, PhD.

Katedra histórie Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave

Mgr. Miroslav Neumann

Interný doktorand Katedry histórie Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave

Mgr. Róbert Odler

Externý doktorand Katedry histórie Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave

Mgr. František Strapek

Interný doktorand Katedry histórie Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave

Mgr. Miriam Viršínská, PhD.

Katedra histórie Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave